

ΔΗΜΟΚΡΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΡΑΚΗΣ
ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΑΓΩΓΗΣ
ΤΜΗΜΑ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΣΤΗΝ
ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗ ΗΛΙΚΙΑ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ:

ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΓΙΑ ΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΕΙΦΟΡΙΑ

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΕΙΔΙΚΕΥΣΗΣ

**Η μελέτη των περιβαλλοντικών προβλημάτων στην
ελληνική παιδική λογοτεχνία: Η περίπτωση της ρύπανσης
των θαλασσών, το χρονικό διάστημα 2000-2018**

Θεοδοσιάδου Ευφροσύνη, M216

Επιβλέπουσα καθηγήτρια: Ευγενία Φλογαΐτη

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥΠΟΛΗ, 2020

ΔΗΜΟΚΡΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΡΑΚΗΣ
ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΑΓΩΓΗΣ
ΤΜΗΜΑ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΣΤΗΝ
ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗ ΗΛΙΚΙΑ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΓΙΑ ΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΕΙΦΟΡΙΑ

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΕΙΔΙΚΕΥΣΗΣ

**Η μελέτη των περιβαλλοντικών προβλημάτων στην ελληνική
παιδική λογοτεχνία: Η περίπτωση της ρύπανσης των
θαλασσών, το χρονικό διάστημα 2000-2018**

Θεοδοσιάδου Ευφροσύνη, Μ216

Εξεταστική Επιτροπή:

Επιβλέπουσα καθηγήτρια: Ευγενία Φλογαΐτη, Καθηγήτρια

2^ο μέλος: Γεωργία Λιαράκου, Αναπληρώτρια καθηγήτρια

3^ο μέλος: Αθανάσιος Μόγιας, Επίκουρος καθηγητής

Υπεύθυνη Δήλωση: *Βεβαιώνω ότι είμαι η συγγραφέας της ΜΔΕ και ότι έχω περιλάβει όλες τις βιβλιογραφικές αναφορές που αξιοποιήθηκαν για τη σύνταξη της.*

Αλεξανδρούπολη 2020

Πνευματικά δικαιώματα

Copyright © [Ευφροσύνη Θεοδοσιάδου, 2020]

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Απαγορεύεται η αντιγραφή μέρους ή του συνόλου της παρούσας διατριβής. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για εκπαιδευτικό ή ερευνητικό σκοπό, μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα, με την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης.

Η έγκριση της Μεταπτυχιακής Εργασίας Ειδίκευσης από το Τμήμα Επιστημών της Εκπαίδευσης στην Προσχολική Ηλικία του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης δεν δηλώνει απαραίτητως την αποδοχή των απόψεων του συγγραφέα.

Υπεύθυνη Δήλωση

Βεβαιώνω ότι είμαι συγγραφέας της παρούσας Μεταπτυχιακής Εργασίας Ειδίκευσης και ότι κάθε βοήθεια που προσφέρθηκε στην εκπόνησή της αναγνωρίζεται και αναφέρεται στο κείμενο. Επιπλέον, αναφέρονται όλες οι βιβλιογραφικές πηγές που αξιοποιήθηκαν, πρωτογενείς και δευτερογενείς, είτε η συμβολή τους παρατίθεται επακριβώς ως απόσπασμα είτε ως παράφραση.

Ο/ Η συγγραφέας της εργασίας

.....

[Υπογραφή]

DEMOCRITUS UNIVERSITY OF THRACE
SCHOOL OF EDUCATIONAL SCIENCES
DEPARTMENT OF EDUCATION SCIENCES
IN EARLY CHILDHOOD

POSTGRADUATE PROGRAMME

EDUCATION FOR THE ENVIRONMENT AND SUSTAINABILITY

MASTER DISSERTATION

**The study of environmental problems in Greek children' s
literature. The case of marine pollution, the period 2000-2018**

Effrosyni Theodosiadou, M216

Committee of examiners:

Supervisor: Evgenia Flogaitis, Professor

2nd member: Georgia Liarakou, Associate Professor

3rd member: Athanasios Mogias, Assistant Professor

Alexandroupolis, 2020

All rights reserved

Copyright © [Effrosyni Theodosiadou, 2020]

The approval of the Master’s Dissertation by the Department of Education Sciences in Early Childhood, Democritus University of Thrace, does not necessarily indicate the acceptance of the views of the author.

Statutory Declaration

I certify that I am the author of this Master’s Dissertation thesis and that all the help offered for its compilation is acknowledged and is clearly indicated in the text. Furthermore, all primary as well as secondary resources used as well as the materials appearing in it have been properly quoted and attributed.

The author of the report

.....

[Signature]

Περιεχόμενα

Περίληψη.....	8
Abstract	9
Κεφάλαιο 1 ^ο : Εισαγωγή.....	10
1.1 Γενικά στοιχεία.....	10
1.2 Επιλογή θέματος.....	11
1.3 Δομή της εργασίας.....	12
Κεφάλαιο 2 ^ο : Προσδιορισμός βασικών εννοιών	13
2.1 Εξέλιξη και προσδιορισμός της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης	13
2.2 Το Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών για το Νηπιαγωγείο	15
2.2.1 Νηπιαγωγείο και Περιβαλλοντική Εκπαίδευση	16
2.2.2 Η κοινωνική και νοητική ανάπτυξη του παιδιού νηπιακής ηλικίας	18
2.3 Η παιδική λογοτεχνία.....	19
2.3.1 Ορισμός και Εξέλιξη Παιδικής Λογοτεχνίας	19
2.3.2 Η συμβολή του παραμυθιού.....	21
2.4 Παραμύθια οικολογικού περιεχομένου.....	22
2.5 Τα περιβαλλοντικά προβλήματα.....	24
2.6 Η ρύπανση των θαλασσών.....	28
2.6.1 Οι επιδράσεις της εισροής των ρύπων στο θαλάσσιο οικοσύστημα	30
2.6.2 Τρόποι αντιμετώπισης της θαλάσσιας ρύπανσης.....	31
Κεφάλαιο 3 ^ο : Βιβλιογραφική Ανασκόπηση	35
3.1. Εισαγωγή	35
3.2 Ανάλυση ερευνών	35
3.3 Συμπεράσματα	39
Κεφάλαιο 4 ^ο : Σκοπός και ερευνητικά ερωτήματα της έρευνας.....	41
4.1 Εισαγωγή	41
4.2 Σκοπός και στόχοι της έρευνας.....	41
Κεφάλαιο 5 ^ο : Μεθοδολογία και ερευνητικό υλικό.....	43
5.1 Εισαγωγή	43
5.2 Το υλικό της έρευνας	43
5.2.1 Το χρονολογικό εύρος.....	43

5.2.2	Το θεματικό εύρος.....	44
5.2.3.	Συλλογή του ερευνητικού υλικού.....	45
5.3	Εισαγωγή-Ανάλυση Μεθοδολογίας.....	47
5.3.1	Η μέθοδος «Ανάλυση Περιεχομένου»	48
5.3.2	Διαδικασία Ανάλυσης Περιεχομένου.....	50
5.3.3	Διαδικασία της κατηγοριοποίησης.....	51
5.3.4	Εγκυρότητα και Αξιοπιστία.....	52
5.3.5	Προτεινόμενα εργαλεία προσέγγισης ερευνητικού υλικού.....	53
Κεφάλαιο 6°:	Αποτελέσματα ανάλυσης παραμυθιών	66
6.1	Αποτελέσματα κατηγοριοποίησης παραμυθιών οικολογικού περιεχομένου	66
6.2	Αποτελέσματα ανάλυσης περιεχομένου παραμυθιών με θέμα τη «Ρύπανση των θαλασσών».....	74
6.3	Συμπεράσματα	113
Κεφάλαιο 7ο:	Συμπεράσματα.....	114
7.1	Εισαγωγή	114
7.2	Τα περιβαλλοντικά προβλήματα στα παραμύθια οικολογικού περιεχομένου.....	114
7.3	Η περίπτωση της ρύπανσης των θαλασσών	117
Βιβλιογραφία.....		1209
Ελληνόγλωσση.....		120
Ξενόγλωσση.....		122
Ξενόγλωσση από μετάφραση		123
Παράρτημα.....		124

Περίληψη

Στην παρούσα διπλωματική εργασία ερευνάται η συμβολή των παραμυθιών στην Περιβαλλοντική Εκπαίδευση και πιο συγκεκριμένα στην κατανόηση των περιβαλλοντικών προβλημάτων.

Αναλυτικότερα η παρούσα έρευνα επιδιώκει: α) να καταγράψει τα περιβαλλοντικά προβλήματα που αναφέρονται στα παραμύθια οικολογικού περιεχομένου, το χρονικό διάστημα 2000-2018, β) να διερευνήσει τα αίτια, τις επιπτώσεις και τους τρόπους αντιμετώπισης ως προς το ζήτημα της ρύπανσης των θαλασσών και γ) να εξετάσει το πλήθος, όσο και το είδος, των τρόπων αντιμετώπισης, που προτείνονται στα παραμύθια με θέμα τη ρύπανση των θαλασσών. Η μέθοδος που εφαρμόστηκε είναι η Ανάλυση Περιεχομένου σε δείγμα 42 παραμυθιών.

Τα αποτελέσματα που αναδείχθηκαν από την έρευνα είναι: Στα οικολογικά παραμύθια προσχολικής ηλικίας, του χρονικού διαστήματος 2000-2018, παρατηρείται να προσεγγίζεται μια πληθώρα περιβαλλοντικών προβλημάτων, είτε γίνονται άμεσες αναφορές σε αυτά, είτε έμμεσες. Το περιεχόμενο της πλειοψηφίας των παραμυθιών, που προσεγγίζουν το θέμα της ρύπανσης των θαλασσών, χαρακτηρίζεται «Ικανοποιητικό», το οποίο προέκυψε από το πλήθος των αναφορών που περιελάμβαναν, σχετικά με τα αίτια, τις επιπτώσεις και τους τρόπους αντιμετώπισης. Τέλος, σύμφωνα με το τρίτο ερευνητικό ερώτημα, επικεντρωθήκαμε στο περιεχόμενο των τρόπων αντιμετώπισης. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι η πλειοψηφία των παραμυθιών περιείχαν μικρό αριθμό αναφορών στους τρόπους αντιμετώπισης, ενώ οι τρόποι που προτείνονταν είναι περισσότερο πρακτικοί.

Μέσα από την εξέταση του περιεχομένου των παραμυθιών οικολογικού περιεχομένου επισημαίνεται ο εκπαιδευτικός χαρακτήρας της Παιδικής Λογοτεχνίας με επιρροές από την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση και η θετική επίδραση της στους μικρούς αναγνώστες, όσον αφορά στη διαμόρφωση γνωστικών και ιδεολογικών απόψεων.

Λέξεις κλειδιά: Περιβαλλοντική Εκπαίδευση, Παιδική Λογοτεχνία, ρύπανση θαλασσών, περιβαλλοντικά προβλήματα, αειφορία

Abstract

The present thesis investigates the contribution of fairy tales to Environmental Education and more specifically to the understanding of environmental problems.

In more detail, the present study seeks to: (a) record the environmental problems referred to in the eco-friendly fairy tales, 2000-2018, (b) investigate the causes, impacts and ways of dealing with the issue of marine pollution, and (c) examine the crowd, as well as the kind, of coping strategies, proposed in fairytales about sea pollution. The method used is Content Analysis of a Sample of 42 Tales.

The results of the research are: In the pre-school ecological fairy tales of the period 2000-2018, a number of environmental problems can be approached, either directly or indirectly. The content of the majority of fairy tales, approaching the issue of marine pollution, is described as "Satisfactory", which has emerged from the multitude of reports included on the causes, effects and ways of dealing with them. Finally, according to the third research question, we focused on the content of coping strategies. The results showed that the majority of fairy tales contained a small number of references to the modes of treatment, while the suggested modes were more practical.

Examining the content of eco-friendly tales highlights the educational nature of Children's Literature with influences from Environmental Education and its positive impact on young readers in shaping cognitive and ideological perspectives.

Key words: Environmental Education, Children's Literature, marine pollution, environmental problems, sustainability

Κεφάλαιο 1^ο: Εισαγωγή

1.1 Γενικά στοιχεία

Τις τελευταίες δεκαετίες οι ανθρώπινες κοινωνίες δεν χαρακτηρίζονται από οικολογική συνείδηση, με αποτέλεσμα να διογκώνονται τα περιβαλλοντικά προβλήματα, τα οποία με τη σειρά τους οδηγούν στη διαμόρφωση κοινωνικών και οικονομικών προβλημάτων. Ο σύγχρονος άνθρωπος έχοντας την πεποίθηση του «κυρίαρχου της φύσης» διατηρεί την αντίληψη ότι μπορεί να επιδιώξει κάθε τι και να ικανοποιήσει όλες του τις ανάγκες χωρίς έλεγχο. Σε αντίθεση με τα παλαιότερα χρόνια, όπου ο τρόπος ζωής των κοινωνιών ήταν περισσότερο φιλικός απέναντι στα φυσικά οικοσυστήματα και δεν δημιουργούνταν προβλήματα, οι σύγχρονες κοινωνίες ακολουθούν έναν τρόπο ζωής και επιλογών χωρίς σεβασμό και πρόνοια για τα φυσικά οικοσυστήματα.

Έτσι λοιπόν, κρίνεται αναγκαία η λήψη μέτρων για την αντιμετώπιση της περιβαλλοντικής κρίσης, τόσο σε επίπεδο συλλογικό όσο και σε επίπεδο ατομικό. Όσον αφορά το συλλογικό επίπεδο, τα μέτρα θα αφορούν στο σύνολο της κοινωνίας με τη νομοθέτηση τους από τις κρατικές αρχές και τους διεθνείς οργανισμούς. Σε ατομικό επίπεδο, είναι μείζονος σημασίας η ανάπτυξη περιβαλλοντικής συνείδησης στον καθημερινό τρόπο ζωής, ο οποίος θα πρέπει να εμποτιστεί από τις αξίες της οικολογίας και της αειφόρου ανάπτυξης, τούτο μπορεί να επιτευχθεί, μεταξύ άλλων, και μέσω της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης.

Η Περιβαλλοντική Εκπαίδευση στοχεύει στην καλλιέργεια ατόμων με κριτική σκέψη, με αξίες και ιδέες, που θα σκέφτονται ελεύθερα, χωρίς ιδεολογίες και προκαταλήψεις, με κύρια επιδίωξη των πολιτών την επίτευξη της περιβαλλοντικής δικαιοσύνης. Με τη μεταλαμπάδευση αυτών των αρχών στον άνθρωπο από μικρή ηλικία διαμορφώνονται μελλοντικοί ενεργοί πολίτες, οι οποίοι θα συμβάλλουν καθοριστικά στην αντιμετώπιση και στον περιορισμό των περιβαλλοντικών προβλημάτων. Η σταδιακή εξέλιξη της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης σε Εκπαίδευση για το Περιβάλλον και την Αειφορία τονίζει πως για την ομαλή λειτουργία της κοινωνίας θα πρέπει το περιβάλλον, η κοινωνία και η οικονομία να λειτουργούν ομαλά. Οι τρεις διαστάσεις αυτές αλληλοσυμπληρώνονται και η μια επηρεάζει την άλλη. Επομένως, για τη σωστή λειτουργία της κοινωνίας, οι πολίτες θα πρέπει από μικρή ηλικία να εκπαιδευτούν ως αυριανοί πολίτες με τις αξίες και τις αρχές, ώστε οι τρεις διαστάσεις αυτές να λειτουργούν ομαλά και δίκαια. Μόνο με αυτό τον τρόπο οι πολίτες θα πετύχουν τη δημιουργία μιας κοινωνίας δίκαιης και δημοκρατικής.

1.2 Επιλογή θέματος

Τα κριτήρια που συνέβαλλαν στην επιλογή του θέματος είναι τρία και θα αναλυθούν εκτενέστερα στην πορεία του κειμένου. Τα κριτήρια σχετίζονται με τα περιβαλλοντικά προβλήματα, με τη βαθμίδα εκπαίδευσης που είναι το Νηπιαγωγείο και τέλος με την Παιδική Λογοτεχνία.

Τις τελευταίες δεκαετίες γίνεται όλο και εντονότερη η εμφάνιση περιβαλλοντικών προβλημάτων, που προκαλούν οι άνθρωποι από τον τρόπο ζωής τους. Κάτι τέτοιο βέβαια, δεν παρατηρούνταν στις προηγούμενες δεκαετίες, όπου οι άνθρωποι ακολουθούσαν έναν πιο ήπιο τρόπο ζωής. Στις μέρες μας, λόγω του καταναλωτικού προτύπου και της ιδέας που κυριαρχεί, ότι ο άνθρωπος είναι παντοδύναμος και μπορεί να κατακτήσει ό,τι θέλει, ο σύγχρονος κόσμος έχει έρθει αντιμέτωπος με την περιβαλλοντική κρίση. Η αύξηση όμως των περιβαλλοντικών προβλημάτων δεν είναι δυνατόν να συνεχιστεί, αλλά κρίνεται αναγκαία η αντιμετώπιση αυτών, η οποία μπορεί να επιτευχθεί, μεταξύ άλλων, με την ενημέρωση και ευαισθητοποίηση τους από μικρή ηλικία, ώστε τελικά να αποκτήσουν οικολογικό τρόπο ζωής. Στο σημείο αυτό αναδεικνύεται η σημασία του ρόλου που μπορεί να διαδραματίσει το Νηπιαγωγείο στην επίτευξη του συγκεκριμένου στόχου.

Στα πλαίσια της τυπικής και της άτυπης εκπαίδευσης παρέχεται η δυνατότητα ενημέρωσης και καλλιέργειας αξιών και αρχών που θα συμβάλλουν στη μείωση της περιβαλλοντικής κρίσης. Ωστόσο, η έρευνα αυτή θα επικεντρωθεί στην τυπική εκπαίδευση και συγκεκριμένα στο χώρο του νηπιαγωγείου. Ο χώρος του νηπιαγωγείου είναι βαρύνουσας σημασίας, διότι πραγματοποιούνται εκπαιδευτικά προγράμματα (projects), όπου δίνεται η δυνατότητα στο παιδί να ανακαλύψει και να εξερευνήσει τον κόσμο που το περιβάλλει. Είναι ένας χώρος όπου επιδιώκεται η ολόπλευρη ανάπτυξη του νηπίου μέσα από μια βιωματική διαδικασία. Παράλληλα, είναι κατάλληλος για την ανάπτυξη της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης και της αειφόρου ανάπτυξης. Τα παιδιά του νηπιαγωγείου μαθαίνουν και υιοθετούν συμπεριφορές και αρχές της εκπαίδευσης για την αειφόρο ανάπτυξη από μικρή ηλικία, οι οποίες θα αποτελέσουν το υπόβαθρο για το υπόλοιπο της ζωής τους, ως ενήλικοι πολίτες. Τα θέματα που μπορούν να προσεγγιστούν στα πλαίσια της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης στο χώρο του νηπιαγωγείου είναι αρκετά. Έτσι τα νήπια εφοδιάζονται με αρχές και αξίες, οι οποίες θα συνδράμουν με τη σειρά τους, στη μείωση της περιβαλλοντικής κρίσης.

Η προσέγγιση των διάφορων θεμάτων και συνεπώς και των περιβαλλοντικών προβλημάτων γίνεται στο χώρο του νηπιαγωγείου και μέσω της παιδικής λογοτεχνίας. Η παιδική λογοτεχνία και η διαδικασία της αφήγησης είναι μια αρκετά ευχάριστη διαδικασία. Τα νήπια μέσα από την παιδική λογοτεχνία ανακαλύπτουν τον κόσμο. Ταυτίζονται με τους ήρωες των ιστοριών και νιώθουν πώς και τα ίδια συμμετέχουν στην ιστορία. Η ανάγνωση μικρών ιστοριών με οικολογικό περιεχόμενο, βοηθά να αντιληφθούν τον κόσμο και συγχρόνως συμβάλει στην συνειδητοποίηση των προβλημάτων που προκαλεί ο άνθρωπος. Έτσι με αφορμή το βιβλίο και με τη

βοήθεια του εκπαιδευτικού, δημιουργείται το έναυσμα για προβληματισμό και συζήτηση.

Συνοψίζοντας, η συνεχής αύξηση των περιβαλλοντικών προβλημάτων και ο σημαντικός ρόλος που διαδραματίζει το νηπιαγωγείο στη διαμόρφωση της προσωπικότητας των νηπίων, μέρος της εκπαιδευτικής διαδικασίας του οποίου αποτελεί και η εξοικείωση των νηπίων με την παιδική λογοτεχνία οικολογικού περιεχομένου, αποτελούν τα κριτήρια της επιλογής του θέματος της παρούσας εργασίας: *«Η μελέτη των περιβαλλοντικών προβλημάτων στην ελληνική παιδική λογοτεχνία: Η περίπτωση της ρύπανσης των θαλασσών, τη δεκαετία 2000-2018».*

1.3 Δομή της εργασίας

Η ερευνητική εργασία δομείται συνολικά από επτά κεφάλαια, ενώ στο τέλος υπάρχει ένα παράρτημα με τους εκδοτικούς οίκους των παραμυθιών που χρησιμοποιήθηκαν προς έρευνα. Αναλυτικότερα:

Στο δεύτερο κεφάλαιο πραγματοποιείται μια προσέγγιση και ανάλυση των βασικών εννοιών που περιλαμβάνονται στη διπλωματική εργασία. Οι έννοιες που προσεγγίζονται αφορούν την έννοια της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης, της Παιδικής Λογοτεχνίας, τα Περιβαλλοντικά Προβλήματα, καθώς και την έννοια της Ρύπανσης των Θαλασσών. Ωστόσο η ανάλυση των παραπάνω εννοιών δεν γίνεται μονοδιάστατα, αλλά πραγματοποιείται μια προσπάθεια σύνδεσης αυτών και συσχέτισης με το χώρο του νηπιαγωγείου. Μέσα από αυτή τη διαδικασία, της ανάλυσης των βασικών εννοιών, θα είναι αποτελεσματικότερη η έρευνα των παραμυθιών οικολογικού περιεχομένου.

Στο τρίτο κεφάλαιο με τίτλο «Βιβλιογραφική Ανασκόπηση», είναι καταγεγραμμένες το σύνολο των σχετικών ερευνών που έχουν υλοποιηθεί τα προηγούμενα χρόνια.

Στο τέταρτο κεφάλαιο περιλαμβάνονται ο σκοπός, οι στόχοι και τα ερευνητικά ερωτήματα που τέθηκαν για την πραγματοποίηση της ερευνητικής διαδικασίας.

Έπειτα ακολουθεί το πέμπτο κεφάλαιο, στο οποίο υπάρχει αναλυτική προσέγγιση της μεθοδολογίας που χρησιμοποιείται για τη διεξαγωγή της έρευνας. Συγκεκριμένα, αναλύεται η μεθοδολογία, καθώς και η διαδικασία της κατηγοριοποίησης που ακολουθείται. Γίνονται αναφορές για το θεματικό και χρονολογικό εύρος του ερευνητικού υλικού. Επίσης, καταγράφεται αναλυτικά το σύνολο των παραμυθιών που θα χρησιμοποιηθούν για τη διεξαγωγή της έρευνας, ενώ παράλληλα παρουσιάζονται τα προτεινόμενα ερευνητικά εργαλεία αξιολόγησης των παραμυθιών.

Στο έκτο κεφάλαιο αναφέρονται τα αποτελέσματα που αναδείχθηκαν από την έρευνα του υλικού, ενώ στο έβδομο και τελευταίο κεφάλαιο καταγράφονται τα συμπεράσματα που προέκυψαν.

Κεφάλαιο 2^ο: Προσδιορισμός βασικών εννοιών

2.1 Εξέλιξη και προσδιορισμός της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης

Με το πέρασμα των χρόνων γίνεται όλο και πιο εμφανή η αύξηση των περιβαλλοντικών ζητημάτων σε όλο τον κόσμο. Οι διεθνείς οργανισμοί, αλλά και η εκάστοτε κυβέρνηση κάθε χώρας, πραγματοποιούν προσπάθειες περιορισμού και αντιμετώπισης των περιβαλλοντικών προβλημάτων. Σημαντικό ρόλο στην αντιμετώπιση αυτών, καθώς και στη διαχείριση της περιβαλλοντικής κρίσης διαδραματίζει και η Περιβαλλοντική Εκπαίδευση.

Η Περιβαλλοντική Εκπαίδευση με την πιο διευρυμένη έννοια θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως μια εκπαίδευση που παραπέμπει στο περιβάλλον. Η ύπαρξη της σηματοδοτείται από τη στιγμή που δημιουργήθηκε ο άνθρωπος. Πάντοτε οι άνθρωποι επιδίωκαν να αντιληφθούν το περιβάλλον και τις σχέσεις που δημιουργούνταν με αυτό, ενώ συγχρόνως στόχευαν να μεταφέρουν τις γνώσεις τους, σχετικά με το περιβάλλον, στα παιδιά τους. Όμως, η Περιβαλλοντική Εκπαίδευση, στη διάρκεια των χρόνων διαφοροποιήθηκε και διαμορφώθηκε ανάλογα με τις ανάγκες της κάθε εποχής (Φλογαΐτη, 1998:177).

Η Περιβαλλοντική Εκπαίδευση γεννήθηκε τη δεκαετία του '60, λόγω του προβληματισμού που επισήμανε το περιβαλλοντικό κίνημα. Έτσι, όλο αυτό το χρονικό διάστημα το περιβαλλοντικό κίνημα τροφοδότησε έναν αριθμό εκπαιδευτικών κινήματων, τα οποία επικεντρώνονταν στις ανάγκες και στους προβληματισμούς που αναδεικνύονταν σε κάθε εποχή. Ο σχηματισμός των κινήματων αυτών διαμορφώθηκε σταδιακά γύρω από τρεις βασικές έννοιες (Φλογαΐτη, 2011).

Αναλυτικότερα, στα τέλη του 19^{ου} αιώνα, εξαιτίας της υποβάθμισης του περιβάλλοντος, τα κινήματα αυτά επικεντρώθηκαν στην έννοια της φύσης και συγκεκριμένα στη διατήρησή της. Βέβαια, τη δεκαετία του '60, λόγω της περιβαλλοντικής κρίσης μετατόπισαν το ενδιαφέρον τους από τη φύση στο περιβάλλον και έδωσαν έμφαση στην προστασία του, ενώ συγχρόνως σηματοδοτήθηκε και η γέννηση της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης. Τη δεκαετία του '90, πραγματοποιείται το πέρασμα από το περιβάλλον στην αειφορία. Η βασική έννοια που περιγράφει την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση είναι η αειφορία, όπου βαθμιαία επικράτησε ο όρος Εκπαίδευση για το Περιβάλλον και την Αειφορία (Ε.Π.Α) (Φλογαΐτη, 2011:25-27,35,117).

Η Ε.Π.Α, όπως αναφέρθηκε και παραπάνω είναι μια μετεξέλιξη της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης, η οποία προσεγγίζει τα περιβαλλοντικά προβλήματα με μια διαφορετική οπτική σε σχέση με τα προηγούμενα χρόνια. Η Ε.Π.Α μεταθέτει το ενδιαφέρον και την προσοχή *«από τη φύση στην κοινωνία, από οικολογικές προσεγγίσεις σε κοινωνικοπολιτικές, από το σχολείο στο σύστημα «σχολείο και κοινότητα», από τεχνοκρατικές λογικές σε εναλλακτικές, από συμπεριφοριστικές σε κριτικές, από προσωπικές διεκδικήσεις σε συλλογικές, από ανταγωνιστικές σχέσεις σε*

συνεργατικές, από νατουραλιστικές αναζητήσεις σε πολιτικές, από τεχνοεπιστημονικές λύσεις σε κοινωνικο-πολιτικο-οικονομικές, από απολιτικές προσεγγίσεις σε πολιτικές, από ποσοτικές αντιλήψεις σε ποιοτικές» (Φλογαΐτη, 2011:126).

Στα διακηρυκτικά κείμενα των Ηνωμένων Εθνών (UNESCO,1978,1980), στα κείμενα της Ατζέντας 21 (UNESCO, 1992) και της Θεσσαλονίκης (UNESCO, 1997) περιγράφονται τα χαρακτηριστικά της Εκπαίδευσης για το Περιβάλλον και την Αειφορία.

Το πρώτο χαρακτηριστικό της είναι η ολιστική προσέγγιση του περιβάλλοντος και των διάφορων περιβαλλοντικών θεμάτων που προκύπτουν (Δημητρίου, 2009). Πιο συγκεκριμένα, ολιστική προσέγγιση σημαίνει, η εξέταση των θεμάτων που ανακύπτουν, να ερευνώνται όχι μονόπλευρα, αλλά πιο ευρεία και ολοκληρωμένα. Επιδιώκουν δηλαδή, μια ολοκληρωμένη προσέγγιση της πραγματικότητας, τόσο από πλευράς οικονομίας και κοινωνίας, όσο και από πλευράς περιβάλλοντος (Φλογαΐτη, 2011), διότι τα τρία συστήματα (οικονομία, κοινωνία, περιβάλλον) είναι αλληλοεξαρτώμενα και αλληλοσχετιζόμενα. Έτσι, μέσα από αυτή την προσέγγιση προκύπτει μια ουσιαστική προσέγγιση του περιβάλλοντος. Επίσης, η συστημική προσέγγιση είναι ένα χαρακτηριστικό της Ε.Π.Α. και μια μέθοδος προκειμένου να προσεγγιστεί το όλο. Η προσέγγιση αυτή εστιάζει κυρίως στις σχέσεις και συγκεκριμένα σε σχέσεις εξέλιξης και αλλαγής και όχι σε μεμονωμένα και στάσιμα στοιχεία (Φλογαΐτη, 2011).

Παράλληλα, η διεπιστημονικότητα και η διαθεματικότητα είναι μεθοδολογικές προσεγγίσεις που χρησιμοποιεί η Ε.Π.Α για την ολιστική και συστημική προσέγγιση του περιβάλλοντος. Μέσα από τις μεθόδους αυτές επιτυγχάνεται η συγκέντρωση γνώσεων και εργαλείων που αφορούν το περιβάλλον και την αειφορία, τα οποία προέρχονται από διαφορετικές επιστήμες. Στόχος είναι, η συλλογή γνώσεων, η ανάλυση και ο επαναπροσδιορισμός των θεμάτων της αειφορίας και του περιβάλλοντος. (Φλογαΐτη, 2011:151).

Μια βασική επιδίωξη της Εκπαίδευσης για το Περιβάλλον και την Αειφορία είναι ο κριτικός της χαρακτήρας. Η Ε.Π.Α είναι η εκπαίδευση που ενισχύει τους πολίτες να σκέφτονται με κριτική σκέψη και λέγοντας κριτική σκέψη εννοείται η διαδικασία στην οποία τα άτομα αναλύουν, διασαφηνίζουν και κρίνουν, χωρίς προκαταλήψεις και ιδεολογίες. Έτσι δίνεται η δυνατότητα διαμόρφωσης μιας κοινωνίας δίκαιης. (Φλογαΐτη, 2011:157-158).

Ωστόσο η κριτική σκέψη σχετικά με ζητήματα περιβάλλοντος και αειφορίας δεν είναι δυνατόν να υλοποιηθεί, εάν δεν επικεντρωθούμε και στις αξίες του ανθρώπου. Το ζήτημα των αξιών εμφανίσθηκε στα τέλη της δεκαετίας του '80 και κυρίως από το '90 και έπειτα. Η ανάγκη αναδιαμόρφωσης του ατομικού χαρακτήρα, που συνεπάγεται με αλλαγές στους κοινωνικούς, οικονομικούς και πολιτικούς τομείς, δημιούργησε προβληματισμό γύρω από το θέμα αυτό. Για την αποτελεσματική διαμόρφωση της ατομικής συμπεριφοράς απαιτείται ο προσδιορισμός του πλαισίου των αξιών (Λιαράκου & Φλογαΐτη, 2011:242-243). Οι άνθρωποι βασιζόμενοι στις αξίες που τους χαρακτηρίζουν, υιοθετούν συμπεριφορές και με βάση αυτές ενεργούν.

Έτσι μια από τις κύριες προσπάθειες της Εκπαίδευσης για το Περιβάλλον και την Αειφορία θα πρέπει να είναι η καλλιέργεια αξιών που θα βοηθήσουν τους πολίτες στη λήψη δίκαιων αποφάσεων. Ορισμένες από τις αξίες είναι, η οικολογική βιωσιμότητα, η κοινωνική δικαιοσύνη, η αυτονομία, η υπευθυνότητα και η ελευθερία (Φλογαΐτη, 2011:167,172-173). Επομένως, στα πλαίσια της καλλιέργειας κριτικής σκέψης και των αξιών, οι πολίτες θα πρέπει να αναπτύξουν την περιβαλλοντική ηθική. Λέγοντας ηθική θεωρείτε το σύνολο των αρχών που χαρακτηρίζουν το άτομο σε σχέση με τους υπόλοιπους συμπολίτες. Βέβαια ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στην περιβαλλοντική ηθική, η οποία έχει μια μικρή διαφοροποίηση από την απλή ηθική. Τα άτομα που χαρακτηρίζονται από περιβαλλοντική ηθική, θα πρέπει να ακολουθήσουν ένα σύνολο αρχών και συμπεριφορών σε σχέση με το περιβάλλον που δεν θα αφορά αποκλειστικά και μόνο τις σχέσεις που δημιουργεί με τους υπόλοιπους ανθρώπους, αλλά θα αφορά όλους τους οργανισμούς, όλα τα όντα (Γεωργόπουλος, 2002:38-39).

Τέλος, η Ε.Π.Α είναι μια πολιτική εκπαίδευση και ο πολιτικός γραμματισμός είναι απαραίτητο στοιχείο της. Ένας πολιτικά γραμματισμένος άνθρωπος είναι ένας άνθρωπος, όπου δεν ενδιαφέρεται μόνο για τη φύση και για τα φυσικά οικοσυστήματα, αλλά στρέφει την προσοχή του σε πολιτικούς και οικονομικούς παράγοντες που αφορούν τοπικό και παγκόσμιο επίπεδο. Δημιουργείται η ανάγκη συλλογικής δράσης παγκοσμίως για την αντιμετώπιση της φτώχειας, της ποιοτικής εξέλιξης του περιβάλλοντος και την επιδίωξη ειρήνης και ασφάλειας σε όλες τις χώρες (WCED, 1987 από Λουκέρης 2004). Επομένως, για τη δυνατότητα πολιτικής εκπαίδευσης, ο κάθε πολίτης θα πρέπει να είναι ενημερωμένος, ενεργός σε κοινωνικές δράσεις, με διάθεση για συμμετοχή, για επικοινωνία και αλλαγή (Φλογαΐτη, 2011:182).

Καταλήγοντας, μέσα από την περιγραφή της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης (η οποία σταδιακά εξελίχθηκε σε Εκπαίδευση για το Περιβάλλον και την Αειφορία) των επιδιώξεων της, καθώς και των χαρακτηριστικών που αναλύθηκαν παρατηρούμε ότι σκοπός της είναι η πολυδιάστατη και πολύπλευρη διαμόρφωση των ατόμων. Διαμορφώνοντας πολίτες με κριτική σκέψη, με αξίες, πολιτικά γραμματισμένους και καλλιεργώντας την ολιστική και διεπιστημονική προσέγγιση για την αντιμετώπιση των προβλημάτων, έχει ως αποτέλεσμα όχι μόνο τη διαχείριση και την επίλυση περιβαλλοντικών ζητημάτων, αλλά τη δημιουργία μιας κοινωνίας δημοκρατικής.

Επομένως, όλα τα χαρακτηριστικά της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης μπορούν να υλοποιηθούν με αποτελεσματικό τρόπο και στο χώρο του νηπιαγωγείου. Ωστόσο για την απόκτηση και την υιοθέτηση των αρχών σημαντικό ρόλο έχουν οι μέθοδοι και οι δραστηριότητες που θα εφαρμοσθούν.

2.2 Το Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών για το Νηπιαγωγείο

Έννοιες που αφορούν το περιβάλλον διδάσκονται στα σχολεία κάθε βαθμίδας, πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας. Ωστόσο η κάθε έννοια προσεγγίζεται

διαφορετικά ανάλογα με τη βαθμίδα εκπαίδευσης και το ηλικιακό στάδιο των παιδιών. Η κάθε περιβαλλοντική έννοια για να προσεγγιστεί περιγράφεται από ένα σύνολο άλλων εννοιών που την προσδιορίζουν, έτσι δημιουργείται ένα πλέγμα. Στις μικρότερες βαθμίδες η προσέγγιση κάθε έννοιας γίνεται με περισσότερο απλοϊκό τρόπο, σε αντίθεση με τις μεγαλύτερες βαθμίδες εκπαίδευσης που η προσέγγιση των εννοιών γίνεται περίπλοκα και αφηρημένα (Ghazleh, 2000 από Παρασκευόπουλος, 2009:45). Ωστόσο στη συγκεκριμένη έρευνα θα επικεντρωθούμε στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση και συγκεκριμένα στο νηπιαγωγείο.

Ο χώρος του νηπιαγωγείου είναι ένας χώρος που στοχεύει στην ολόπλευρη ανάπτυξη του νηπίου μέσα από μια βιωματική διαδικασία. Είναι ο χώρος που πραγματοποιείται η γνωστική και κοινωνική ανάπτυξη του νηπίου. Συνεπώς, το νηπιαγωγείο είναι κατάλληλο και για την ανάπτυξη της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης. Τα παιδιά του νηπιαγωγείου ενημερώνονται και μαθαίνουν για συμπεριφορές και αρχές της εκπαίδευσης για την αειφόρο ανάπτυξη από μικρή ηλικία, οι οποίες θα είναι τα θεμέλια για το υπόλοιπο της ζωής τους.

Αναλυτικότερα, σύμφωνα με το Δ.Ε.Π.Π.Σ για το νηπιαγωγείο, ο σκοπός του είναι «να βοηθήσει τα παιδιά να αναπτυχθούν σωματικά, συναισθηματικά, νοητικά και κοινωνικά μέσα στο πλαίσιο των ευρύτερων στόχων της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης» (Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, 2003:586).

Συνεπώς δεν επιδιώκεται η μονοδιάστατη ανάπτυξη των νηπίων, αλλά η ολόπλευρη ανάπτυξη τους. Το νηπιαγωγείο, το οποίο αποτελεί το σημαντικότερο φορέα κοινωνικοποίησης, μετά την οικογένεια, θα πρέπει να παρέχει στα νήπια τις δυνατότητες και τις προϋποθέσεις, ώστε να εξελίσσονται και να κοινωνικοποιούνται απ' όλες τις πλευρές και η διαδικασία να επιτυγχάνεται σταδιακά.

Ορισμένοι από τους στόχους του Διαθεματικού Ενιαίου Προγράμματος Σπουδών για το νηπιαγωγείο είναι:

- Να προκαλεί το ενδιαφέρον για τη μάθηση και να προάγει τη γνώση και την ανάπτυξη στάσεων, δεξιοτήτων και αξιών.
- Να ενισχύει την αλληλεπίδραση μεταξύ των νηπίων, τη συνεργασία γονέων και εκπαιδευτικών και γενικότερα το άνοιγμα του νηπιαγωγείου στην κοινότητα.
- Να προσαρμόζεται στις ανάγκες και στις ικανότητες του κάθε παιδιού, επιδιώκοντας συγχρόνως την ενεργητική συμμετοχή όλων των παιδιών.
- Να βασίζεται στις γνώσεις και στις εμπειρίες που έχουν τα νήπια (Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, 2003:586).

2.2.1 Νηπιαγωγείο και Περιβαλλοντική Εκπαίδευση

Στα πλαίσια διδασκαλίας του προγράμματος σπουδών για το νηπιαγωγείο περιλαμβάνονται διάφορες γνωστικές περιοχές, όπως για παράδειγμα: Γλώσσας, Μαθηματικών, Μελέτης Περιβάλλοντος, Δημιουργίας και Έκφρασης και

Πληροφορικής. Τα γνωστικά αντικείμενα που αναφέρθηκαν μπορούν να συμβάλλουν συγχρόνως στον προγραμματισμό και στην εφαρμογή δραστηριοτήτων που είναι χρήσιμες και απαραίτητες για την απόκτηση γνώσεων των νηπίων (Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, 2003:587). Ωστόσο στη συγκεκριμένη έρευνα θα εστιάσουμε στην Περιβαλλοντική Εκπαίδευση, η οποία αναπτύσσεται κατά κύριο λόγο στα πλαίσια της Μελέτης Περιβάλλοντος.

Από τις πρώτες ζωγραφιές των νηπίων στο νηπιαγωγείο γίνεται αντιληπτό ότι τα νήπια κατανοούν το περιβάλλον στο οποίο ζουν, φυσικό και ανθρωπογενές. Αυτό είναι εμφανές, όταν στις ζωγραφιές τους περιλαμβάνουν σπίτια, δρόμους, φυτά και ζώα (Μ. Δηκοπούλου, Τ. Ζόμπολας, Ε.Μπαρμπίλα, Μ. Χατζημιχαήλ: «Περιβαλλοντική Αγωγή για μικρά παιδιά», 2001 από Τσιλίδου, 2005:736). Όμως αυτό που δεν έχουν κατανοήσει ακόμη είναι ότι όλα αυτά τα στοιχεία αλληλοεξαρτώνται και ότι ο άνθρωπος ορισμένες φορές επιδρά σε αυτά αρνητικά (Κ. Δραβίνος από Τσιλίδου, 2005:736). Ωστόσο, η Περιβαλλοντική Εκπαίδευση με τις αρχές, τις μεθόδους και τις διαδικασίες της, βοηθά τα νήπια να ορίσουν την έννοια του περιβάλλοντος, να κατανοήσουν τον τρόπο που ο άνθρωπος επιδρά σε αυτό, αλλά και να ενημερωθούν για συμπεριφορές και αξίες που βοηθούν στη διαχείριση των περιβαλλοντικών ζητημάτων, έχοντας ως ακόλουθο αποτέλεσμα τη δημιουργία μιας κοινωνίας που να λειτουργεί ομαλά. Παράλληλα, επιδίωξη της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης είναι να περιορίσει το φαινόμενο του ανθρωποκεντρισμού που επικρατεί στην αντίληψη των ανθρώπων γενικότερα και να τους οδηγήσει σε περισσότερο οικοκεντρικές σκέψεις. Να παρέχει δηλαδή τη δυνατότητα στα νήπια να κατανοήσουν τη θέση που έχουν στο οικοσύστημα και να αντιληφθούν τις αρνητικές επιδράσεις που πιθανόν δημιουργούν στα υπόλοιπα όντα του οικοσυστήματος. Με αυτόν τον τρόπο θα συμβάλλει στη διαμόρφωση ενός νέου ήθους έχοντας μια πορεία περισσότερο οικοκεντρική (Γεωργόπουλος, 2014:286-287).

Αναλυτικότερα, στη γνωστική περιοχή Παιδί και Περιβάλλον στο νηπιαγωγείο, σύμφωνα με το Δ.Ε.Π.Π.Σ, αποτελεί ένα πεδίο δράσης και αλληλεπίδρασης που σχετίζεται άμεσα με τα βιώματα των ίδιων των παιδιών. Μέσα σε ένα κατάλληλα εμπλουτισμένο και διαμορφωμένο μαθησιακά περιβάλλον υλοποιούνται δραστηριότητες, είτε ατομικές είτε ομαδικές, με στόχο την απόκτηση νέων γνώσεων (Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, 2003:587). Η Περιβαλλοντική Εκπαίδευση με τη σειρά της, η οποία ανήκει στη συγκεκριμένη γνωστική περιοχή μπορεί να βοηθήσει, με τους στόχους της, τη θεματολογία της και με τις μεθοδολογίες, που εφαρμόζει, στην αντιμετώπιση των αναγκών του σχολείου και της κοινωνίας. Η Περιβαλλοντική Εκπαίδευση στοχεύει στη διαμόρφωση ενεργών πολιτών που θα σέβονται το περιβάλλον και θα δρουν με κριτική σκέψη και δημιουργικότητα (Τσιλίδου, 2005:736).

Στο αναλυτικό πρόγραμμα του Νηπιαγωγείου, η εφαρμογή των στόχων διαφέρει σε σχέση με το Δημοτικό Σχολείο. Δεν γίνεται λόγος για την εφαρμογή ενός συγκεκριμένου μοντέλου, αλλά αντίθετα πραγματοποιείται μια προσέγγιση του θέματος της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης, μέσα από τα πεδία του αναλυτικού

προγράμματος. Στα πλαίσια υλοποίησης μιας δραστηριότητας εφαρμόζονται συγχρόνως, οι στόχοι του αναλυτικού προγράμματος, αλλά και της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης. Οι επιδιώξεις της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης, όταν προσεγγίζεται ένα θέμα, είναι η επίγνωση των σύγχρονων περιβαλλοντικών προβλημάτων, η κατανόηση και οι γνώσεις για το περιβάλλον, οι αξίες (όπως για παράδειγμα η ανεκτικότητα, η αλληλεγγύη και η υπευθυνότητα, τις οποίες το άτομο πρέπει να τις κατακτήσει), η απόκτηση δεξιοτήτων για την επίλυση των προβλημάτων και τέλος η δράση με την ενεργή συμμετοχή των ατόμων στην επίλυση του προβλήματος. Το βασικό στοιχείο όμως που πρέπει να διακατέχεται η προσέγγιση του κάθε θέματος της Π.Ε. είναι η διεπιστημονικότητα (Δεληκανάκη, Κοκολάκη, Νοΐδου, 2000:16-17).

Προκειμένου όμως να πραγματοποιηθούν όλοι οι παραπάνω στόχοι που αναφέρθηκαν θα πρέπει να ακολουθεί και να εφαρμοστεί στα νήπια μια διδασκαλία Βιωματική-Επικοινωνιακή. Σύμφωνα με αυτές τις δύο έννοιες ο μαθητής τοποθετείτε στο κέντρο της διδασκαλίας, παρέχοντας τη δυνατότητα σε αυτόν να έχει ενεργό ρόλο στο σχεδιασμό, την οργάνωση, τη διεξαγωγή και την αξιολόγηση της εκπαιδευτικής διαδικασίας (Goehlich, 2003:50). Μόνο έτσι θα καταφέρουν να υλοποιήσουν τους στόχους και να αποκτήσουν γνώσεις και δεξιότητες. Μέσα από αυτή τη διαδικασία θα συμβάλλουν στη διαμόρφωση μελλοντικών πολιτών, οι οποίοι θα διακατέχονται από αξίες και δεξιότητες που με τη σειρά τους θα οδηγήσουν στη διαμόρφωση μιας αειφόρου κοινωνίας (Δεληκανάκη, Κοκολάκη, Νοΐδου, 2000:16-17).

2.2.2 Η κοινωνική και νοητική ανάπτυξη του παιδιού νηπιακής ηλικίας

Βασικό χαρακτηριστικό των παιδιών του νηπιαγωγείου είναι το αμείωτο ενδιαφέρον τους για να ανακαλύψουν και να εξερευνήσουν τον κόσμο γύρω τους. Στην υλοποίηση του σκοπού αυτού, σημαντικό ρόλο καταλαμβάνουν τα εκπαιδευτικά προγράμματα που εφαρμόζονται από τους εκπαιδευτικούς, τα οποία είναι προσαρμοσμένα στις ανάγκες και στις ιδιαιτερότητες των παιδιών και τα οποία με τη σειρά τους οδηγούν στην κοινωνική και γνωστική εξέλιξη τους (Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, 2003:586).

Έρευνες έχουν δείξει ότι παιδιά που βρίσκονται στο στάδιο της προσχολικής αγωγής και συμμετέχουν σε εκπαιδευτικά προγράμματα, η ανάπτυξη του νοητικού τους επιπέδου παρουσιάζεται να είναι ίδια και πιθανόν ανώτερη σε σχέση με τα παιδιά που παραμένουν στο σπίτι και δεν φοιτούν στο νηπιαγωγείο. Συγκεκριμένα τα παιδιά που παρακολουθούν εκπαιδευτικά προγράμματα, παρουσιάζουν σημάδια βελτίωσης, όπως για παράδειγμα, καλύτερη αντίληψη του λόγου, της ομιλίας τους, της μνήμης τους και γενικότερα το νοητικό τους επίπεδο είναι υψηλότερο σε σχέση με τα παιδιά που παραμένουν σπίτι. Παράλληλα, άλλες έρευνες έχουν αποδείξει πως η παρακολούθηση εκπαιδευτικών προγραμμάτων είναι αποτελεσματική σε παιδιά που προέρχονται από χαμηλό κοινωνικό και οικονομικό υπόβαθρο (Campbell et al., 2002, Clarke-Stewart & Allhusen, 2002, Vandell, 2004 στο Feldman, 2011:305).

Από τις παραπάνω έρευνες προκύπτει το συμπέρασμα, ότι το νηπιαγωγείο σε συνδυασμό με την ανάπτυξη κατάλληλων εκπαιδευτικών προγραμμάτων, συνεισφέρουν στην κοινωνική και γνωστική ανάπτυξη των νηπίων. Στο σημείο αυτό θα αναφερθούμε στις θεωρίες που ανέπτυξαν θεωρητικοί, όπως ο Piaget, ο Vygotsky και ο Freud σχετικά με την ανάπτυξη που πραγματοποιείται στο συγκεκριμένο ηλικιακό στάδιο.

Αναλυτικότερα, σύμφωνα με την άποψη του Vygotsky, ο χώρος του νηπιαγωγείου συνδράμει στη γνωστική ανάπτυξη των νηπίων. Μια παρόμοια άποψη ανέλυσε και ο Piaget με μία μικρή διαφοροποίηση. Ο Piaget πίστευε ότι η γνωστική ανάπτυξη του νηπίου εξαρτάται από τις ατομικές προόδους των νηπίων. Αντίθετα, ο Vygotsky υποστήριζε ότι η γνωστική ανάπτυξη των παιδιών προσχολικής ηλικίας πραγματοποιείται σε σημαντικό βαθμό στο χώρο του νηπιαγωγείου μέσα από τις κοινωνικές συναναστροφές με τα υπόλοιπα νήπια και σε συνδυασμό με τις οδηγίες και τις συμβουλές του εκπαιδευτικού. Το νήπιο προσλαμβάνει στα πλαίσια του νηπιαγωγείου γνώσεις, ικανότητες και δεξιότητες για την επίλυση προβλημάτων, τόσο από τον εκπαιδευτικό, όσο και από τους υπόλοιπους συνομήλικους του. Επομένως, ο Vygotsky έδωσε μεγάλη έμφαση στο κοινωνικοοικονομικό περιβάλλον, υποστηρίζοντας ότι μέσα από αυτή τη διαδικασία υλοποιείται η γνωστική ανάπτυξη των νηπίων (Vygotsky, 1979* 1926/1997* Tudge & Scrimsher, 2003 στο Feldman, 2011:293).

Στη νηπιακή ηλικία πέρα από τη γνωστική ανάπτυξη που πραγματοποιείται, ο Freud ανέλυσε τη θεωρία του σχετικά και με την κοινωνική ανάπτυξη των νηπίων. Η κοινωνική ανάπτυξη προσδιορίζεται από δύο οπτικές, από την οπτική της κοινωνικοποίησης και από την οπτική της προσωπικότητας. Αναλυτικότερα, το στάδιο της νηπιακής ηλικίας, είναι η χρονική περίοδος, σύμφωνα με τον Freud, στην οποία τα νήπια κοινωνικοποιούνται από τις σχέσεις που αναπτύσσουν με τους συνομήλικους τους, αλλά και με τη γενικότερη επαφή που αναπτύσσουν με τις αξίες και τις αρχές που διέπουν τις σύγχρονες κοινωνίες. Πέρα όμως από την κοινωνικοποίηση τα νήπια διαπλάθουν σταδιακά την προσωπικότητα τους, διαμορφώνοντας τα δικά τους πρότυπα συμπεριφοράς και αξιών (Cole & Cole, 2011:186-187).

Σύμφωνα με τις αναλύσεις των παραπάνω θεωριών ο ρόλος του νηπιαγωγείου είναι σημαντικός, διότι τα νήπια στην ηλικία αυτή, σχηματίζουν τη γνωστική και κοινωνική τους ανάπτυξη μέσα από τα βιώματα τους. Δημιουργούνται δηλαδή, τα πρότυπα, οι συμπεριφορές και οι αξίες που θα τους συνοδεύσουν στη ζωή τους.

2.3 Η παιδική λογοτεχνία

2.3.1 Ορισμός και Εξέλιξη Παιδικής Λογοτεχνίας

Η παιδική λογοτεχνία είναι μια έννοια, της οποίας το περιεχόμενο μεταβάλλεται διαρκώς και προσαρμόζεται ανάλογα με τις ανάγκες της κάθε εποχής

και διαφέρει από πολιτισμό σε πολιτισμό (Κανατσούλη, 2007:23). Αυτό γίνεται κατανοητό, εάν εξετάσουμε τη χρονική εξέλιξη της. Το περιεχόμενο των κειμένων της παιδικής λογοτεχνίας εμπλουτίζεται με τα γεγονότα και τις καταστάσεις που διατρέχουν την κάθε κοινωνία. Αυτό θα διαπιστωθεί παρακάτω, με την αναφορά στη χρονική εξέλιξη της παιδικής λογοτεχνίας και τις σημαντικές επιρροές που άσκησαν σε κάθε χρονική στιγμή.

Αναλυτικότερα, η έναρξη και η εξέλιξη της παιδικής λογοτεχνίας χρονικά, διακρίνεται σε τέσσερις περιόδους. Αρχικά, το 1821-1880 αποτελεί την εναρκτήριο περίοδο της νεώτερης ελληνικής λογοτεχνίας, η οποία αποτέλεσε και την έναρξη της παιδικής λογοτεχνίας. Το χρονικό διάστημα αυτό, η παιδική λογοτεχνία χαρακτηρίζεται από τον έντονο διδακτισμό, ενώ συγχρόνως λαμβάνει επιρροές από ξένους συγγραφείς, όπως για παράδειγμα Ντίκενς-Άντερσεν-Ντεφόου. Η δεύτερη σημαντική χρονική στιγμή της παιδικής λογοτεχνίας είναι το 1880-1922 ή 1917. Το διάστημα αυτό δίνεται έμφαση στην εξέταση και στην αποτύπωση του αληθινού κόσμου των παιδιών. Η τρίτη περίοδος είναι το 1922 ή 1917-1940. Το διάστημα αυτό τα παιδικά έργα είναι επηρεασμένα από αξιοσημείωτα ιστορικά γεγονότα, όπως είναι η καταστροφή της Μικράς Ασίας, ο μεσοπόλεμος και η δικτατορία του Μεταξά. Η τελευταία χρονική περίοδος είναι το 1945 μέχρι σήμερα. Το διάστημα αυτό γίνονται σημαντικής αναφοράς γεγονότα, όπως ήταν ο Β΄ παγκόσμιος πόλεμος, η κατοχή και έπειτα η εφτάχρονη δικτατορία. Την περίοδο αυτή πέρα από τα σημαντικά ιστορικά γεγονότα πραγματοποιούνται μεταβολές στην εκπαίδευση, στην κοινωνία, στην οικονομία και στην πολιτική. Όλες αυτές οι μεταβολές αποτέλεσαν υλικό που επηρέασαν το περιεχόμενο της. Έτσι η παιδική λογοτεχνία αποκτά ιδιαίτερο ενδιαφέρον και διαφορετικό περιεχόμενο. Τα περιεχόμενα της περιλαμβάνουν θέματα κοινωνικά, ιστορικά, περιπέτειας, φαντασίας, επιστημονικά, οικολογία, ειρήνη, έλλειψη επικοινωνίας ανθρώπων κ.α. (Κανατσούλη, 2007:66-69).

Παρ' όλο που η παιδική λογοτεχνία εμφανίστηκε πολλές δεκαετίες πριν (περίπου το 1821) παρατηρείται να μην έχει ορισθεί με ακρίβεια ο ορισμός της. Το νόημα που απέδιδαν σε κάθε χρονική στιγμή, αλλά και τα θέματα που περιελάμβανε, εξαρτιόταν από τα γεγονότα που συνέβαιναν την εποχή εκείνη.

Σύμφωνα με τον Nicholas Tucker τα περιεχόμενα της παιδικής λογοτεχνίας θα πρέπει να έχουν ορισμένους περιορισμούς και όσον αφορά τα θέματα που θα αναλύονται, αλλά και όσον αφορά το λεξιλόγιο που θα χρησιμοποιείται. Ο Miles McDowell επίσης, αποφεύγει να δώσει έναν ορισμό της παιδικής λογοτεχνίας, αλλά προσδιορίζει τα δεδομένα που θα πρέπει να περιλαμβάνει. Συγκεκριμένα, αναφέρει ότι το περιεχόμενο θα πρέπει να είναι μικρό σε έκταση και να υπάρχει δράση και εξέλιξη στην ιστορία. Επίσης, να περιλαμβάνονται στοιχεία του μαγικού, του φανταστικού και της περιπέτειας. Οι ήρωες των ιστοριών αυτών να είναι παιδιά και η γλώσσα να είναι προσαρμοσμένη στους μικρούς αποδέκτες. Τέλος, να είναι εμφανή η αρχή, η μέση και το τέλος και να περιέχει στοιχεία απλότητας. Μια ανάλογη σκιαγράφηση της παιδικής λογοτεχνίας με τις προαναφερθείσες προβαίνει και η Λότη Πέτροβιτς-Ανδρουτσοπούλου. Συγκεκριμένα, ως προς τη μορφή αναφέρει τον απλό

λόγο, την απουσία άσχημων λέξεων, τη συντομία του κειμένου και την αμεσότητα. Σχετικά με το περιεχόμενο αναφέρει ότι η υπόθεση είναι γρήγορη και έχει εναλλαγές, στο τέλος της ιστορίας επικρατεί το αίσθημα της ηθικής δικαίωσης (Κανατσούλη, 2007:23-25).

Ανάλογες αναφορές έχουν γίνει και από άλλους ειδικούς που θέλησαν να προσδιορίσουν τα χαρακτηριστικά της παιδικής λογοτεχνίας. Το συμπέρασμα που προκύπτει μέσα και από τις αναφορές όλων, εστιάζοντας στις τρεις που έχουμε αναλύσει, είναι ότι δεν υπήρξε ένας ακριβής ορισμός που να περιγράφει την παιδική λογοτεχνία, αλλά έγινε μια προσπάθεια σκιαγράφησης των χαρακτηριστικών της.

2.3.2 Η συμβολή του παραμυθιού

Η συμβολή του παραμυθιού στην ανάπτυξη των παιδιών μικρής ηλικίας κατέχει σημαντικό ρόλο, διότι τα παιδιά εξοικειώνονται με διάφορα ζητήματα που αφορούν τους πολίτες, ενώ συγχρόνως το παραμύθι αποτελεί και μια εισαγωγή στον κόσμο της λογοτεχνίας. Βασική επιδίωξη των παραμυθιών είναι η ολόπλευρη ανάπτυξη της προσωπικότητας των μικρών αναγνωστών (Καλαμπαλίκη, 2005:236,238). Σύμφωνα με τους Μυτακίδου και Manna (1996) η αξία και τα πλεονεκτήματα που προσφέρει το παραμύθι είναι, «η αισθητική ευχαρίστηση» που παρέχει η χρήση της γλώσσας, «η διεύρυνση» και η ανάπτυξη της κριτικής σκέψης, «η αναζήτηση της ταυτότητας» και τέλος «η ευχέρεια στην κατανόηση του νοήματος» (Καλαμπαλίκη, 2005:238).

Τη σημαντική αξία του παραμυθιού τονίζει και ο ερευνητής Μπετελχάιμ. Ο ίδιος υποστηρίζει ότι το παραμύθι είναι ένα από τα λογοτεχνικά είδη που υπάρχουν, στο οποίο το παιδί αναγνώστης ταυτίζεται με τον ήρωα της ιστορίας. Η ταύτιση αυτή βοηθάει στη διαμόρφωση του ηθικού χαρακτήρα του παιδιού. Το παιδί στην ηλικία αυτή έχει την ανάγκη να τονίσει την αυτοπεποίθηση του και να κατανοήσει ότι με προσπάθεια και κόπο όλα είναι δυνατόν να υλοποιηθούν, όπως συνήθως συμβαίνει και με τους ήρωες των παραμυθιών. Επομένως μέσα από αυτή τη διαδικασία, το παραμύθι συντείνει στην ωρίμαση του παιδιού. Τα παραμύθια για τους μικρούς αναγνώστες είναι η τάξη, στη σύγχυση που επικρατεί στο μυαλό τους (Κανατσούλη, 2007:85).

Η αξία του παραμυθιού έχει δεχθεί πολλές κριτικές, αρνητικές και θετικές κατά διαστήματα. Ωστόσο εμείς θα επικεντρωθούμε στα θετικά στοιχεία που οδηγούν στην ανάπτυξη του παιδιού (Κανατσούλη, 2007:92).

- 1) Η ανάγνωση παραμυθιών συμβάλλει στην ανάπτυξη της φαντασίας και της συμβολικής σκέψης των μικρών αναγνωστών. Κάτι το οποίο θα αποτελέσει εφόδιο ως ενήλικες.
- 2) Τα περιεχόμενα των παραμυθιών περιλαμβάνουν στοιχεία της λαϊκής μας παράδοσης, ήθη, έθιμα και μνήμες. Έτσι τα παιδιά έρχονται σε επαφή και γνωρίζουν τις παραδόσεις του τόπου τους.

- 3) Επίσης πολύ συχνά αναπτύσσονται θέματα που είναι κοινά και διευρυμένα μεταξύ των πολιτισμών, συμβάλλοντας με αυτό τον τρόπο στη διαμόρφωση της κοινής συνείδησης και της οικουμενικότητας. Παράλληλα, αναπτύσσονται και θέματα της επικαιρότητας (όπως για παράδειγμα για την κοινωνία, το περιβάλλον, τη θρησκεία, καθώς εμπεριέχονται και ιδεολογικές διαστάσεις), τα οποία στοχεύουν στη διαμόρφωση της προσωπικότητας και της σκέψης των παιδιών.
- 4) Τέλος, από την οπτική της παιδαγωγικής το παραμύθι αποτελεί το κατάλληλο εργαλείο για την προσέγγιση των παιδιά αυτής της ηλικιακής βαθμίδας, αφού περιλαμβάνεται ως μέθοδος στο αναλυτικό πρόγραμμα του Νηπιαγωγείου.

2.4 Παραμύθια οικολογικού περιεχομένου

Όπως έχουμε αναφέρει σε προηγούμενο υποκεφάλαιο, η ιστορία της παιδικής λογοτεχνίας έχει ξεκινήσει πριν από αρκετές δεκαετίες. Το περιεχόμενο της σε κάθε χρονική περίοδο επηρεαζόταν ανάλογα από τις συνθήκες που επικρατούσαν στην κοινωνία. Έτσι οι θεματικές της παιδικής λογοτεχνίας περιελάμβαναν θέματα, όπως ιστορίες φαντασίας, ιστορίες κοινωνικές, με πολεμικά γεγονότα, περιπέτειας, καθώς και θέματα που είχαν σχέση με τα ζώα. Τη δεκαετία του 1970 όμως, παρατηρείται το γεγονός ότι τα παραμύθια προσανατολίζονται προς τη φύση και το περιεχόμενο τους γίνεται οικολογικό. Αυτό συνέβη, διότι ο άνθρωπος αποκτά σταδιακά δύναμη. Προκειμένου λοιπόν, να καλύψει τις ανάγκες που διαρκώς αυξάνονταν, επιβάρυνε το περιβάλλον του δημιουργώντας σημαντικά περιβαλλοντικά προβλήματα. Συνεπώς, το πρόβλημα της περιβαλλοντικής κρίσης έγινε έντονο τα τελευταία χρόνια και η Περιβαλλοντική Εκπαίδευση επιδιώκει να ενημερώσει και να προβληματίσει τους πολίτες.

Ένας τρόπος, που ίσως θα μπορέσει να συνδράμει στην κατανόηση και στον περιορισμό των περιβαλλοντικών ζητημάτων θα ήταν η ανάγνωση παραμυθιών με οικολογικό περιεχόμενο. Η ανάγνωση τους πραγματοποιείται στα πλαίσια εκπαιδευτικών προγραμμάτων των σχολείων και όχι μόνο. Το κοινό που απευθύνονται τα παραμύθια οικολογικού περιεχομένου είναι κυρίως παιδιά προσχολικής και δημοτικής εκπαίδευσης. Το περιεχόμενο των παραμυθιών αυτών περιλαμβάνει περιβαλλοντικά προβλήματα, έχοντας ως στόχο την πληροφόρηση και την ευαισθητοποίηση για την αντιμετώπιση της περιβαλλοντικής κρίσης και τη δημιουργία μιας κοινωνίας βασιζόμενης στο αειφορικό μοντέλο (Καλαμπαλίκη, 2008). Παράλληλα, το περιεχόμενο τους (το περιεχόμενο τους μπορεί να αφορά τη ρύπανση των θαλασσών, τα φυτά, τα ζώα, τα απειλούμενα ζώα, τα σκουπίδια, την υποβάθμιση του εδάφους και της ατμόσφαιρας) στοχεύει στην οικολογική ευαισθητοποίηση των παιδιών και στη συνειδητοποίηση ότι η σχέση άνθρωπος και περιβάλλον είναι μια σχέση που αλληλοεπηρεάζεται (Κανατσούλη, 2005:537).

Ωστόσο, είναι απαραίτητο να διευκρινιστεί τί εννοούμε με την έννοια οικολογία, η οποία συμπεριλαμβάνεται σε φράσεις όπως, *οικολογική ευαισθητοποίηση*, τα νήπια να αποκτήσουν *οικολογική συνείδηση*, παραμύθια *οικολογικού περιεχομένου*. Μεγάλος αριθμός πολιτών έχει μια λανθασμένη εικόνα για την έννοια της οικολογίας. Οικολογία δεν σημαίνει η επιστροφή στη φύση και η σκέψη για την τέλεια φύση. Οικολογία είναι οι γνώσεις που πρέπει να αποκτήσει ο ενήλικας και έπειτα το παιδί σχετικά με την προστασία του περιβάλλοντος (Κανατσούλη, 2005:537).

Σύμφωνα με την Κανατσούλη (2005), το 1974 και έπειτα, τα θέματα της παιδικής λογοτεχνίας στράφηκαν ιδιαίτερα στη φύση και στο περιβάλλον. Μια διάκριση των παιδικών βιβλίων οικολογικού περιεχομένου έχουν ως εξής:

- 1) Διάκριση των παραμυθιών με βάση την ηλικία των παιδιών, στα οποία απευθύνονται. Τα παραμύθια που είναι για παιδιά μικρότερων ηλικιών το περιεχόμενό τους είναι απλό, με πολλές εικόνες, ενώ στο τέλος κερδίζει πάντα το καλό. Αντίθετα, το θέμα των παραμυθιών είναι περισσότερο ρεαλιστικό, όταν οι αποδέκτες είναι ηλικιακά μεγαλύτεροι.
- 2) Μία ακόμη διάκριση είναι, όταν η ιστορία διαδραματίζεται στην πόλη και οι πρωταγωνιστές είναι παιδιά. Η πόλη είναι αυτή που βάζεται από τη ρύπανση του Κακού με αποτέλεσμα να ταλαιπωρούνται οι κάτοικοι της.
- 3) Ορισμένα παραμύθια οικολογικού περιεχομένου έχουν έντονο το στοιχείο της ιδεολογίας, την οποία οι μικροί αναγνώστες πρέπει να κατανοήσουν και να ακολουθήσουν στη ζωή τους.
- 4) Επειδή τα παιδιά αγαπούν τα ζώα, συχνά σε παραμύθια υπάρχουν ζώα με ανθρώπινα χαρακτηριστικά, τα οποία σχολιάζουν με όμορφο τρόπο την συμπεριφορά των ανθρώπων στον πρωταγωνιστή της ιστορίας. Παράλληλα σε πολλά παραμύθια παρουσιάζεται το ζήτημα της ζωοφιλίας.
- 5) Μια άλλη διάκριση είναι τα χωροταξικά προβλήματα που προκύπτουν στις μεγάλες πόλεις.
- 6) Η τεχνολογία και τα αρνητικά που επιφέρει στον πλανήτη, είναι ένα ακόμη θέμα παραμυθιών με οικολογικό περιεχόμενο.
- 7) Μια τελευταία διάκριση είναι τα παραμύθια με περιεχόμενο την επιστροφή των μαρμάρων στον τόπο τους (Κανατσούλη, 2005:540-547).

Όλα αυτά τα θέματα που αναφέρθηκαν και αποτελούν περιεχόμενο των οικολογικών παραμυθιών αναπτύσσονται με τέτοιο τρόπο, ώστε να προσαρμόζονται στους μικρούς αναγνώστες. Μερικά χαρακτηριστικά είναι η λεπτότητα με την οποία παρουσιάζεται το περιβαλλοντικό πρόβλημα. Παράλληλα, μέσα από την εξέλιξη της ιστορίας, δημιουργείται ένα κλίμα αγάπης και προστασίας για τη φύση, μια θετική εικόνα για τη φύση, ενώ συγχρόνως αναπτύσσεται στα παιδιά η θέληση και η ανάγκη για προστασία της φύσης (Τσιλιμένη, 2002:66-67).

Ένα ακόμη σημείο που θα πρέπει να αναφερθούμε σε αυτήν την υποενότητα είναι ο ιδεολογικός προσανατολισμός. Η έννοια της ιδεολογίας κατέχει σημαντικό ρόλο στα παραμύθια οικολογικού περιεχομένου, αλλά και αρκετές φορές ο τρόπος με

τον οποίο διαφαίνεται στο κείμενο δεν επιφέρει τα αποτελέσματα που επιθυμεί ο συγγραφέας. Επικρατεί η αντίληψη ότι το στοιχείο της ιδεολογίας σε παραμύθια για μικρούς αναγνώστες δεν λειτουργεί ως θετικό στοιχείο και μπορεί να επιφέρει αρνητικά αποτελέσματα. Αντίθετα όμως, με την απουσία ιδεολογιών στα κείμενα για μικρούς αναγνώστες θα ήταν αδύνατο να κατανοήσουν τον κόσμο στον οποίον ζούνε και επομένως θα ήταν δύσκολη η διαδικασία της κοινωνικοποίησης. Η ιδεολογία για να είναι αποτελεσματική και για να επιτύχει τον σκοπό της, που είναι η ενημέρωση και ο προβληματισμός των αναγνωστών, δεν θα πρέπει να γίνεται με έντονο και απροκάλυπτο τρόπο, αλλά να εμφανίζεται έμμεσα και με διακριτικό τρόπο στη γλώσσα του κειμένου (Οικονομίδου, 2011:46-49).

Συμπερασματικά, αυτό που αναδύεται είναι, ότι για να αποκτήσουμε οικολογική συνείδηση και για να αντιληφθούμε τα περιβαλλοντικά προβλήματα που προκαλεί ο άνθρωπος δεν αρκεί μόνο η επιφανειακή ανάγνωση παραμυθιών οικολογικού περιεχομένου. Η διαμόρφωση οικολογικής συνείδησης θα πραγματοποιηθεί μόνο όταν όλοι οι πολίτες συλλογιστούν και κατανοήσουν ότι οι άνθρωποι δεν λειτουργούν ως μεμονωμένες μονάδες, αλλά πρέπει να λειτουργήσουν ως ένα όλον, μία ενότητα χωρίς εξαιρέσεις. Τέλος, στο συμπέρασμα που καταλήγει η Κανατσούλη (2005) είναι ότι *«αυτή η μαγεία της Φύσης που είναι ανανεωτική, που αναγεννά, που αέναα δημιουργεί, είναι, κατά την άποψη μου, ο πυρήνας της οικολογικής συνείδησης»* (Κανατσούλη, 2005:547).

2.5 Τα περιβαλλοντικά προβλήματα

Ο άνθρωπος από τη στιγμή της ύπαρξης του στο φυσικό περιβάλλον, έπρεπε να αλληλεπιδράσει με αυτό, ώστε να καταφέρει να επιζήσει και να συνεχίσει την εξέλιξη του. Έμαθε να εκμεταλλεύεται και να διαχειρίζεται τη φύση, προκειμένου να αποκτήσει τα αγαθά που του ήταν απαραίτητα. Όμως, αυτή η πρώτη αλληλεπίδραση με τη φύση επέφερε ορισμένες αρνητικές συνέπειες. Ωστόσο, τα τελευταία χρόνια τα περιβαλλοντικά προβλήματα διογκώθηκαν, καθώς ο ανθρώπινος πληθυσμός αυξήθηκε και κατά συνέπεια αυξήθηκαν και οι ανάγκες του. Η αύξηση του πληθυσμού και των αναγκών τους οδήγησε σε ένα πρώτο στάδιο, στην εκμετάλλευση των αγαθών με διάφορα μέσα και έπειτα στην υποβάθμιση του φυσικού οικοσυστήματος (Γεωργόπουλος, 2006:33-34 / Κορφιάτης, 2005:13-14).

Η έννοια του περιβαλλοντικού προβλήματος προσεγγίζεται από μία άλλη οπτική στα πλαίσια της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης. Ως περιβαλλοντικά προβλήματα από τη μία οπτική θεωρούνται τα αρνητικά προβλήματα που έχει δημιουργήσει ο άνθρωπος στο περιβάλλον και από τη δεύτερη οπτική, περιβαλλοντικά προβλήματα θεωρούνται οι κοινωνικές αναταραχές και συγκρούσεις που επιφέρουν οι πράξεις του ανθρώπου. Βέβαια η πλειοψηφία των ανθρώπων, ως περιβαλλοντικά προβλήματα θεωρούν τη ρύπανση, τη διάβρωση, την αποψίλωση των δασών κ.α. (Φλογαΐτη, 1993:175-176), διότι οι πολίτες πιστεύουν, ότι τα περιβαλλοντικά προβλήματα είναι τα προβλήματα που προκαλούν οι ίδιοι στη φύση,

εξαιτίας του τρόπου ζωής. Δίνουν βαρύτητα δηλαδή στη φύση και δεν κατανοούν ότι φύση και κοινωνία είναι δύο συστήματα που αλληλοεπηρεάζονται και είναι άρρηκτα συνδεδεμένα. Επομένως, τα περιβαλλοντικά προβλήματα πρέπει να θεωρηθούν και κοινωνικά προβλήματα.

Ανάλογα με την έκταση που λαμβάνουν τα περιβαλλοντικά προβλήματα διακρίνονται σε τρεις κατηγορίες. Η διάκριση περιλαμβάνει τα τοπικά περιβαλλοντικά προβλήματα, τα υπερτοπικά και τα παγκόσμια (Βουτυράκης, 2004). Η πρώτη κατηγορία περιλαμβάνει τα προβλήματα που η εκδήλωσή τους εμφανίζεται σε ένα περιορισμένο γεωγραφικό εύρος, αφορούν δηλαδή μια συγκεκριμένη περιοχή. Τα υπερτοπικά περιβαλλοντικά προβλήματα είναι διευρυμένα σε σχέση με τα τοπικά και η εκδήλωσή και η εξάπλωσή τους παρατηρείται σε μεγαλύτερο γεωγραφικό εύρος. Τέλος, τα παγκόσμια περιβαλλοντικά προβλήματα αφορούν τα προβλήματα, τα οποία είναι παγκόσμιας εμβέλειας και περιλαμβάνουν όλο τον πλανήτη. Η σημαντικότητα και η άμεση αντιμετώπιση των περιβαλλοντικών προβλημάτων είναι η ίδια ανεξαρτήτως της γεωγραφικής τους έκτασης.

Η αντιμετώπιση και η λήψη μέτρων για τα τοπικά και υπερτοπικά προβλήματα είναι περισσότερο άμεση και αποτελεσματική, διότι είναι περιορισμένης γεωγραφικής εμβέλειας σε σχέση με τα παγκόσμια περιβαλλοντικά προβλήματα. Η διαχείριση των παγκοσμίων προβλημάτων απαιτεί οργάνωση και συνεργασία όλων των χωρών.

Με το πέρασμα των χρόνων τα παγκόσμια περιβαλλοντικά προβλήματα που πλήττουν τον πλανήτη θα γίνουν περισσότερο ακραία, σύμφωνα με το πρόγραμμα περιβάλλοντος του Ο.Η.Ε.. Η αναφορά των περιβαλλοντικών προβλημάτων που θα πραγματοποιηθεί στην πορεία του κειμένου, δεν αποκλείει αυτόματα την ύπαρξη άλλων περιβαλλοντικών προβλημάτων, απλώς είναι σε στάδιο όπου ακόμη ελέγχονται. Ορισμένα παραδείγματα αυτών είναι η ερημοποίηση, η όξυνση των εδαφών κ.α. Ωστόσο, η διάκριση των περιβαλλοντικών προβλημάτων που περιγράφονται παρακάτω είναι μια διάκριση που πραγματοποίησε ο Βουτυράκης Μ., με βάση το πρόγραμμα περιβάλλοντος του Ο.Η.Ε. (Βουτυράκης, 2004):

Η διάκριση των περιβαλλοντικών προβλημάτων είναι:

1. *Οι κλιματικές μεταβολές* θα αυξηθούν, εάν δεν εφαρμοσθούν μέτρα για τον περιορισμό των εκπομπών που δημιουργεί το φαινόμενο του θερμοκηπίου.
2. Η *αραίωση του στρώματος του όζοντος*. Το όζον είναι ένα από τα βασικότερα αέρια που υπάρχει στην ατμόσφαιρά και προστατεύει όλους του ζωντανούς οργανισμούς από υπεριώδεις ακτινοβολίες. Η αυξημένη χρήση των τελευταίων δεκαετιών χλωροφθορανθράκων, που περιέχονται σε πολλά προϊόντα, οδήγησαν στη δημιουργία της τρύπας του όζοντος, έχοντας ως αποτέλεσμα την έκθεση των ζωντανών οργανισμών σε επικίνδυνες ακτινοβολίες.
3. Η *ελάττωση της βιοποικιλότητας*. Το πρόβλημα της βιοποικιλότητας θα αυξηθεί με το πέρασμα των χρόνων. Στην Ευρώπη υπολογίζεται ότι

υπάρχουν 215.000 είδη, στα οποία αρκετά από αυτά βρίσκονται σε μεγάλο βαθμό επικινδυνότητας.

4. Τα **μεγάλα ατυχήματα**, είναι μια ακόμη σημαντική κατηγορία περιβαλλοντικών προβλημάτων. Οι αρνητικές επιπτώσεις που επιφέρουν δεν περιορίζονται μόνο στην πρόκληση θανάτων και ανίατων ασθενειών, αλλά και στην επιβάρυνση του περιβάλλοντος. Παραδείγματα μεγάλων ατυχημάτων είναι οι εκρήξεις εργοστασίων και τα ατυχήματα μεγάλων πετρελαιοφόρων πλοίων.
5. Το **νέφος των πόλεων**. Χρησιμοποιώντας τη λέξη νέφος εννοείται η αυξημένη ατμοσφαιρική ρύπανση που παρατηρείται κυρίως στις πόλεις, η οποία προκαλείται από τα αυτοκίνητα, τις βιομηχανίες και τις κεντρικές θερμάνσεις.
6. Η **διαχείριση των υδάτων**. Το νερό υπάρχει σε μεγάλες ποσότητες στον πλανήτη, για παράδειγμα το συναντάμε σε λίμνες, σε θάλασσες (επιφανειακά ύδατα), υπόγεια (πηγές) ή στην ατμόσφαιρα, όπως για παράδειγμα μέσα από τους υδρατμούς, τα σύννεφα και τις βροχές. Αποτελεί βασικό συστατικό για την ύπαρξη ζωής επάνω στον πλανήτη. Βέβαια οι άνθρωποι ρυπαίνουν τα ύδατα με διάφορους τρόπους. Συγκεκριμένα παρατηρείται ρύπανση από παθογόνους μικροοργανισμούς, από πετρελαιοειδή, από την ύπαρξη αιωρούμενων σωματιδίων, από οξέα, και τοξικά άλατα βαρέων μετάλλων, ενώ τέλος ρύπανση προκαλείται και από συνθετικές ενώσεις, όπως είναι για παράδειγμα τα απορρυπαντικά.
7. Η **υποβάθμιση των δασών**. Τα δάση αποτελούν σημαντικό πνεύμονα του πλανήτη, με σημαντικές θετικές επιδράσεις στους ζωντανούς οργανισμούς. Βέβαια οι άνθρωποι τις περισσότερες φορές συντελούν στην καταστροφή και στην υποβάθμιση τους. Οι τρόποι που συντελούν στην καταστροφή των δασών είναι οι πυρκαγιές, οι οικοπεδοφάγοι, το κόψιμο των δέντρων για δημιουργία οικοδομών, κατασκευή πλοίων και επίπλων, καθώς και η συνεχόμενη αύξηση της χρήσης χαρτιού.
8. Οι **απειλούμενες παράκτιες περιοχές**. Πολλές παράκτιες περιοχές βρίσκονται υπό απειλή και τίθεται το θέμα της διαχείρισης και της προστασίας τους. Γι' αυτό το λόγο προτείνονται στρατηγικές και αρχές για τη βιώσιμη ανάπτυξη των παράκτιων χώρων.
9. Η **διαχείριση των απορριμμάτων**. Σημαντικό θέμα των τελευταίων δεκαετιών είναι η υπερκατανάλωση διάφορων προϊόντων με αποτέλεσμα την παραγωγή μεγάλων ποσοτήτων απορριμμάτων. Έτσι για την αντιμετώπιση του προτείνονται ενέργειες μείωσης και περιορισμού των απορριμμάτων.
10. Η **αστικοποίηση**. Ένα επίσης σημαντικό πρόβλημα της σύγχρονης εποχής είναι η αστικοποίηση. Μεγάλος αριθμός ανθρώπων επιλέγει τα

τελευταία χρόνια την εγκατάλειψη της υπαίθρου και την εγκατάσταση στα αστικά κέντρα. Η εγκατάσταση αυτή δημιουργεί σημαντικά προβλήματα, όπως είναι οι δύσκολες συνθήκες διαβίωσης, τα κυκλοφοριακά προβλήματα που δημιουργούνται, η έλλειψη στέγασης, καθαριότητας, ενώ τέλος παρατηρείται ερήμωση της υπαίθρου.

11. Οι **χημικοί κίνδυνοι**. Το πρόβλημα των χημικών κινδύνων είναι αποτέλεσμα χημικών ουσιών από καταστροφές που γίνονται, όπως για παράδειγμα στο Ιράκ με τη χρήση χημικών και βιολογικών όπλων.

Από τα παραπάνω περιβαλλοντικά προβλήματα που αναφέρθηκαν, η συγκεκριμένη διπλωματική εργασία θα προσεγγίσει το περιβαλλοντικό πρόβλημα της διαχείρισης των υδάτων. Όπως έχει αναφερθεί το νερό το συναντάμε στη φύση, σε λίμνες, σε θάλασσες, στην ατμόσφαιρα και υπόγεια, ενώ η ρύπανση του προκαλείται από ποικίλους παράγοντες. Επειδή η έννοια της διαχείρισης των υδάτων περιλαμβάνει πολλές εκδοχές και έννοιες, στη συγκεκριμένη έρευνα επιλέχθηκε να επικεντρωθούμε και να εστιάσουμε μόνο στην έννοια της Ρύπανσης των Θαλασσών και να μην εξετάσουμε τη ρύπανση του νερού στις άλλες περιπτώσεις. Έτσι, θα προσδιοριστεί πρώτα η έννοια της ρύπανσης των θαλασσών. Έπειτα, θα γίνει λόγος για τους ρύπους που προκαλούν τη ρύπανση, καθώς και τις οδούς διείσδυσης στις θάλασσες. Στην πορεία, θα αναφερθούν οι αρνητικές επιδράσεις επιφέρουν στον άνθρωπο και στο φυσικό οικοσύστημα και στο τέλος, θα καταγραφούν οι τρόποι αντιμετώπισης.

Η αναφορά των παραπάνω παγκόσμιων περιβαλλοντικών προβλημάτων δεν αποκλείει αυτόματα τα τοπικά και υπερτοπικά προβλήματα, υπονοώντας ότι δεν είναι βαρύνουσας σημασίας. Τα προβλήματα περιορισμένου γεωγραφικού εύρους στις περισσότερες περιπτώσεις είναι ελεγχόμενα και η λήψη μέτρων είναι γρήγορη και αποτελεσματική. Σε αντίθεση με τα παγκόσμια περιβαλλοντικά προβλήματα, όπου η αντιμετώπιση τους δεν είναι εύκολη διαδικασία και πολλές φορές δεν είναι αποτελεσματική (Βουτυράκης, 2004).

Ο άνθρωπος είναι ο μοναδικός στον πλανήτη σε σχέση με όλα τα υπόλοιπα όντα που μπορεί να προβεί σε περιορισμούς των συνηθειών του, διότι κατανοεί ότι οι μηχανισμοί της φύσης έχουν επηρεαστεί από τον τρόπο ζωής του. Παράλληλα, η επιβάρυνση του περιβάλλοντος έχει επιφέρει σημαντικές αλλαγές στη ζωή των ανθρώπων, οι οποίες μελλοντικά μπορούν να δράσουν ως αρνητικοί παράγοντες στη ζωή τους. Επομένως, ο άνθρωπος έχοντας αυτούς τους περιορισμούς στη σκέψη του καλείται να λάβει μέτρα για την αντιμετώπιση των περιβαλλοντικών προβλημάτων (Κορφιάτης, 2005:15).

Μία άλλη διάκριση των περιβαλλοντικών προβλημάτων ακολουθεί παρακάτω (Κορφιάτης, 2005:15):

1. Ο υπερπληθυσμός
2. Η επάρκεια τροφικών διαθέσιμων και η αγροτική παραγωγή
3. Το πόσιμο νερό
4. Η εξάντληση ενεργειακών πηγών
5. Η ατμοσφαιρική και κλιματική αλλαγή

6. Η μείωση της βιοποικιλότητας
7. Η υποβάθμιση παράκτιων και θαλάσσιων οικοσυστημάτων
8. Η διαχείριση αποβλήτων

2.6 Η ρύπανση των θαλασσών

Οι θάλασσες και οι ωκεανοί καλύπτουν ένα μεγάλο μέρος της επιφάνειας της γης, συγκεκριμένα αποτελούν τα $\frac{3}{4}$ της γης (Φλογαΐτη & Λιαράκου, 2004:11). Ωστόσο, μελετώντας συγχρόνως και την κατανομή του νερού σε όλα τα οικοσυστήματα παρατηρείται ότι οι ωκεανοί κατέχουν το μεγαλύτερο ποσοστό. Συγκεκριμένα, οι ωκεανοί περιέχουν το μεγαλύτερο ποσοστό νερού που είναι 97,39%, έπειτα είναι οι ποταμοί με 2,01%. Στην πορεία της κατάταξης είναι τα υπόγεια ύδατα με ποσοστό 0,58%, έπειτα είναι οι λίμνες με ποσοστό 0,02% και τέλος με τη μικρότερη ποσότητα νερού είναι η ατμόσφαιρα με ποσοστό 0,001% (Κωτούλας, 1986 από Γεωργόπουλος, 2006:298).

Η θάλασσα θεωρείται σημαντικό μέρος στη ζωή των ανθρώπων από τη στιγμή της γέννησης του. Παρέχει στους ανθρώπους πολλές δυνατότητες, όπως για παράδειγμα εργασία, δυνατότητα επιστημονικής έρευνας, αλλά και οι παράκτιες περιοχές αποτελούν χώρους αναψυχής (Φλογαΐτη & Λιαράκου, 2004:11). Όμως τις τελευταίες δεκαετίες η έντονη δράση του ανθρώπου έχει δημιουργήσει σημαντικά προβλήματα στο θαλάσσιο οικοσύστημα υποβαθμίζοντάς το. Η ρύπανση των θαλασσών είναι ένα από τα σημαντικότερα θέματα της περιβαλλοντικής κρίσης. Η αντιμετώπιση, η ευαισθητοποίηση και η λήψη μέτρων κρίνεται αναγκαία. Η μεγιστοποίηση του προβλήματος αυξάνεται συνεχώς, εξαιτίας του ανθρώπου που υποβαθμίζει το θαλάσσιο οικοσύστημα, όπως για παράδειγμα της συγκέντρωσης σκουπιδιών, της ρήψης αστικών λυμάτων και άλλων, τα οποία θα αναλύσουμε στην πορεία του κειμένου (Κόζα & Μαντζάνος, 2005).

Σύμφωνα με την Unesco, ρύπανση της θάλασσας ορίζεται «*κάθε άμεση ή έμμεση, ανθρωπογενούς προέλευσης, εισαγωγή ουσιών ή ενέργειας στο θαλάσσιο χώρο, η οποία έχει μια βλαβερή επίδραση στους ζώντες οργανισμούς ή είναι επικίνδυνη για την ανθρώπινη υγεία ή παρεμποδίζει τη χρησιμοποίηση της θάλασσας ή αλλοιώνει την ποιότητα του θαλασσινού νερού ή υποβιβάζει τις δυνατότητες χρησιμοποίησης του για ψυχαγωγικούς σκοπούς*» (Φυτιάνου & Σαμανίδου, 1988:35). Η ρύπανση είναι από τα σημαντικότερα προβλήματα που προκαλούνται στα φυσικά οικοσυστήματα και επομένως είναι ένας από τους παράγοντες που επιβαρύνουν και το θαλάσσιο οικοσύστημα. Μια γενική διάκριση των τριών ειδών ρύπανσης που επιδρούν στην ποιότητα του θαλάσσιου οικοσυστήματος είναι (Φλογαΐτη & Λιαράκου, 2004:16):

- Η αστική ρύπανση, είναι η ρύπανση η οποία προέρχεται από τα λύματα των πόλεων και καταλήγει στο μεγαλύτερο ποσοστό στο θαλάσσιο οικοσύστημα.

- Η βιομηχανική ρύπανση, που προκαλείται από τα απόβλητα που προκύπτουν από τη βιομηχανία και τις μεταφορές.
- Η γεωργική ρύπανση, η οποία προέρχεται από την αυξημένη χρήση γεωργικών λιπασμάτων και φυτοφαρμάκων.

Ωστόσο, πέρα από τις γενικές διακρίσεις των ειδών ρύπανσης που αναφέρθηκαν παραπάνω, θα περιγραφούν και οι ρύποι που εισέρχονται στη θάλασσα και επηρεάζουν αρνητικά την ποιότητα του θαλάσσιου οικοσυστήματος.

Ειδικότερα, οι ρύποι που φτάνουν στο θαλάσσιο οικοσύστημα είναι τα μέταλλα, οι υδρογονάνθρακες πετρελαίου, οι χλωριωμένοι υδρογονάνθρακες, τα παρασιτοκτόνα, οι συνθετικές οργανικές ουσίες, τα απορρίμματα (τα οποία μπορεί να είναι πλαστικά, ελαστικά, μεταλλικά αντικείμενα), τα απορρυπαντικά, οι μικροοργανισμοί και η ραδιενέργεια (Φυτιάνου & Σαμανίδου, 1988:36).

Η διέλευση και η διείσδυση των ρύπων στο θαλάσσιο οικοσύστημα πραγματοποιείται από τρεις οδούς. Αρχικά οι ρύποι φτάνουν στο θαλάσσιο οικοσύστημα από τις ηπείρους στους ωκεανούς, επίσης μεταφέρονται σφαιρικά μέσα από την ατμόσφαιρα στο θαλάσσιο περιβάλλον και τέλος, εισέρχονται τοπικά μέσα από τις εκβολές των ποταμών και τις εκβολές των αγωγών από τα βιομηχανικά και αστικά λύματα. Επίσης, οι οδοί που εκβάλλουν οι ρύποι στο θαλάσσιο οικοσύστημα, γίνεται μέσα από τους ποταμούς, οι οποίοι έχουν επιβαρυνθεί με οργανικές και ανόργανες ουσίες και τοξικές ενώσεις, ενώ παράλληλα ρύποι φτάνουν στις ακτές από την άμεση είσοδο υγρών αποβλήτων, μέσα από τους αγωγούς ή με την μεταφορά με πλοία και την εναπόθεση στο θαλάσσιο περιβάλλον, υγρών και στερεών τοξικών ουσιών. Τέλος, οδοί διείσδυσης ρύπων αποτελούν η ατμόσφαιρα και οι θαλάσσιες μεταφορές (Φυτιάνου & Σαμανίδου, 1988:38).

Μια ακόμη διάκριση της εισροής των ρύπων που φτάνουν στο θαλάσσιο οικοσύστημα πραγματοποιείται από τον McIntyre (1993). Συγκεκριμένα, η εισροή των ρύπων που φτάνουν στο θαλάσσιο περιβάλλον διακρίνονται, στην ατμοσφαιρική εισροή, η οποία μέσω της ατμόσφαιρας φτάνει στο θαλάσσιο περιβάλλον υποβαθμίζοντας την ποιότητα του. Οι ουσίες που βρίσκονται στην ατμόσφαιρα, δρουν ανασταλτικά και προέρχονται από τις εκπομπές των αυτοκινήτων και των βιομηχανιών, από την παραγωγή ενέργειας, από την καύση αποβλήτων, από την αποτέφρωση απορριμμάτων και τέλος, από διάφορες γεωργικές δραστηριότητες, όπως για παράδειγμα ο ψεκασμός φυτοφαρμάκων.

Επίσης, έχουμε την εισροή ρύπων από τη θάλασσα. Οι δραστηριότητες που επιβαρύνουν και ρυπαίνουν τη θάλασσα είναι, τα πλοία που χρησιμοποιούνται για τις θαλάσσιες μεταφορές, τα ατυχήματα και τα ναυάγια που συμβαίνουν, καθώς και οι υπεράκτιες εγκαταστάσεις που δημιουργούνται για την εξερεύνηση πετρελαίου. Τέλος, υπάρχουν οι χερσαίες εισροές. Οι ρύποι που περιλαμβάνονται στις χερσαίες εισροές είναι τα λύματα, τα θρεπτικά συστατικά, τα συνθετικά οργανικά, το πετρέλαιο, τα μέταλλα, τα ραδιονουκλίδια τα πλαστικά και τα ιζήματα.

2.6.1 Οι επιδράσεις της εισροής των ρύπων στο θαλάσσιο οικοσύστημα

Το θαλάσσιο οικοσύστημα είναι ένα οικοσύστημα που δέχεται διαρκώς ανθρώπινες επιδράσεις, οι οποίες δρουν ανασταλτικά (Κορφιάτης, 2005:21). Οι επιδράσεις αυτές είναι οι ρύποι, οι οποίοι είναι αποτελέσματα των ανθρώπινων πράξεων. Οι κατηγορίες των ρύπων που αναφέρθηκαν είναι βέβαιο ότι επιβαρύνουν την ποιότητα του φυσικού οικοσυστήματος και ιδιαίτερα του θαλάσσιου περιβάλλοντος. Η ρύπανση των θαλασσών είναι ένα περιβαλλοντικό πρόβλημα που χρήζει άμεσης αντιμετώπισης παγκοσμίως. Η Ελλάδα όμως, είναι μία χώρα, η οποία εξαιτίας της γεωγραφικής της θέσης και της μεγάλης έκτασης των ακτών (μήκος 15.000 χιλιομέτρων), καλείται να λάβει άμεσα μέτρα για την αντιμετώπιση της θαλάσσιας υποβάθμισης. Σύμφωνα με τον J. Y. Cousteau το χρονικό διάστημα των τελευταίων 20 χρόνων έχει υποστεί ανεπανόρθωτες βλάβες το 30-50% της χλωρίδας και της πανίδας στο θαλάσσιο περιβάλλον, όπου φτάνει τα 500m (Φυτιάνου & Σαμανίδου, 1988:11).

Οι επιπτώσεις της ρύπανσης στους θαλάσσιους οργανισμούς και στο θαλάσσιο οικοσύστημα διακρίνονται σε τρεις κατηγορίες. Στις φυσικές επιδράσεις, στις χημικές επιδράσεις και στις παθογόνες επιδράσεις (Βασάλα & Φλογαΐτη, 2005:16-18).

Οι φυσικές επιδράσεις είναι αποτέλεσμα των αιωρούμενων σωματιδίων, τα οποία καθώς βρίσκονται στο βυθό, επισκιάζουν τη βενθική χλωρίδα και πανίδα. Συγχρόνως, η βιοαποικοδόμηση των αιωρούμενων σωματιδίων οργανικής σύστασης έχει ως αποτέλεσμα τη μείωση της διαλυτότητας του οξυγόνου στο νερό. Επίσης, οι συνεχόμενες μεταβολές στη θερμοκρασία του νερού, οι οποίες οφείλονται στα απόβλητα των εργοστασίων, είναι υπαίτιες για τη δημιουργία προβλημάτων της χλωρίδας και της πανίδας του θαλάσσιου οικοσυστήματος.

Οι χημικές επιδράσεις προκαλούνται από τις τοξικές ουσίες, οι οποίες φτάνουν μέσω των διάφορων οδών στο θαλάσσιο περιβάλλον. Τοξικές ουσίες είναι για παράδειγμα τα βαρέα μέταλλα, τα γεωργικά φάρμακα, τα λιπάσματα και άλλες οργανικές ή ανόργανες ουσίες. Η μεγαλύτερη πλειοψηφία των ρύπων αυτών δεν είναι βιοδιασπώμενα και έχουν ως αποτέλεσμα να φτάνουν στις τροφικές αλυσίδες. Παράλληλα, τα πετρελαιοειδή και η ραδιενέργεια επιφέρουν σημαντικές έως και ανεπανόρθωτες βλάβες στους θαλάσσιους οργανισμούς. Οι συγκεκριμένοι ρύποι φτάνουν στο θαλάσσιο οικοσύστημα από τις θαλάσσιες μεταφορές ή από την πρόκληση θαλάσσιων ατυχημάτων. Έτσι έχουν ως αποτέλεσμα να επηρεάζουν το περιβάλλον των θαλάσσιων οργανισμών, καθώς και τις τροφικές αλυσίδες. Τέλος, λόγω της μεγάλης έκτασης που λαμβάνει το πετρέλαιο στην επιφάνεια της θάλασσας, σε περίπτωση ατυχήματος, παρεμποδίζεται η διαδικασία αερίων ανάμεσα στην ατμόσφαιρα και στην υδρόσφαιρα.

Τέλος, η ρύπανση των θαλασσών προκαλεί και παθογόνες επιδράσεις στους οργανισμούς και στο θαλάσσιο οικοσύστημα. Οι παθογόνες επιδράσεις δημιουργούνται από τα βακτήρια και τους ιούς που προέρχονται από τα απόβλητα των πόλεων και των εργοστασίων, τα οποία επηρεάζουν την ποιότητα της ζωής των θαλάσσιων οργανισμών. Η μόλυνση των θαλάσσιων οργανισμών δεν περιορίζεται μόνο στο θαλάσσιο οικοσύστημα, αλλά μέσα από τις τροφικές αλυσίδες μπορεί να φτάσει στον άνθρωπο και να μολύνει την υγεία του, προκαλώντας σοβαρά προβλήματα στον οργανισμό του.

Οι παραπάνω επιδράσεις επιφέρουν αρνητικές μεταβολές και επηρεάζουν τη σωστή λειτουργία του θαλάσσιου οικοσυστήματος. Για παράδειγμα η εμφάνιση μεγάλων μεδουσών, η μόλυνση και ο θάνατος οστρακοειδών, η απαγόρευση της κολύμβησης σε ορισμένες ακτές, η μείωση της αλιείας, η εξαφάνιση ορισμένων θαλάσσιων οργανισμών και η απαγόρευση της αλιείας σε μερικές περιοχές είναι μόνο λίγα από τα αρνητικά αποτελέσματα που επιφέρει η ρύπανση των θαλασσών (Φυτιάνου & Σαμανίδου, 1988:11).

Πολλά θαλάσσια είδη χλωρίδας και πανίδας, εξαιτίας της ρύπανσης των θαλασσών μειώνονται με γρήγορους ρυθμούς και πολλά από αυτά τα είδη πιθανόν να εξαφανιστούν. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να επηρεάζεται η βιοποικιλότητα μιας περιοχής. Η ανάλυση της έννοιας της βιοποικιλότητας σημαίνει, η ποικιλία ζωής που υπάρχει στον πλανήτη. Η έννοια αυτή έχει επηρεαστεί σε μεγάλο βαθμό τα τελευταία χρόνια, έχοντας ως συνέπεια τη μείωση της, η οποία με τη σειρά της διαταράσσει την ομαλή λειτουργία του οικοσυστήματος και επομένως και τη γήινη σύσταση του (Μαρδίρης κ.ά., 2005).

Ο άνθρωπος μπορεί να προκαλεί όλες αυτές τις σημαντικές μεταβολές στο γήινο περιβάλλον, αλλά δυστυχώς είναι και ο αποδέκτης όλων αυτών των αρνητικών επιδράσεων. Οι θαλάσσιοι μικροοργανισμοί μολύνονται από τις διάφορες ουσίες που διεισδύουν στο θαλάσσιο οικοσύστημα και οι οποίες σταδιακά φτάνουν στον άνθρωπο. Αυτή η διαδικασία επηρεάζει και μολύνει και την υγεία των ανθρώπων. Επομένως, είναι αναγκαία η προσπάθεια αντιμετώπισης όχι μόνο της θαλάσσιας ρύπανσης, αλλά η αντιμετώπιση των περιβαλλοντικών προβλημάτων γενικότερα.

2.6.2 Τρόποι αντιμετώπισης της θαλάσσιας ρύπανσης

Στο σημείο αυτό θα αναφερθούμε στους τρόπους αντιμετώπισης που οι άνθρωποι πρέπει να υιοθετήσουν, προκειμένου να αντιμετωπίσουν και να περιορίσουν τα περιβαλλοντικά προβλήματα. Ωστόσο δεν θα αναφερθούμε μόνο στους τρόπους αντιμετώπισης των περιβαλλοντικών προβλημάτων ευρύτερα, αλλά στην πορεία του κειμένου θα εστιάσουμε στις ενέργειες που οι άνθρωποι πρέπει να εφαρμόσουν, προκειμένου να περιορίσουν σταδιακά το πρόβλημα της ρύπανσης των θαλασσών. Σύμφωνα με Norhaidah (2006) για τη διαμόρφωση περιβαλλοντικής

συμπεριφοράς σημαντικό ρόλο έχει η δέσμευση και η δράση και όχι απλά η γνώση για τα περιβαλλοντικά προβλήματα (Esa, 2010).

Τα περιβαλλοντικά προβλήματα γιγαντώθηκαν εξαιτίας της ραγδαίας τεχνολογικής ανάπτυξης. Ο άνθρωπος προκειμένου να εξελιχθεί και να βελτιώσει τη ζωή του, έκανε κατάχρηση της τεχνολογίας, δημιουργώντας σημαντικά περιβαλλοντικά ζητήματα. Έτσι, οι κυβερνήσεις των χωρών και οι διεθνείς οργανισμοί έθεσαν ορισμένα μέτρα περιορισμού των περιβαλλοντικών προβλημάτων.

Το 1987 στα πλαίσια της έκθεσης της Παγκόσμιας Επιτροπής για το Περιβάλλον και την Αειφορία εισάγεται η έννοια της αειφορίας, η οποία θα επιφέρει καινοτόμες αλλαγές. Ως αειφόρος ανάπτυξη προσδιορίστηκε, *«αυτή που ικανοποιεί τις ανάγκες του παρόντος, χωρίς να μειώνει την ικανότητα των μελλοντικών γενεών ανθρώπων να ικανοποιήσουν τις δικές τους»* (WCED, 1987 από Δημητρίου, 2009:22). Έτσι με την έννοια αυτή γίνεται προσπάθεια να επιτευχθεί η δημιουργία μιας παγκόσμιας αειφόρου κοινωνίας. Μιας κοινωνίας, η οποία θα επιδιώκει την ομαλή λειτουργία της κοινωνίας, της οικονομίας και του περιβάλλοντος, διότι είναι τρία συστήματα, τα οποία αλληλοσχετίζονται και αλληλοεπηρεάζονται. Η σωστή λειτουργία των τριών συστημάτων θα οδηγήσει στη δημιουργία μιας κοινωνίας δίκαιης και ελεύθερης, η οποία θα ικανοποιεί τις ανάγκες των τωρινών γενεών χωρίς να υποβαθμίζει τις ανάγκες των μελλοντικών γενεών. Επομένως, ο πρώτος τρόπος για την αντιμετώπιση της περιβαλλοντικής κρίσης και συνεπώς της ρύπανσης των θαλασσών είναι η επιδίωξη μιας αειφόρου κοινωνίας, διότι είναι ένας τρόπος να προσπαθήσουμε να αντιμετωπίσουμε τα περιβαλλοντικά προβλήματα.

Παράλληλα με την εισαγωγή της έννοιας της αειφορίας, τα τελευταία χρόνια έχουν αναδειχθεί ορισμένες στρατηγικές τρίτης γενιάς. Οι στρατηγικές αυτές περιλαμβάνουν διαδραστική συμπεριφορά των πολιτών σε σχέση με τη διαχείριση του περιβάλλοντος καθώς και προσαρμογή σε αυτό. Οι στρατηγικές τρίτης γενιάς έχουν βασιστεί στη φέρουσα ικανότητα του συστήματος, δηλαδή στην ικανοποίηση των αναγκών των παρόντων γενεών, αλλά και των μελλοντικών (Pravdic, 2006:28). Επομένως οι στρατηγικές αυτές θα πρέπει να υιοθετηθούν και να γίνουν τρόπος ζωής όλων των πολιτών. Αυτό ακριβώς επιτυγχάνεται μέσω της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης.

Παρά το σημαντικό ρόλο που διαδραματίζουν οι εκπαιδευτικοί στο χώρο του σχολείου για την ανάπτυξη περιβαλλοντικής παιδείας και υπεύθυνης συμπεριφοράς για το περιβάλλον, αποτελέσματα ερευνών παρουσίασαν ορισμένα σημαντικά ευρήματα. Εκπαιδευτικοί από διαφορετικά πολιτισμικά περιβάλλοντα, φάνηκε να έχουν περιορισμένες γνώσεις και σε ορισμένες περιπτώσεις παρανοήσεις σχετικά με τα περιβαλλοντικά προβλήματα. Μπορεί να έχουν τη διάθεση να εκπαιδεύσουν τους μαθητές και να συμβάλλουν στη διαμόρφωση περιβαλλοντικής παιδείας, αλλά να μην μπορούν να επιτύχουν το στόχο τους εξαιτίας των δυσκολιών που συναντούν οι ίδιοι. Ανάλογα αποτελέσματα προέκυψαν και σε εκπαιδευτικούς της Ελλάδας. Παρά το γεγονός ότι η Ελλάδα είναι μία χώρα όπου η θάλασσα αποτελεί σημαντικό παράγοντα (μεγάλη ακτογραμμή, οικονομικά και ψυχαγωγικά οφέλη), οι έρευνες ανέδειξαν ότι

οι εκπαιδευτικοί δεν έχουν τις απαραίτητες γνώσεις για τη θαλάσσια ρύπανση (Boubonari, Markos & Kevrekidis, 2009).

Έτσι η επιστημονική κατάρτιση του εκπαιδευτικού δυναμικού αναφορικά με τα περιβαλλοντικά ζητήματα κρίνεται απαραίτητη για την αντιμετώπιση των περιβαλλοντικών προβλημάτων και συγχρόνως της θαλάσσιας ρύπανσης. Σύμφωνα με την UNESCO 1988, στόχος είναι η κατάρτιση του προσωπικού για την τυπική και μη τυπική εκπαίδευση (Δημητρίου, 2009:78). Επομένως, μία από τις διαδικασίες που προτείνονται για την εκπαίδευση των εκπαιδευτικών, είναι η συμμετοχή σε διάφορα επιμορφωτικά σεμινάρια και ομιλίες, όχι μόνο για τη θαλάσσια ρύπανση, αλλά γενικότερα για τα περιβαλλοντικά προβλήματα (Boubonari, Markos & Kevrekidis, 2009).

Έπειτα από την εκπαίδευση των εκπαιδευτών, ιδιαίτερα σημαντικό ρόλο στην αντιμετώπιση της ρύπανσης των θαλασσών είναι η ανάπτυξη της κρίσης των ατόμων, η οποία επιδιώκεται μέσα από την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση. Η Περιβαλλοντική Εκπαίδευση ενισχύει στα άτομα την κριτική προσέγγιση των περιβαλλοντικών προβλημάτων, τους παρέχει τη δυνατότητα αμφισβήτησης των υπάρχουσών κοινωνικών δομών, ενθαρρύνει τα άτομα στο να λαμβάνουν αποφάσεις για την αντιμετώπιση των προβλημάτων, ενδυναμώνει το ρόλο των πολιτών και προωθεί την ενεργή συμμετοχή σε δημοκρατικές διαδικασίες (Δημητρίου, 2009:42). Η Περιβαλλοντική Εκπαίδευση, έχοντας τις συγκεκριμένες επιδιώξεις, από τις πρώτες βαθμίδες εκπαίδευσης, θα οδηγήσει στη δημιουργία δημοκρατικών ανθρώπων με αξίες και αρχές και σε συνδυασμό με την εφαρμογή εκπαιδευτικών προγραμμάτων, θα συμβάλλει στην ενημέρωση και την απόκτηση γνώσεων, στάσεων και αξιών των παιδιών σχετικά με τα περιβαλλοντικά προβλήματα. Επίσης, θα ήταν αποτελεσματικό οι μαθητές να ενθαρρύνονται να συμμετέχουν ενεργά σε περιβαλλοντικές ομάδες και συλλόγους, ώστε να αποκτήσουν γνώσεις και δεξιότητες για το θέμα των περιβαλλοντικών προβλημάτων και φυσικά για τη ρύπανση των θαλασσών, καθώς ζούμε σε μία χώρα που είναι παραθαλάσσια και αποτελείται από πολλά χιλιόμετρα ακτογραμμής. (Boubonari, Markos & Kevrekidis, 2009:248).

Ένα ακόμη μέτρο αντιμετώπισης είναι η λήψη μέτρων από τις πολιτείες και από τους διεθνείς οργανισμούς, όπως για παράδειγμα από τον Ο.Η.Ε. από την Unicef κ.ά.. Η αντιμετώπιση του συγκεκριμένου περιβαλλοντικού προβλήματος πρέπει να εφαρμοστεί σε παγκόσμιο επίπεδο και όχι να περιοριστεί κατά τόπους, διότι μόνο τότε θα υπάρξουν ουσιαστικά αποτελέσματα. Το 1972 είχε υπογραφεί σύμβαση στο Λονδίνο σχετικά με τον έλεγχο της ρύπανσης των θαλασσών και των ακτών. Το 1990 έως το 1995 μεγάλο μέρος των χωρών του πλανήτη είχαν υπογράψει τη σύμβαση σχετικά με την απαγόρευση της εναπόθεσης σκουπιδιών στις παραλίες (Γεωργόπουλος, 2006:523). Όμως, παρόλο την υπογραφή της σύμβασης, πολίτες διάφορων χωρών, αλλά και βιομηχανίες δεν είχαν τηρήσει σε μεγάλο βαθμό τη συμφωνία. Μεγάλος αριθμός απορριμμάτων συνεχίζουν να καταλήγουν σε θάλασσες και ακτές. Οι διεθνείς οργανισμοί θα πρέπει να θέσουν νέα μέτρα και τα κράτη να υπογράψουν νέες συμβάσεις με αυστηρότερα κριτήρια σχετικά με την προστασία των

θαλασσών και των ακτών, ώστε το πρόβλημα της ρύπανσης να αντιμετωπιστεί και σταδιακά να εξαλειφθεί. Τα μέτρα και οι συμβάσεις που θα αποφασίσουν θα μπορούν να συμπεριλαμβάνουν μέτρα για τον περιορισμό και τη μείωση του κινδύνου της ρύπανσης των θαλασσών από διεθνείς ποταμούς, μέτρα για τον έλεγχο της χερσαίας ρύπανσης και τέλος, λήψη μέτρων για την ατμοσφαιρική ρύπανση (Kwiatkowska, 2009:331).

Ωστόσο ένας πιθανός λόγος, κατά τον οποίο δεν τηρούνται σε μεγάλο βαθμό οι συμβάσεις και τα μέτρα που τίθενται στη διάρκεια των χρόνων, είναι η απουσία περιβαλλοντικής επικοινωνίας. Σύμφωνα με την Τσαμπούκου- Σκάναβη (2004) η πολιτεία και οι πολίτες θα πρέπει να αναπτύξουν μια συνεχόμενη επικοινωνία και συνεργασία σχετικά με τα περιβαλλοντικά προβλήματα. Βέβαια για να γίνει αυτό, από τη μεριά της η πολιτεία, προκειμένου να ορίσει τρόπους προστασίας και αντιμετώπισης των περιβαλλοντικών προβλημάτων θα πρέπει να έχει τη σύμφωνη γνώμη των πολιτών, ενώ από τη μεριά τους οι πολίτες δεν θα πρέπει να μένουν αμέτοχοι, αλλά θα πρέπει να ενημερώνονται και να βρίσκονται σε μια διαρκή εγρήγορση για τα δεδομένα που επικρατούν στο περιβάλλον.

Τέλος, το ζήτημα των αστικών και βιομηχανικών λυμάτων, τα οποία καταλήγουν στις θάλασσες είναι ένα σημαντικό πρόβλημα, το οποίο πρέπει να αντιμετωπιστεί. Μια σημαντική λύση στο περιορισμό του προβλήματος αυτού είναι ο βιολογικός καθαρισμός των υδάτων. Το νερό που χρησιμοποιείται για τη χρήση των πόλεων και των βιομηχανιών υποβαθμίζεται ποιοτικά και έτσι, όταν καταλήγει στη θάλασσα επιβαρύνει το θαλάσσιο οικοσύστημα. Επομένως, το νερό που προέρχεται από τις πόλεις και τις βιομηχανίες αν προβεί στην κατάλληλη επεξεργασία, δηλαδή στο βιολογικό καθαρισμό του θα είναι ποιοτικά κατάλληλο για την επαναχρησιμοποίηση του στο περιβάλλον (Γεωργόπουλος, 2006:518-519).

Η τήρηση των μέτρων που αναφέρθηκαν παραπάνω, δεν θα συμβάλλουν μόνο στην αντιμετώπιση της ρύπανσης των θαλασσών, αλλά στην αντιμετώπιση της περιβαλλοντικής κρίσης που πλήττει τις κοινωνίες τα τελευταία χρόνια.

Κεφάλαιο 3^ο: Βιβλιογραφική Ανασκόπηση

3.1. Εισαγωγή

Στο κεφάλαιο αυτό θα πραγματοποιηθεί βιβλιογραφική ανασκόπηση σχετικά με έρευνες-μελέτες που έχουν υλοποιηθεί τόσο στον ελληνικό χώρο, όσο και στο διεθνή. Όσον αφορά το διεθνή χώρο θα περιοριστούμε κυρίως στην αναζήτηση αγγλικής βιβλιογραφίας. Η αναζήτηση του υλικού έγινε με βασικό κριτήριο, το περιεχόμενο της έρευνας μας. Συγκεκριμένα μελετήθηκαν έρευνες, οι οποίες αναφέρονται στην παιδική λογοτεχνία, έχοντας ως βασικό στοιχείο μελέτης τα περιβαλλοντικά προβλήματα. Για την αναζήτηση του υλικού απευθυνθήκαμε σε επιστημονικά περιοδικά, σε ηλεκτρονικές πηγές και σε διδακτορικές διατριβές. Η διαπίστωση που προέκυψε από τη διαδικασία αναζήτησης σχετικής βιβλιογραφίας είναι ότι δεν υπήρχε μεγάλος αριθμός ερευνών που να σχετίζεται με την παρούσα έρευνα.

3.2 Ανάλυση ερευνών

Από τη βιβλιογραφική ανασκόπηση που πραγματοποιήθηκε, οι έρευνες που σχετίζονται με το υλικό της συγκεκριμένης διπλωματικής εργασίας είναι τέσσερις. Οι δύο είναι ελληνόφωνες και οι άλλες δύο είναι αγγλόφωνες. Στην πορεία του κειμένου θα γίνει μία σύντομη αναφορά σε αυτές. Αρχικά θα αναλυθούν οι σκοποί και οι στόχοι της κάθε έρευνας, η μεθοδολογία που εφαρμόστηκε, και τέλος θα περιγραφούν τα αποτελέσματα και τα συμπεράσματα που προέκυψαν από την κάθε μια. Ύστερα από την ανάλυση και των τεσσάρων ερευνών θα καταγραφούν ορισμένα συμπεράσματα που προέκυψαν από αυτές.

Από την αναζήτηση προέκυψαν οι παρακάτω έρευνες:

Ελληνική βιβλιογραφία

- Ι. Παπαδάτος (2003): «Τα περιβαλλοντικά προβλήματα στην ελληνική παιδική πεζογραφία (1975-1990) – Κοινωνιοπαιδαγωγική, λογοτεχνική προσέγγιση».
- Ε. Χαμαλίδου (2010): «Τα περιβαλλοντικά ζητήματα στα σύγχρονα οικολογικά παραμύθια προσχολικής ηλικίας; Η περίπτωση της ατμοσφαιρικής ρύπανσης και της ρύπανσης του εδάφους από αστικά στερεά απορρίμματα».

Ξένη βιβλιογραφία (αγγλόφωνη)

- N. Bagnall (1981): «Sea sources: Bibliographic and resource material of children' s literature of the sea».
- A. Kirk / J. Karbon (1986): «Environmental content in award-winning children's literature: 1960 through 1982».

Στην έρευνα του ο *I. Παπαδάτος (2003)¹*, με τίτλο «Τα περιβαλλοντικά προβλήματα στην ελληνική παιδική πεζογραφία (1975-1990)– Κοινωνιοπαιδαγωγική, λογοτεχνική προσέγγιση», εξετάζει στο σύνολο της, σε πιο βαθμό το περιεχόμενο των πεζογραφημάτων της περιόδου 1975-1990 περιλαμβάνουν ιδέες και στοιχεία για τη διαμόρφωση μιας οικολογικής σκέψης και αν πραγματικά μέσα από τα πεζογραφήματα επιδιώκεται η διαμόρφωση της συλλογιστικής εκείνης. Παράλληλα με το βασικό σκοπό της έρευνας, εξετάζει και ορισμένα άλλα στοιχεία. Συγκεκριμένα διερευνά, α) τα περιβαλλοντικά προβλήματα που αναδεικνύονται στα πεζογραφήματα της χρονικής περιόδου 1975 έως 1990, β) τα δεδομένα που αναφέρονται και αναδεικνύονται μέσα από τα πεζογραφήματα, σχετικά με τις στάσεις και τις συμπεριφορές των ατόμων και των κοινωνικών θεσμών σε σχέση με τα περιβαλλοντικά προβλήματα και γ) τέλος, εξετάζονται οι αφηγηματικοί τρόποι που χρησιμοποιούνται για την προσέγγιση του κάθε περιβαλλοντικού προβλήματος, με στόχο την ευαισθητοποίηση του αναγνωστικού κοινού.

Όσον αφορά τη μεθοδολογία, ακολουθήθηκε η ανάλυση περιεχομένου. Στα πλαίσια της ποιοτικής ανάλυσης επιδιώχθηκε σε ένα πρώτο στάδιο, η εξέταση οικολογικών και κοινωνιοπαιδαγωγικών δεδομένων, ενώ παράλληλα εξετάστηκαν οι παιδαγωγικές σκέψεις που αναδεικνύονταν από τα πεζογραφήματα, οι οικολογικές προθέσεις των συγγραφέων στο κάθε πεζογράφημα ξεχωριστά, και τέλος μελετήθηκαν οι αφηγηματικοί τρόποι που προσέγγιζαν το κάθε περιβαλλοντικό πρόβλημα. Στο σύνολο τους τα πεζογραφήματα που μελετήθηκαν ήταν 64, τα οποία ανήκαν σε διάφορες κατηγορίες, όπως για παράδειγμα μυθιστόρημα, μικρή ιστορία και παραμύθι-παραμυθιακή ιστορία.

Ωστόσο στην έρευνα αυτή, θα επικεντρωθούμε στα συμπεράσματα που αναδείχθηκαν, όχι σε όλα τα πεζογραφήματα που εξετάστηκαν, αλλά θα εστιάσουμε μόνο στην κατηγορία παραμύθι-παραμυθιακή ιστορία, διότι η κατηγορία αυτή είναι περισσότερο συναφή με τη δική μας. Τα συμπεράσματα που προέκυψαν σχετικά με τα συχνότερα θέματα που μελετούν τα παραμύθια σε σχέση με τα περιβαλλοντικά προβλήματα είναι:

1. Το συχνότερο περιβαλλοντικό πρόβλημα που προέκυψε από την εξέταση των παραμυθιών αφορούσε το περιβάλλον της πόλης (30% ποσοστό).

---

¹ Παπαδάτος, I. (2003). *Τα περιβαλλοντικά προβλήματα στην ελληνική παιδική πεζογραφία (1975-1990)- Κοινωνιοπαιδαγωγική-Λογοτεχνική προσέγγιση*. Διδακτορική διατριβή. Αθήνα.

2. Η προστασία και η καταστροφή του δασικού οικοσυστήματος (27% ποσοστό).
3. Η καταστροφή του φυσικού οικοσυστήματος (24% ποσοστό).
4. Η καταστροφή του φυσικού και ανθρωπογενούς περιβάλλοντος (16% ποσοστό).
5. Η βιομηχανική ρύπανση (3% ποσοστό).

Ένα γενικότερο συμπέρασμα είναι ότι τα περιβαλλοντικά προβλήματα που περιγράφονται (φυσικού και ανθρωπογενούς περιβάλλοντος), αλλά και οι στάσεις και τα μέτρα που λαμβάνονται από τους πολίτες και τους θεσμούς, ακολουθούν μια περισσότερο τεχνοκρατική αντίληψη. Λέγοντας τεχνοκρατική αντίληψη εννοείται ότι οι ιδέες και οι στάσεις που επικρατούν ακολουθούν το σύγχρονο τρόπο ανάπτυξης και δεν είναι περισσότερο οικοκεντρικές, δηλαδή σκέψεις που θα οδηγήσουν στη διαμόρφωση μιας οικολογικής σκέψης των ανθρώπων.

Η έρευνα της *Ε. Χαμαλίδου (2010)*², «Τα περιβαλλοντικά ζητήματα στα σύγχρονα οικολογικά παραμύθια προσχολικής ηλικίας. Η περίπτωση της ατμοσφαιρικής ρύπανσης και της ρύπανσης του εδάφους από αστικά στερεά απορρίμματα», επιδιώκει αρχικά την εξέταση των περιβαλλοντικών προβλημάτων που περιλαμβάνονται στα σύγχρονα οικολογικά παραμύθια, ενώ συγχρόνως εξετάζει τις γνωστικές και ιδεολογικές απόψεις που επικρατούν στα παραμύθια αυτά σε σχέση με την ατμοσφαιρική ρύπανση και τη ρύπανση του εδάφους από αστικά στερεά απορρίμματα. Αναλυτικότερα διερευνά, τα κεντρικά και δευτερεύοντα περιβαλλοντικά προβλήματα που περιλαμβάνει το κάθε παραμύθι, ενώ συγχρόνως εστιάζει στην εξέταση της πληρότητας των δεδομένων σε σχέση με τη φυσικο-χημική διάσταση, τις δραστηριότητες που ακολουθούν οι άνθρωποι και επηρεάζουν το περιβάλλον, τις επιπτώσεις που προκαλούν και τους τρόπους αντιμετώπισης που παρουσιάζονται στα παραμύθια σε σχέση με τη ρύπανση τους εδάφους και της ατμόσφαιρας.

Η έρευνα βασίστηκε στη μελέτη 45 ελληνικών και ξένων παραμυθιών (μεταφρασμένα οικολογικά παραμύθια), που εξετάζουν περιβαλλοντικά προβλήματα και απευθύνονται σε ηλικίες 4 έως 6 ετών. Η μέθοδος που χρησιμοποιήθηκε ήταν η ανάλυση περιεχομένου μέσω της ποιοτικής και ποσοτικής ανάλυσης.

Τα συμπεράσματα που αναδείχθηκαν έπειτα από την ολοκλήρωση της έρευνας είναι αρχικά ότι, στο σύνολο του ερευνητικού υλικού είναι καταγεγραμμένα τα περισσότερα περιβαλλοντικά προβλήματα. Ωστόσο, το περιεχόμενο των παραμυθιών δεν ήταν επαρκές και υπήρξαν ελλείψεις όσον αφορά τα δεδομένα για τη φύση, τα αίτια δημιουργίας, τις επιπτώσεις, τα μέτρα προστασίας, τις στάσεις και τις συμπεριφορές σχετικά με την ατμοσφαιρική ρύπανση και τη ρύπανση του εδάφους.

---

²Χαμαλίδου, Ε. (2010). *Τα περιβαλλοντικά ζητήματα στα σύγχρονα οικολογικά παραμύθια προσχολικής ηλικίας: Η περίπτωση της ατμοσφαιρικής ρύπανσης και της ρύπανσης του εδάφους από αστικά στερεά απορρίμματα*. Μεταπτυχιακή διπλωματική. Πάτρα.

Η επόμενη έρευνα είναι του *N. Bagnall (1981)*³ με τίτλο «Sea sources: Bibliographic and resource material of children's literature of the sea». Στη συγκεκριμένη έρευνα ο συγγραφέας δεν επιδιώκει την ανάλυση του περιεχομένου, όπως για παράδειγμα στις δυο προαναφερθείσες έρευνες. Δεν εξετάζει δηλαδή τα περιβαλλοντικά προβλήματα που πιθανόν να αναφέρονται ή τις ιδεολογίες και τις στάσεις που αναδύονται από αυτά. Ο ερευνητής έχοντας ως αφορμή το έντονο ενδιαφέρον των περισσότερων συγγραφέων για το θαλάσσιο περιβάλλον, ιδιαίτερα όταν απευθύνονται σε μικρούς αναγνώστες και σε συνδυασμό με το ότι το θαλάσσιο οικοσύστημα, είναι ένα φυσικό περιβάλλον για εξερεύνηση και ιδιαίτερα ελκυστικό, επέλεξε στα πλαίσια της υλοποίησης της έρευνας του να καταγράψει μία λίστα με τα αντιπροσωπευτικότερα βιβλία που αφορούν τη θάλασσα.

Οι κατηγορίες των βιβλίων που συμπεριλήφθηκαν στην έρευνα του σε σχέση με τη θάλασσα είναι: 1)Βιβλία πληροφοριών, 2)Βιογραφίες/ Εξερευνητές, 3) Φαντασία/Περιπέτεια, 4)Βιβλία εικόνων, 5)Φάλαινες και θαλάσσια θηλαστικά, 6)Λαϊκά παραμύθια, 7)Ποίηση και τραγούδι, 8)Δραστηριότητες/ Πειράματα, 9)Σύντομες ιστορίες. Η καταχώρηση κάθε βιβλίου περιέχει το τίτλο του βιβλίου, το δημιουργό του, τον εκδότη, τον αριθμό των σελίδων, το επίπεδο βαθμού και τέλος μία σύντομη περιγραφή της ιστορίας.

Η τελευταία έρευνα στην οποία θα αναφερθούμε είναι των *A. Kirk και J. Karbon (1986)*⁴, με τίτλο «Environmental content in award-winning children's Literature: 1960 through 1982». Στη συγκεκριμένη έρευνα οι συγγραφείς, λόγω της απουσίας αξιόπιστων ερευνών σχετικά με το περιβάλλον στην παιδική λογοτεχνία, αποφάσισαν να ερευνήσουν ένα σύνολο παραμυθιών, στα οποία θα προσέγγιζαν τα παραμύθια περιβαλλοντικά. Συγκεκριμένα μελέτησαν το περιβαλλοντικό θέμα που αναπτύσσονταν σε κάθε παραμύθι, τη συχνότητα εμφάνισης του, τη θέση που κατείχε το περιβαλλοντικό θέμα μέσα στην ιστορία και τέλος τη συχνότητα των θεμάτων πριν από το 1979 και μετά.

Η μέθοδος που εφαρμόστηκε για την προσέγγιση των παραμυθιών ήταν η ανάλυση περιεχομένου. Συνολικά μελετήθηκαν 72 βιβλία, τα οποία είχαν κερδίσει βραβείο στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής κατά το χρονικό διάστημα 1960-1982.

Τα αποτελέσματα που προέκυψαν παρουσίαζαν ότι, η αυξημένη εμφάνιση περιβαλλοντικών θεμάτων στην παιδική λογοτεχνία οφείλονταν στην επέτειο «Ημέρα της Γης» (22/04/1970). Τα βιβλία στο σύνολο τους εξέταζαν θέματα που είχαν σχέση με κοινωνικά και οικογενειακά προβλήματα, καθώς και τις σχέσεις των ανθρώπων μεταξύ τους. Τα βιβλία που είχαν περιβαλλοντικό περιεχόμενο, κατά κύριο λόγο, οι

---

³Bagnall, N. (1981). *Sea sources: Bibliographic and resource material of children's literature of the sea*. Texas A. and M. University.

⁴ Kirk, K. & Karbon, J. (1986). *Environmental content in award-winning children's Literature: 1960 through 1982*.

πρωταγωνιστές των ιστοριών ανέπτυσαν σχέσεις με τη γεωργία και γενικότερα αλληλεπιδρούσαν με το περιβάλλον.

3.3 Συμπεράσματα

Μέσα από τη διαδικασία αναζήτησης σχετικών ερευνών, αυτό που γίνεται αντιληπτό είναι ότι δεν υπάρχει μεγάλος αριθμός ερευνών που να εξετάζουν τα περιβαλλοντικά προβλήματα στα πλαίσια της παιδικής λογοτεχνίας, τόσο στην ελληνική βιβλιογραφία, όσο και στην αγγλόφωνη βιβλιογραφία. Οι έρευνες ξεκινούν τη μελέτη των περιβαλλοντικών προβλημάτων στην παιδική λογοτεχνία το χρονικό διάστημα του 1970, όπου εμφανίζονται τα πρώτα σημάδια προβλημάτων που αφορούν το περιβάλλον.

Από το σύνολο των ερευνών που υπάρχουν, η εξέταση και η παράθεση των στοιχείων που περιλαμβάνονται στα βιβλίο-παραμύθια έχει χαρακτήρα βιβλιογραφικής ενημέρωσης. Συγκεκριμένα η παρουσίαση των περιεχομένων των βιβλίων-παραμυθίων γίνεται με τρόπο περιγραφικό και ενημερωτικό, παραθέτοντας τα δεδομένα που περιλαμβάνονται σε αυτά. Αυτό συμβαίνει, διότι το μεγαλύτερο μέρος των βιβλίων απευθύνονται σε μικρούς αναγνώστες, τα οποία έχουν ως σκοπό την ενημέρωση και την πληροφόρηση για τα περιβαλλοντικά προβλήματα και κυρίως αποτελούν μέρος μιας εκπαιδευτικής διαδικασίας (Παπαδάτος, 2003).

Οι έρευνες, που αναφερθήκαν, χρησιμοποιούν την ίδια μέθοδο για να προσεγγίσουν και να εξετάσουν τα βιβλία. Η ονομασία της μεθόδου είναι, η ανάλυση περιεχομένου (είτε παρατηρείται ποιοτική ανάλυση, είτε ποσοτική ανάλυση, είτε συνδυασμός αυτών). Μέσα από αυτή τη διαδικασία κατηγοριοποιούν τα βιβλία με βάση το θέμα που εξετάζουν και στην πορεία ερευνούν τους στόχους που έθεσαν.

Παράλληλα παρατηρείται ότι το σύνολο των βιβλίων-παραμυθίων που εξετάζονται στις έρευνες έχουν περιεχόμενο οικολογικό. Οι πληροφορίες και τα δεδομένα που περιέχουν είναι περιορισμένα και ελλιπή. Τα περιβαλλοντικά θέματα που εξετάζονται στην παιδική λογοτεχνία επικεντρώνονται στην εξέταση ορισμένων μόνο θεματικών, ενώ η παρουσίαση των στάσεων, των αιτιών και των τρόπων αντιμετώπισης του κάθε περιβαλλοντικού προβλήματος δεν αναλύονται σε ικανοποιητικό επίπεδο.

Μια ακόμη διαπίστωση είναι ότι δε βρέθηκε κάποια σχετική έρευνα με θέμα τη ρύπανση των θαλασσών. Οι έρευνες αναφέρονταν γενικά στα διάφορα περιβαλλοντικά προβλήματα ή εξέταζαν θέματα, όπως για παράδειγμα την ατμοσφαιρική ρύπανση και τη ρύπανση του εδάφους. Το θέμα της ρύπανσης των θαλασσών δεν έχει προσεγγιστεί από κάποιο ερευνητή, τουλάχιστον στην ελληνική και αγγλόφωνη βιβλιογραφία. Η μόνη έρευνα που να αναφέρεται στο θαλάσσιο περιβάλλον είναι του Ν. Bagnall (1981), η οποία όμως δεν εξετάζει τα παραμύθια που προσεγγίζουν το περιβαλλοντικό πρόβλημα της ρύπανσης των θαλασσών (τις στάσεις, τις αξίες, τα αίτια του προβλήματος αυτού, τις επιπτώσεις και τους τρόπους αντιμετώπισης), απλά γίνεται μια καταγραφή βιβλίων που αφορούν τη θάλασσα.

Ο μικρός αριθμός των ερευνητικών δεδομένων που υπάρχουν στον ελληνικό χώρο σχετικά με την εξέταση των αιτιών, των επιπτώσεων και των τρόπων αντιμετώπισης, που περιλαμβάνονται στα σύγχρονα παραμύθια οικολογικού περιεχομένου, κάνει τη συγκεκριμένη έρευνα σημαντική. Η αξία της έγκειται στο γεγονός ότι ερευνά ένα θέμα μείζονος σημασίας που θα εισφέρει θετικά αποτελέσματα στο αντίστοιχο ερευνητικό πεδίο. Παράλληλα, η μελέτη αυτή αποτελεί μια ολοκληρωμένη προσέγγιση των περιβαλλοντικών προβλημάτων που περιέχονται στα σύγχρονα παραμύθια οικολογικού περιεχομένου του χρονικού διαστήματος 2000-2018, με μια μικρή έμφαση σε αυτά που προσεγγίζουν το περιβαλλοντικό πρόβλημα της ρύπανσης των θαλασσών. Έτσι αποτελεί μια προσπάθεια περεταίρω διερεύνησης, ενώ συγχρόνως αποτελεί σημαντικό υλικό και υπόβαθρο για ερευνητές που θα προσεγγίσουν ανάλογα θέματα μελλοντικά.

Παράλληλα, όπως αναφέραμε και σε παραπάνω κεφάλαιο η παιδαγωγική αξία του παραμυθιού έχει αναγνωριστεί διεθνώς και κατέχει σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση των προτύπων και των αξιών των παιδιών μικρής ηλικίας. Μέσα από την έρευνα θα εξαχθούν συμπεράσματα όσον αφορά στο περιεχόμενο των παραμυθιών αυτών και θα αποτελέσουν σημαντικό υλικό για συγγραφείς οικολογικών παραμυθιών.

Τέλος, τα παραμύθια διαδραματίζουν ιδιαίτερο ρόλο στην εκπαίδευση των παιδιών προσχολικής και σχολικής ηλικίας, τα οποία βρίσκονται σε μια ηλικιακή στιγμή που είναι απαραίτητη η διαμόρφωση αξιών και προτύπων για τα περιβαλλοντικά ζητήματα. Έτσι η λίστα με τα παραμύθια με οικολογικό περιεχόμενο θα αποτελέσει ένα σημαντικό εργαλείο για τον εκπαιδευτικό, ο οποίος θα θέλει να εξετάσει κάποιο από τα αναφερόμενα περιβαλλοντικά προβλήματα (Παπαδάτος, 2003).

Κεφάλαιο 4^ο: Σκοπός και ερευνητικά ερωτήματα της έρευνας

4.1 Εισαγωγή

Όπως αναφέρθηκε και στο πρώτο κεφάλαιο ο ρόλος της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης, καθώς και ο χώρος του Νηπιαγωγείου συντελούν σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση των νηπίων.

Συγκεκριμένα, μια από τις βασικότερες επιδιώξεις της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης είναι η διαμόρφωση υπεύθυνων πολιτών. Πολίτες, οι οποίοι θα διακατέχονται από αξίες που θα συμβάλλουν με τη σειρά τους στη διαμόρφωση μιας αειφόρου κοινωνίας, που θα λειτουργεί στο διηνεκές⁵. Ωστόσο η διαμόρφωση υπεύθυνων πολιτών θα πρέπει να πραγματοποιείται από τα πρώτα ηλικιακά στάδια των παιδιών. Ο χώρος του Νηπιαγωγείου αποτελεί ένα πλαίσιο, στο οποίο τα παιδιά από μικρή ηλικία αποκτούν τις γνώσεις και τις αρχές για τα περιβαλλοντικά ζητήματα, αλλά και για ζητήματα που προβληματίζουν τις σύγχρονες κοινωνίες. Ωστόσο η προσέγγιση τους περιβάλλοντος και των περιβαλλοντικών ζητημάτων στα πλαίσια του νηπιαγωγείου γίνεται από διάφορα μέσα και εργαλεία. Ένα από αυτά είναι και η παιδική λογοτεχνία.

4.2 Σκοπός και στόχοι της έρευνας

Σκοπός της συγκεκριμένης έρευνας είναι να διερευνηθεί η συμβολή των παραμυθιών στην Περιβαλλοντική Εκπαίδευση και πιο συγκεκριμένα στην κατανόηση των περιβαλλοντικών προβλημάτων. Αναλυτικότερα η έρευνα επιδιώκει την προσέγγιση των παρακάτω στόχων.

- ✓ Να καταγράψει τα περιβαλλοντικά προβλήματα που αναφέρονται στα παραμύθια οικολογικού περιεχομένου, το χρονικό διάστημα 2000-2018.
- ✓ Να διερευνήσει τα αίτια, τις επιπτώσεις και τους τρόπους αντιμετώπισης ως προς το ζήτημα της ρύπανσης των θαλασσών.
- ✓ Να εξετάσει το πλήθος, όσο και το είδος, των τρόπων αντιμετώπισης, που προτείνονται στα παραμύθια με θέμα τη ρύπανση των θαλασσών.

---

⁵Χρησιμοποιώντας την έννοια διηνεκές σημαίνει ότι μια κατάσταση θα λειτουργεί για πάντα μέσα στο χρόνο (Δημητρίου, 2009:123). Η έννοια διηνεκές είναι βασική για να προσδιορίσει την αειφορία μιας πρακτικής, μιας κοινωνίας, μιας φύσης (Φλογαίτη, 2006:91 από Δημητρίου 2009).

Τα *ερευνητικά ερωτήματα* που θα μελετηθούν και θα συμβάλλουν στην ολοκλήρωση της έρευνας είναι:

- ✓ Ποια είναι τα περιβαλλοντικά προβλήματα που περιγράφονται στα σύγχρονα οικολογικά παραμύθια για παιδιά προσχολικής ηλικίας, είτε περιγράφονται ως κεντρικά θέματα, είτε ως δευτερεύοντα;
- ✓ Ποιο είναι το πλήθος των αναφορών στα οικολογικά παραμύθια, σχετικά με τα αίτια, τις επιπτώσεις και τους τρόπους αντιμετώπισης για τη ρύπανση των θαλασσών;
- ✓ Ποιο είναι το περιεχόμενο των τρόπων αντιμετώπισης που περιλαμβάνονται στα παραμύθια με θέμα τη ρύπανση των θαλασσών;

Κεφάλαιο 5^ο: Μεθοδολογία και ερευνητικό υλικό

5.1 Εισαγωγή

Στο κεφάλαιο αυτό θα περιγραφεί η μεθοδολογία που θα χρησιμοποιηθεί για την προσέγγιση της έρευνας, που είναι η ανάλυση περιεχομένου, καθώς και τα διάφορα χαρακτηριστικά και στοιχεία που την προσδιορίζουν. Παράλληλα θα καταγραφεί το ερευνητικό υλικό που έχει συλλεχθεί.

5.2 Το υλικό της έρευνας

Όπως αναφέραμε και στην εισαγωγή της διπλωματικής εργασίας το υλικό της έρευνας αποτελούν τα σύγχρονα παραμύθια οικολογικού περιεχομένου (ελληνικά και μεταφρασμένα), που εκδόθηκαν το χρονικό διάστημα 2000-2018.

5.2.1 Το χρονολογικό εύρος

Η αφετηρία της νεοελληνικής λογοτεχνίας καταγράφεται το χρονικό διάστημα 1821-1880. Το διάστημα αυτό θα μπορούσε να χαρακτηριστεί και ως αφετηρία της παιδικής λογοτεχνίας. Ωστόσο η άνθηση της παιδικής λογοτεχνίας πραγματοποιείται από το 1970 και ύστερα. Το διάστημα αυτό παρατηρούνται μεταβολές σε διάφορους τομείς, όπως είναι για παράδειγμα πολιτικές μεταβολές, οικονομικές, κοινωνικές και εκπαιδευτικές, οι οποίες δημιουργούν ένα πλούσιο υπόβαθρο για την ανάπτυξη της (Κανατσούλη, 2007:67-68). Έτσι εξαιτίας αυτών των μεταβολών παρατηρείται και η εμφάνιση των πρώτων περιβαλλοντικών προβλημάτων στην παιδική λογοτεχνία.

Ωστόσο στη συγκεκριμένη έρευνα, η εξέταση των κειμένων της παιδικής λογοτεχνίας με περιεχόμενο τα περιβαλλοντικά προβλήματα θα επικεντρωθεί στη χρονική περίοδο 2000 έως 2018. Η επιλογή του συγκεκριμένου χρονικού διαστήματος έγινε για δύο λόγους.

Αρχικά οι έρευνες που έχουν πραγματοποιηθεί για την προσέγγιση των περιβαλλοντικών προβλημάτων στην παιδική λογοτεχνία, κατά πλειοψηφία, ερευνούν κείμενα της παιδικής λογοτεχνίας προηγούμενων χρόνων, χωρίς να υπάρχει κάποια έρευνα που να επικεντρώνεται στην έρευνα βιβλίων των τελευταίων χρόνων. Επίσης, το γεγονός αυτό σε συνδυασμό με την Παγκόσμια Διακυβέρνηση Ρίο – Βραζιλία «Agenda 21» και τους νέους στόχους που τέθηκαν σχετικά, με την ανάπτυξη και την προστασία του περιβάλλοντος, με τη διατήρηση των φυσικών πόρων και με την αντιμετώπιση των περιβαλλοντικών προβλημάτων τη δεκαετία του '90 (Δημητρίου, 2009:83), αποτέλεσαν την αφορμή.

5.2.2 Το θεματικό εύρος

Το υλικό που επιλέχθηκε είναι παραμύθια με οικολογικό περιεχόμενο. Λέγοντας οικολογία δεν σημαίνει η επιστροφή στη φύση. Οικολογία στις σύγχρονες μέρες είναι η κατανόηση και η συνειδητοποίηση της κατάστασης που επικρατεί στο περιβάλλον, εξαιτίας των δραστηριοτήτων του ανθρώπου και συνάμα της ανάπτυξης της οικολογικής συνείδησης των ανθρώπων. Με την έννοια της οικολογικής συνείδησης, εννοείται ότι ο άνθρωπος θα πρέπει να κατανοήσει ότι η φύση είναι ένα σύστημα, ένα όλο, όπου οποιαδήποτε δραστηριότητα του δρα ανασταλτικά προς αυτό. Έτσι, ο άνθρωπος είναι απαραίτητο να αντιληφθεί ότι η συνύπαρξη έμβιων και άβιων όντων είναι αναγκαία (Κανατσούλη, 2005:537, 547).

Ένα χαρακτηριστικό της σύγχρονης παιδικής λογοτεχνίας είναι ότι στις παιδικές ιστορίες δεν είναι τόσο έντονος ο διδακτισμός, αλλά οι ιστορίες στόχο έχουν τη δημιουργία αναγνωστών με κριτική σκέψη, όπου οι ίδιοι θα εκμαιεύσουν τις γνώσεις και τις πληροφορίες για τα διάφορα περιβαλλοντικά προβλήματα (Κανατσούλη, 2005:536).

Τα βασικότερα θέματα που προσεγγίζουν τα σύγχρονα παραμύθια οικολογικού περιεχομένου θα αναφερθούν παρακάτω (Κανατσούλη, 2005):

Ένα από τα συχνότερα θέματα που αναπτύσσουν τα παραμύθια αυτά είναι το θέμα της φύσης (ιδιαίτερη ανάπτυξη παρατηρήθηκε από το 1974 και ύστερα). Το φυσικό περιβάλλον είναι εκείνο που επικρατεί σε πολλές ιστορίες με αρκετές υποενότητες που είναι σχετικές με αυτό.

Ένα ακόμη συχνό περιεχόμενο των παραμυθιών αυτών είναι το θέμα της ζωοφιλίας. Συχνά σε πολλές ιστορίες οι ήρωες είναι ζώα, τα οποία παρουσιάζουν στους μικρούς αναγνώστες πώς είναι η ζωή τους και ο τρόπος που επιβιώνουν. Ωστόσο, πολλές φορές παρουσιάζονται οι πράξεις των ανθρώπων που επιδρούν αρνητικά στη ζωή τους. Στην κατηγορία της ζωοφιλίας συμπεριλαμβάνονται και παλιά λαϊκά παραμύθια, τα οποία με τις ανάλογες αλλαγές αποκτούν ένα πιο σύγχρονο περιεχόμενο.

Επίσης, τα θέματα που έχουν σημαντικό ρόλο στα παραμύθια οικολογικού περιεχομένου για μικρούς αναγνώστες είναι το οικιστικό θέμα. Το συγκεκριμένο θέμα περιλαμβάνει θεματικές που σχετίζονται με τη διαμόρφωση του χώρου και γενικότερα με το θέμα της διάταξης και της πυκνοκατοίκησης των πόλεων.

Τέλος, στα παραμύθια με τη συγκεκριμένη θεματική συναντάμε συχνά την παρουσίαση των περιβαλλοντικών προβλημάτων και των περιβαλλοντικών κινδύνων, που δημιουργούν οι άνθρωποι, τα οποία όμως λειτουργούν αρνητικά και στις ζωές των ίδιων. Πέρα από την παρουσίαση των περιβαλλοντικών προβλημάτων αναδεικνύονται τα μέτρα και οι στάσεις ζωής που είναι χρήσιμο να ακολουθήσουν οι πολίτες, για να προστατεύσουν το περιβάλλον.

Από τα βασικότερα θέματα που αναφέρθηκαν παραπάνω, το τελευταίο θέμα είναι που θα προσεγγίσουμε και στην έρευνα μας, διότι σχετίζεται περισσότερο με τους στόχους και τα ερευνητικά ερωτήματα που τέθηκαν στην αρχή.

5.2.3. Συλλογή του ερευνητικού υλικού

Ένα πρώτο στάδιο για τη διερεύνηση του ερευνητικού υλικού ήταν η αναζήτηση μέσω διαδικτύου, σε διάφορους εκδοτικούς οίκους, προκειμένου να καταγραφεί εάν υπάρχει ποικιλία παραμυθιών οικολογικού περιεχομένου για το χρονικό διάστημα που ορίσαμε. Αφού ολοκληρώθηκε η αναζήτηση μέσω διαδικτύου απευθυνθήκαμε σε παιδικές βιβλιοθήκες για τη συλλογή των παραμυθιών. Οι βιβλιοθήκες από όπου αντλήσαμε το ερευνητικό υλικό ήταν, η Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Ελευθερούπολης, η Δημοτική Βιβλιοθήκη Καβάλας «Βασίλης Βασιλικός», η Βιβλιοθήκη του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης και συγκεκριμένα του τμήματος «Τμήμα Επιστημών της Εκπαίδευσης στην Προσχολική Ηλικία» και τέλος, η Βιβλιοθήκη του εργαστηρίου Έρευνας και Επικοινωνίας για το Περιβάλλον και την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης. Ωστόσο αρκετά παραμύθια που ήταν χρήσιμα για την ολοκλήρωση της έρευνας, επειδή δεν βρέθηκαν στις προαναφερθείσες βιβλιοθήκες οδηγήθηκαν στην αγορά τους.

Το ερευνητικό υλικό

Πίνακας 5.1

Στοιχεία παραμυθιών οικολογικού περιεχομένου				
Α/Α ΠΑΡΑΜΥΘΙΟΥ	ΤΙΤΛΟΣ ΠΑΡΑΜΥΘΙΟΥ	ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ	ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ	ΕΤΟΣ
1	Με το μελάνι της σουπιάς	Αναστασία Ευσταθίου	Λιβάνη	2010
2	Τα πολύτιμα σκουπίδια του κυρίου Νο	Χρήστος Μπουλώτης-Βασίλης Παπατσαρούχας	Ελληνικά Γράμματα	2010
3	Η Μικρή Γοργόνα πώς να ζήσει στο Σκουπιδονήσι	Βαγγέλης Ηλιόπουλος	Πατάκη	2009
4	Παιδιά σε δράση! Η ώρα να σώσουμε τη Γη έχει φτάσει	Βαγγέλης Ηλιόπουλος	Πατάκη	2009
5	Με το ποδήλατό μου αρχηγό τα αυτοκίνητα νικώ	Βαγγέλης Ηλιόπουλος	Πατάκη	2009
6	Ο Ψαρίνος και η Ψαρίνα πάνε Ποσειδωνία	Ματούλα Τόλκα	Λιβάνη	2009

7	Η Μεσόγειος είμαι εγώ και δεν είμαι πια εδώ!	Βαγγέλης Ηλιόπουλος	Πατάκη	2009
8	Τα δέκα πρόσωπα της ρύπανσης	Άννα Χατζημανώλη	Μαλλιάρης Παιδεία	2016
9	Μουσικά Παραμύθια- Το κλάμα της γοργόνας	Κατερίνα Τσίτσα	Καλέντης	2013
10	Η Νερένια προστατεύει τη θάλασσα	Ρένα Ρώσση-Ζαΐρη	Μεταίχμιο	2009
11	Πράκτορες του πλανήτη- Τα τέρατα των ωκεανών	Ελένη Ανδρεάδη	Μεταίχμιο	2017
12	Η μοναχική φώκια και το παλτό της κυρίας προέδρου	ΤζέμηΤασάκου	Κέδρος	2001
13	Το νεφο συννεφάκι	Μαρία Βελετά-Βασιλειάδου	Μικρή Μίλητος	2004
14	Η παράξενη Φα-Φάλαινα	Μαρία Βελετά-Βιλειάδου	Ελληνικά Γράμματα	2000
15	Ο άνθρωπος που φύτευε δέντρα	Jean Giono	Παπαδόπουλος	2001
16	Σκουπιδιστάν	Κώστας Μάγος	Πατάκη	2007
17	Ο κότσυφας απαιτεί το δάσος να σωθεί	Βαγγέλης Ηλιόπουλος	Πατάκη	2013
18	Αν δεν κάνουμε αγώνα δε θα μείνει ούτε σταγόνα!	Σπύρου Ελισάβετ-Λαζαρίνη Ακριβή	Ρώσση	2010
19	Οι τρεις Δροσοσταλίδες	ΤζέμηΤασάκου	Κέδρος	2002
20	Φοίβη, η ελαφίνα του φεγγαριού	ΤζέμηΤασάκου	Κέδρος	2001
21	Το χρυσόδεντρο που τραγουδούσε	ΤζέμηΤασάκου	Κέδρος	2001
22	Η Πιπίτσα κάνει αναδάσωση	Μάρω Θεοδωράκη	Διάπλαση	2010
23	Πού πας χελωνάκι;	ΚάλλιωΚαστηρής	Καλειδοσκόπιο	2010
24	Το δάσος που το 'σκασε	Βεατρίκη Κάντζολα-Σαμπατάκου-Νικόλαος Ανδρικόπουλος	Μίνωας	2002
25	Το σταχτί πέπλο	Χρίστος Καλουντζόγλου	Κέδρος	2015
26	Μια μέλισσα ...με λύση!	Λήδα Βαρβαρούση	Παπαδόπουλος	2009
27	Ψάρια στο ΓΙΑΛΟ με ΠΛΑΚΑΤ και με ΠΑΝΟ	Άννα Δενδρινού	Κόκκινη κλωστή δεμένη	2016
28	Ο Δρακοπόταμος	Βάσω Μιχαηλάκη –	Διάπλαση	2003

		Αρφαρά		
29	Σώστε τη Γη	Σοφία Παράσχου	Δίπτυχο	2007
30	Ο χορός των Στρουθοκαμήλων	Ευγένιος Τριβιζάς	Μίνωας	2014
31	Τι να κάνουμε τι-τι το νερό για να σωθεί;	Κατερίνα Λαλιώτη	Διάπλους	2016
32	Το δάσος της ξύλινης ξύστρας	Κώστας Μάγος	Πατάκη	2006
33	Μια παράξενη μέρα	Αγγελική Βαρελλά	Μεταίχιμο	2008
34	Το μήνυμα του πελαργού	Θοδωρή Παπαϊωάννου	Κ.Π.Ε. Έδεσσας	2009
35	Η κυρία Ανακύκλωση και οι φίλοι της	Ματούλα Τόλκα	Λιβάνη	2007
36	Η Κυρα-Φύση και ο κακός ο Ρύπος	Έφη Παπαδοπούλου	Λιβάνη	2008
37	Ο κόσμος τρελάθηκε ή ο κόσμος ζεστάθηκε;	Μαίρη Σάββα-Ρουμπάτη	Λιβάνη	2008
38	Ο Λάμπης –Ένα λυκάκι μεγαλώνει στην Πίνδο	Λίλα Πατρόκλου	Καλειδοσκόπιο	2015
39	Απέναντι	Θοδωρή Παπαϊωάννου	Ίκαρος	2015
40	Φυσικά σ' αγαπώ	Σοφία Ζαραμπούκα	Κέδρος	2008
41	Δώσ' μου μια δεύτερη ευκαιρία	Χρυσάνθη Καραΐσκου	Διάπλαση	2009
42	Το τραγούδι της φώκιας	Αλίκη Δημοσθένους	Λιβάνη	2007

5.3 Εισαγωγή-Ανάλυση Μεθοδολογίας

Η μέθοδος, η οποία επιλέχθηκε για την προσέγγιση και την καταγραφή των στοιχείων αυτών είναι η ανάλυση περιεχομένου. Μία μέθοδος, η οποία είναι κατάλληλη για την εξέταση γραπτού υλικού με τρόπο συστηματικό και μεθοδικό.

Στην πορεία ανάπτυξης του κεφαλαίου θα γίνει αρχικά μια αναφορά στην έννοια της ανάλυσης, καθώς και στους ορισμούς που επικρατούν. Έπειτα θα ακολουθήσουν τα υποκεφάλαια που επεξηγούν τη διαδικασία της ανάλυσης περιεχομένου και τη διαδικασία της κατηγοριοποίησης. Στην πορεία θα παρουσιαστούν αναλυτικά τα εργαλεία που θα χρησιμοποιηθούν για την προσέγγιση του υλικού.

5.3.1 Η μέθοδος «Ανάλυση Περιεχομένου»

Τα δεδομένα που μελετώνται στα πλαίσια μιας έρευνας για τη διεξαγωγή αποτελεσμάτων και συμπερασμάτων, έχουν προφορική ή γραπτή μορφή. Τα δεδομένα αυτά έχουν επηρεαστεί σε ένα μικρό βαθμό από το δημιουργό τους. Έτσι ο ερευνητής που χρησιμοποιεί την ανάλυση περιεχομένου, πραγματοποιεί μια προσπάθεια ανάλυσης και ερμηνείας των δεδομένων αυτών. Επομένως, μέσα από τη συγκεκριμένη διαδικασία του δίνεται η δυνατότητα να καταγράψει τις αξίες, τις γνώμες και τις στάσεις του δημιουργού. Βέβαια για την επιτυχή διαδικασία ανάλυσης περιεχομένου, ο ερευνητής δεν πρέπει να περιοριστεί απλά και μόνο στην καταγραφή και στην αρχική εντύπωση που του δημιουργούν η μελέτη των στοιχείων, αλλά είναι απαραίτητη η κατηγοριοποίηση και η κωδικοποίηση αυτών, που προκύπτουν από την ανάλυση. Έτσι, μέσα από τη διαδικασία της κατηγοριοποίησης και της κωδικοποίησης πραγματοποιείται μια αντικειμενική προσέγγιση των δεδομένων (Βαμβούκας, 1991:263-264).

Σύμφωνα με τον Berelson (1948) προσδιόρισε την ανάλυση περιεχομένου ως *«τεχνική έρευνας που έχει αντικείμενο την αντικειμενική, συστηματική και ποσοτική περιγραφή του φανερού περιεχομένου της επικοινωνίας, γραπτού ή προφορικού λόγου, με τελική επιδίωξη την ερμηνεία»* (Βαμβούκας, 1991:264).

Ένας ακόμη ορισμός της ανάλυσης περιεχομένου σύμφωνα με τον Holsti (1969) αναφέρει, *«Ανάλυση περιεχομένου είναι κάθε αντικειμενική για την εξαγωγή συμπερασμάτων μέσω αντικειμενικού και συστηματικού εντοπισμού καθορισμένων χαρακτηριστικών μηνυμάτων»* (Bryman, 2017:323).

Όπως παρατηρείται και στους δύο ορισμούς των Berelson και Holsti, οι δύο έννοιες που επικρατούν είναι η έννοια της αντικειμενικότητας και η έννοια της συστηματικότητας. Δύο έννοιες που έχουν σημαντικό ρόλο στη διαδικασία της ανάλυσης περιεχομένου. Με την έννοια της αντικειμενικότητας αυτό που γίνεται αντιληπτό είναι ότι κατά τη διαδικασία της ταξινόμησης και της κατηγοριοποίησης του υλικού, ο ερευνητής δεν παρεμβαίνει σε αυτό για να το επηρεάσει και να προκαλέσει μεταβολές. Όσον αφορά την έννοια της συστηματικότητας σημαίνει ότι επικρατεί μια σταθερότητα στην τήρηση των κανόνων για την εφαρμογή της συγκεκριμένης μεθόδου. Οι έννοιες που αναφέρθηκαν στόχο έχουν την εξάλειψη της μεροληψίας του ερευνητή, ενώ συγχρόνως δίνεται η δυνατότητα σε εκείνον, ακολουθώντας την ίδια διαδικασία και την ίδια μεθοδικότητα να φτάσει στα ίδια αποτελέσματα (Bryman, 2017:323).

Ένα αντικείμενο ανάλυσης περιεχομένου μπορεί να είναι κάθε είδος γραπτής μορφής, όπως για παράδειγμα βιβλίο, εφημερίδα, περιοδικό, εγκύκλιος, εκθέσεις, εικονογραφημένα παιδικά αναγνώσματα κ.α. Μέσα από τη διαδικασία ανάλυσης περιεχομένου είναι δυνατόν να ερευνηθούν τα στοιχεία μιας επικοινωνίας, όπως να ερμηνευθούν τα χαρακτηριστικά του πομπού, να εξεταστούν οι σκοποί του μηνύματος, τα χαρακτηριστικά του αποδέκτη, τα μέσα που χρησιμοποιεί καθώς και

τα αποτελέσματα που επιδιώκει να προκαλέσει στους αποδέκτες του (Βαμβούκας, 1991:264-265). Παράλληλα οι υποστηρικτές της μεθόδου αυτής έχουν υποστηρίξει ότι η συγκεκριμένη μεθοδολογία δίνει τη δυνατότητα στον ερευνητή να εισχωρήσει σε βαθιές ατομικές και συλλογικές δομές, όπως είναι για παράδειγμα οι αξίες, οι στάσεις και οι γνωστικές ικανότητες (Carley, 1997, Huff, 1990, Kabanoff, 1996 από Krippendorf, 1980).

Ωστόσο η διαδικασία της ανάλυσης περιεχομένου περιλαμβάνει πλεονεκτήματα αλλά και μειονεκτήματα, τα οποία θα αναφέρουμε στην πορεία του κειμένου.

Τα βασικότερα πλεονεκτήματα της μεθόδου ανάλυσης περιεχομένου είναι: (Βαμβούκας, 1991:280-281):

- Η μέθοδος ανάλυσης περιεχομένου είναι μια μέθοδος εύκολη και με μηδαμινά κόστη. Επίσης, δίνεται η δυνατότητα στους ερευνητές να εξετάσουν τα στοιχεία του ερευνητικού υλικού αρκετές φορές, κάτι το οποίο θα οδηγήσει σε αξιόπιστα και έγκυρα αποτελέσματα.
- Παράλληλα δίνεται η ευκαιρία στον ερευνητή που κάνει χρήση της μεθόδου, να δίνονται πληροφορίες και δεδομένα, τα οποία είναι απαλλαγμένα από δευτερεύοντα στοιχεία.
- Στα πλαίσια της ανάλυσης περιεχομένου γίνεται μια λεπτομερής εξέταση όλων των στοιχείων που περιέχονται στο υλικό, χωρίς να παραμερίζεται κάποια πληροφορία που είναι απαραίτητη.
- Τέλος, ένα ακόμη πλεονέκτημα είναι ότι η ανάλυση περιεχομένου μπορεί να πραγματοποιηθεί σε πηγές και υλικό από τα νέα μέσα επικοινωνίας, όπως είναι για παράδειγμα το διαδίκτυο (Ιωσηφίδης, 2008:148).

Πέρα από τα πλεονεκτήματα που αναφέρθηκαν σχετικά με τη μέθοδο ανάλυσης περιεχομένου υπάρχουν και μειονεκτήματα που παρατηρούνται κατά τη χρήση της. Το βασικότερο μειονέκτημα είναι ότι κατά τη διάκριση των δεδομένων σε μεμονωμένες κατηγορίες παραλείπονται σχέσεις που υπάρχουν μεταξύ των θεμάτων, εστιάζοντας και δίνοντας έμφαση παρά μόνο στις υπάρχουσες κατηγορίες (Βαμβούκας, 1991:281).

Ένα ακόμη χαρακτηριστικό που προσδιορίζει τη συγκεκριμένη μέθοδο είναι ότι μπορεί να διακριθεί σε ποιοτικού και ποσοτικού τύπου. Η ποιοτική ανάλυση εξαρτάται από την παρουσία ή την απουσία ενός στοιχείου. Ιδιαίτερη σημασία σε αυτόν τον τύπο ανάλυσης δεν έχει η συχνότητα εμφάνισης μιας πληροφορίας, αλλά η αξία και το σημαντικό ρόλο που μπορεί να έχει σχετικά με το σκοπό της έρευνας που έχει τεθεί. Αντίθετα, στην ανάλυση ποσοτικού τύπου εξετάζεται η συχνότητα εμφάνισης των κατηγοριών που ορίστηκαν, ενώ συγχρόνως, δίνεται μεγάλη βαρύτητα

στην παρουσία ενός ξεχωριστού και ιδιαίτερου στοιχείου για την έρευνα (Βαμβούκας, 1991:273).

5.3.2 Διαδικασία Ανάλυσης Περιεχομένου

Όπως έχουμε αναφέρει, ανάλυση περιεχομένου είναι η διαδικασία στην οποία ο ερευνητής κατανοεί και επεξεργάζεται το κείμενο με σκοπό να οδηγηθεί σε συμπεράσματα. Για να φτάσει όμως στο σημείο της ανάδειξης των συμπερασμάτων θα πρέπει να ακολουθήσει μια διαδικασία, έναν τρόπο δηλαδή για να προσεγγίσει το κείμενο.

Επομένως, η συγκεκριμένη μέθοδος είναι μια διαδικασία ανασύνθεσης των δεδομένων που περιλαμβάνεται στο υλικό, με αποτέλεσμα να συμβάλλουν στην επίτευξη του σκοπού. Η συγκεκριμένη ανασύνθεση του υλικού όμως πρέπει να πραγματοποιηθεί με διαχωρισμό του υλικού σε ενότητες. Η διαδικασία αυτή δεν είναι ιδιαίτερα εύκολη, διότι μία ενότητα μπορεί να αποτελέσει μια λέξη, μια φράση, μια παράγραφος ή και το βιβλίο ολόκληρο (Βαμβούκας, 1991:269-270).

Σύμφωνα με τον Berelson, η διάκριση των εννοιών αποτελείται από πέντε ενότητες, δηλαδή η λέξη, το θέμα, τα πρόσωπα, το μέτρο του χρόνου ή του χώρου και το σύνολο του διαθέσιμου υλικού. Ο D.P. Cartwright (1953) πρότεινε μια άλλη διάκριση των εννοιών, την ενότητα της καταγραφής, την ενότητα του περιγύρου και την ενότητα της μέτρησης. Ανάλογα με την ενότητα ανάλυσης που επιλέγεται για την έρευνα του υλικού έχουμε τη λεξιλογική ανάλυση, τη φραστική και τη θεματική ή σημασιολογική ανάλυση (Berelson, 1991:270).

Αναλυτικότερα, η λεξιλογική ανάλυση, εννοείται ότι οι λέξεις και τα σύμβολα τοποθετούνται σε κατηγορίες που έχουν διαμορφωθεί από πριν. Οι λέξεις που θα κατηγοριοποιηθούν για τη διεξαγωγή της έρευνας μπορεί να είναι όλες οι λέξεις ενός κειμένου, όμως υπάρχει και η περίπτωση της κατηγοριοποίησης ορισμένων λέξεων που βοηθούν αποκλειστικά στην υλοποίηση της έρευνας. Αυτές οι δύο πρακτικές χρησιμοποιούνται ανάλογα με το σκοπό της κάθε έρευνας. Ο τρόπος της ανάλυσης περιεχομένου με τη βοήθεια των λέξεων χρησιμοποιείται σε μεγάλο βαθμό σε ψυχοπαιδαγωγικές έρευνες. Αυτό που είναι απαραίτητο να αναφερθεί είναι πως στη συγκεκριμένη περίπτωση (της λεξιλογικής ανάλυσης) δε δίνεται βαρύτητα στη λέξη ακριβώς, αλλά στο νόημα που αυτή έχει (Berelson, 1991:270-271).

Η φραστική ανάλυση είναι η ανάλυση περιεχομένου με τρόπο που δεν βασίζεται στην κατηγοριοποίηση ορισμένων μόνο λέξεων, αλλά δίνεται βαρύτητα σε προτάσεις ή σε απλές φράσεις. Ωστόσο η προσέγγιση τους δεν γίνεται αποκομμένη από το υπόλοιπο κείμενο, όπως γίνεται στην λεξιλογική ανάλυση που ήδη αναφέραμε, αλλά δίνεται βαρύτητα στο νόημα της φράσης ή της παραγράφου. Μέσα από αυτό τον τρόπο ανάλυσης ο ερευνητής θα πρέπει να δώσει έμφαση στο νόημα όλης της φράσης, της παραγράφου ή ολόκληρου του κειμένου (Berelson, 1991:271).

Η τελευταία μορφή ανάλυσης του περιεχομένου είναι η θεματική ή σημασιολογική ανάλυση. Η συγκεκριμένη μορφή ανάλυσης εφαρμόζεται συχνότερα στις ψυχοπαιδαγωγικές έρευνες. Σύμφωνα με αυτή τη μορφή, ο ερευνητής δίνει έμφαση σε θέματα, έννοιες και νοήματα που βοηθούν στην εξέταση του θέματος της έρευνας. Στόχος είναι η συλλογή πληροφοριών που είναι σχετικές με το αντικείμενο. Παράλληλα καταγράφονται γνώμες και αντιλήψεις που περιέχονται στο κείμενο, ενώ συγχρόνως γίνεται εξέταση του τρόπου με τον οποίο οι πληροφορίες του συγκεκριμένου υλικού γίνονται κατανοητές στα άτομα. Στη σημασιολογική ανάλυση ως ενότητα μπορεί να αποτελέσει μια φράση ή το θέμα. Πρόκειται δηλαδή για μια *«επιλογή και ορθολογική οργάνωση κατηγοριών που συμπυκνώνουν το ουσιώδες περιεχόμενο ενός δεδομένου κειμένου, μιας επικοινωνίας»* (Βαμβούκας, 1991:272).

Όποια μορφή ανάλυσης και αν ακολουθηθεί σε μία έρευνα (για παράδειγμα λέξη, φράση, θέμα), ο ερευνητής θα πρέπει να χωρίσει σε κατηγορίες το υλικό του προκειμένου να επιτύχει το σκοπό που έχει θέσει. Μέσα από τη διαδικασία του διαχωρισμού του υλικού σε κατηγορίες είναι δυνατή η ποσοτικοποίηση του κειμένου, η οποία οδηγεί στη διεξαγωγή συμπερασμάτων και συγκρίσεων μεταξύ τους (Βαμβούκας, 1991:272).

Έχοντας στα υπόψη τα τρία είδη ανάλυσης περιεχομένου που αναφέρθηκαν, αυτή που είναι περισσότερο αποτελεσματική για την προσέγγιση των σύγχρονων παραμυθιών οικολογικού περιεχομένου είναι η θεματική ή σημασιολογική ανάλυση. Η συγκεκριμένη ενότητα ανάλυσης κρίνεται ότι θα είναι αποτελεσματική για την αναζήτηση των ιδεολογικών και γνωστικών στοιχείων που συμπεριλαμβάνονται σε κάθε παραμύθι. Κάθε παραμύθι με οικολογικό περιεχόμενο που θα μελετηθεί αποτελεί μια αυτοτελή μονάδα, στα πλαίσια του οποίου εξετάζονται τα ερευνητικά ερωτήματα που τέθηκαν.

5.3.3 Διαδικασία της κατηγοριοποίησης

Αρχικά, κατηγορία αποτελεί ένα σύνολο όμοιων πραγμάτων, καταστάσεων και αντικειμένων, τα οποία έχουν ορισμένα κοινά χαρακτηριστικά και διαφέρουν σε σχέση με ορισμένες άλλες ομάδες. Η έννοια της κατηγορίας σκιαγραφείται με ποιοτικά χαρακτηριστικά. Η διαμόρφωση των κατηγοριών για την ανάλυση του περιεχομένου είναι μια σημαντική διαδικασία και απαιτείται προσοχή, διότι οι κατηγορίες είναι που θα αναδείξουν τα αποτελέσματα από την έρευνα του υλικού. Η επιτυχημένη διαδικασία ανάλυσης στηρίζεται στις κατηγορίες που μέσω αυτών το υλικό καταγράφεται και ταξινομείται στην ανάλογη κατηγορία. Επιπλέον, η διαμόρφωση των κατηγοριών βασίζεται στους στόχους και στα ερευνητικά ερωτήματα που έχουν καταγραφεί στην αρχή της ερευνητικής διαδικασίας (Βαμβούκας, 1991:273-274).

Σύμφωνα με τον Βαμβούκα (1991:274), *«για να είναι έγκυρο και αποτελεσματικό, το σύστημα της κατηγοριοποίησης πρέπει να θεμελιώνεται»*, από τους

κανόνες της αντικειμενικότητας, της εξαντλητικότητας, της καταλληλότητας και του αμοιβαίου αποκλεισμού. Αναλυτικότερα (Βαμβούκας:274-275):

- Αντικειμενικότητα (objectivite): Η μέθοδος της ανάλυσης περιεχομένου θα πρέπει να είναι αντικειμενική. Με την έννοια αυτή εννοείται πως η τοποθέτηση ενός στοιχείου (λέξης, φράσης ή κειμένου) σε μια κατηγορία δεν θα πρέπει να επηρεάζεται από την προσωπική αντίληψη και άποψη του ερευνητή. Ακόμη δεν θα πρέπει να παρατηρούνται διαφορετικές απόψεις ερευνητών στην ίδια έρευνα. Όταν δύο ερευνητές ερευνούν και επεξεργάζονται το ίδιο θέμα, θα πρέπει να ταξινομούν το υλικό στις ίδιες κατηγορίες. Η αντικειμενικότητα είναι απαραίτητη για τη διαδικασία της κατηγοριοποίησης. Τέλος, τα στοιχεία που θα προσδιορίζουν την κάθε κατηγορία θα πρέπει να είναι με ακρίβεια.

- Εξαντλητικότητα (exhaustivite): Με την έννοια της εξαντλητικότητας, όλα τα δεδομένα που προέκυψαν από την επεξεργασία του υλικού πρέπει να καταταχθούν στις κατηγορίες. Κανένα στοιχείο δεν θα πρέπει να μένει εκτός, αλλά όλα να αφομοιώνονται στις κατηγορίες που διαμορφώθηκαν με βάση τους στόχους που καταγράφηκαν. Επομένως, προκειμένου όλα τα στοιχεία να καταταχθούν σε κατηγορίες, δημιουργήθηκε η κατηγορία «Διάφορα». Έτσι με τη συμπερίληψη της κατηγορίας «Διάφορα» στις υπόλοιπες κατηγορίες, επιδιώκεται η εξαντλητικότητα.

- Καταλληλότητα (pertinence): Η έννοια της καταλληλότητας πρέπει να σκιαγραφεί τις κατηγορίες ανάλυσης περιεχομένου. Κατάλληλες κατηγορίες ανάλυσης είναι οι κατηγορίες εκείνες, οι οποίες είναι σχετικές και προωθούν την επίτευξη του στόχου της έρευνας. Αυτό που είναι απαραίτητο να ειπωθεί είναι ότι δεν υπάρχουν εξαρχής κατηγορίες που χρησιμοποιούνται για την υλοποίηση διάφορων ερευνών. Ανάλογα τις ανάγκες και τους στόχους της κάθε έρευνας διαμορφώνονται και οι ανάλογες κατηγορίες.

- Του αμοιβαίου αποκλεισμού (exclusivite): Η τελευταία έννοια που θα αναφερθεί για να είναι το σύστημα της κατηγοριοποίησης αξιόπιστο και αποτελεσματικό είναι του αμοιβαίου αποκλεισμού. Η κωδικοποίηση και η ταξινόμηση μιας ενότητας ανάλυσης θα πρέπει να γίνεται μόνο σε μία κατηγορία και να μην καταχωρείται σε δύο κατηγορίες συγχρόνως. Η ταξινόμηση σε μια κατηγορία αυτόματα θα πρέπει να αποκλείει την ταξινόμηση στις υπόλοιπες κατηγορίες.

5.3.4 Εγκυρότητα και Αξιοπιστία

Δύο βασικές έννοιες που πρέπει να χαρακτηρίζουν τις έρευνες, είναι οι έννοιες της εγκυρότητας και της αξιοπιστίας. Δύο έννοιες που είναι απαραίτητες για την αποτελεσματική διεξαγωγή μιας έρευνας και οι οποίες μπορούν να προσεγγιστούν από πολλές οπτικές. Ωστόσο, αυτό που πρέπει να τονιστεί είναι ότι όσο και αν γίνεται προσπάθεια να εξαλειφθούν όλοι οι κίνδυνοι που βάλουν αυτές τις δύο έννοιες, σε μια έρευνα, αυτό δεν είναι εφικτό πάντα (Cohen, Manion & Morisson, 2007:175).

Η έννοια της εγκυρότητας είναι συνώνυμο για την επίτευξη μιας επιτυχημένης και ολοκληρωμένης έρευνας, τόσο για τις ποσοτικές έρευνες, όσο και για τις ποιοτικές έρευνες. Εάν μια έρευνα δεν τηρεί τα δεδομένα της εγκυρότητας, δεν θεωρείται ότι έχει αξία. Υπάρχουν διάφοροι τύποι εγκυρότητας. Ωστόσο, εμείς θα αναφερθούμε στην εγκυρότητα περιεχομένου μιας και η μέθοδος που εφαρμόζεται στη συγκεκριμένη έρευνα είναι η ανάλυση περιεχομένου. Δίνεται δηλαδή βαρύτητα στο περιεχόμενο του υλικού. Στην εγκυρότητα περιεχομένου ο ερευνητής πρέπει αρχικά να επιδιώξει να προσεγγίσει όλα τα δεδομένα του θέματος του, ενώ συγχρόνως θα πρέπει το υλικό που έχει στην κατοχή του και είναι προς μελέτη, να είναι αντιπροσωπευτικό του θέματος. Η επιλογή του δείγματος πρέπει να γίνει με στόχο και σωστή κρίση, προκειμένου το δείγμα να είναι το πιο αντιπροσωπευτικό (Cohen, Manion & Morrison, 2007:175,184).

Η αξιοπιστία στις ποιοτικές έρευνες θα μπορούσε να εξηγηθεί ως μια ταύτιση, αυτά που καταγράφει ο ερευνητής και τα δεδομένα που πραγματικά περιλαμβάνονται στο ερευνητικό υλικό (Bogdan και Biklen, 1992:48 από Cohen, Manion & Morrison, 2007:203). Αυτό που περιγράφει η διαδικασία που μόλις αναφέρθηκε δεν σημαίνει όμως ότι πρέπει να υπάρχει ταύτιση δεδομένων και ερμηνευτικών σχολίων από τον ερευνητή. Μπορεί δυο διαφορετικοί ερευνητές να προσεγγίζουν το ίδιο ερευνητικό υλικό, αλλά να καταλήγουν σε διαφορετικά σχόλια και συμπεράσματα και συγχρόνως και οι δύο έρευνες να είναι αξιόπιστες (Cohen, Manion & Morrison, 2007:203).

5.3.5 Προτεινόμενα εργαλεία προσέγγισης ερευνητικού υλικού

Όπως αναφέραμε και στα πρώτα κεφάλαια, σκοπός της έρευνας είναι η διερεύνηση της συμβολής των παραμυθιών στην Περιβαλλοντική Εκπαίδευση και πιο συγκεκριμένα η κατανόηση των περιβαλλοντικών προβλημάτων. Για την ολοκληρωμένη προσέγγιση του υλικού, καθώς και για την κάλυψη των ερευνητικών ερωτημάτων, θα χρησιμοποιηθούν τα παρακάτω προτεινόμενα εργαλεία προσέγγισης του υλικού.

Αρχικά, τα δύο πρώτα ερευνητικά εργαλεία που θα αναφερθούν, στόχο έχουν την κατηγοριοποίηση των παραμυθιών οικολογικού περιεχομένου –χρονικό διάστημα 2000 έως 2018- ανάλογα με το περιβαλλοντικό πρόβλημα που προσεγγίζουν, κύριο θέμα και δευτερεύουσες αναφορές:

1ο εργαλείο προσέγγισης ερευνητικού υλικού: Το πρώτο ερευνητικό εργαλείο, με το οποίο πραγματοποιείται η πρώτη διαδικασία κατηγοριοποίησης των παραμυθιών οικολογικού περιεχομένου, αποτελείται από τρεις στήλες.

Στην πρώτη στήλη είναι καταγεγραμμένες όλες οι κατηγορίες περιβαλλοντικών προβλημάτων, όπως έχουν αναλυθεί στο θεωρητικό μέρος της εργασίας. Η κατηγοριοποίηση των περιβαλλοντικών προβλημάτων αποτελείται από

δέκα κατηγορίες, ενώ 11η, έχει την ονομασία «άλλο», έτσι ώστε να καταγράφονται περιβαλλοντικά προβλήματα που δεν αναφέρονται στις προηγούμενες κατηγορίες.

Στη δεύτερη στήλη θα καταχωρούνται οι τίτλοι των παραμυθιών, τα οποία έχουν ως κύριο θέμα πλοκής κάποιο από τα αναφερθέντα περιβαλλοντικά προβλήματα. Στο εργαλείο αυτό δεν θα πραγματοποιηθεί κάποια αναφορά για τα δευτερεύοντα περιβαλλοντικά προβλήματα που περιγράφονται σε αυτά.

Στη τρίτη στήλη, αφού ολοκληρωθεί η καταχώρηση όλου του ερευνητικού υλικού, προκύπτει ο συνολικός αριθμός των παραμυθιών περιβαλλοντικού περιεχομένου που προέκυψε.

2ο εργαλείο προσέγγισης ερευνητικού υλικού: Το δεύτερο ερευνητικό εργαλείο που χρησιμοποιείται για την προσέγγιση των παραμυθιών οικολογικού περιεχομένου ακολουθεί την ίδια μορφή και κατηγοριοποίηση με το πρώτο. Αποτελείται δηλαδή από τρεις στήλες.

Στην πρώτη στήλη είναι καταγεγραμμένες όλες οι κατηγορίες περιβαλλοντικών προβλημάτων που έχουν αναφερθεί στο θεωρητικό μέρος της εργασίας. Περιλαμβάνει δηλαδή, δέκα κατηγορίες περιβαλλοντικών προβλημάτων, ενώ η 11η έχει την ονομασία «άλλο», έτσι ώστε σε αυτή να καταχωρούνται περιβαλλοντικά προβλήματα που δεν αναφέρονται σε κάποια από τις προηγούμενες κατηγορίες.

Στη δεύτερη στήλη θα καταχωρούνται οι τίτλοι των παραμυθιών, βασισμένα στα δευτερεύοντα περιβαλλοντικά προβλήματα που αναφέρονται, ανεξάρτητα από την κεντρική θεματική.

Στην τρίτη στήλη, αφού ολοκληρωθεί η καταχώρηση όλου του ερευνητικού υλικού, προκύπτει ο συνολικός αριθμός των παραμυθιών, τα οποία έχουν δευτερεύουσες αναφορές σε περιβαλλοντικά προβλήματα.

Έπειτα ακολουθούν τα ερευνητικά εργαλεία, τα οποία στόχο έχουν την εξέταση του περιεχομένου των παραμυθιών που επικεντρώνονται στο περιβαλλοντικό πρόβλημα της ρύπανσης των θαλασσών.

3ο εργαλείο προσέγγισης του ερευνητικού υλικού: Το τρίτο ερευνητικό εργαλείο που χρησιμοποιείται διαφέρει σε σχέση με τα προηγούμενα δυο που αναφέρθηκαν. Σε αυτή την περίπτωση θα εστιάσουμε μόνο στα παραμύθια που έχουν ως βασικό θέμα πλοκής το ζήτημα της ρύπανσης των θαλασσών. Το εργαλείο αυτό περιλαμβάνει τρεις κατηγορίες. Η πρώτη κατηγορία έχει τίτλο, τα αίτια της ρύπανσης των θαλασσών. Η δεύτερη κατηγορία έχει τίτλο, οι επιπτώσεις της ρύπανσης των θαλασσών στους θαλάσσιους οργανισμούς και στο θαλάσσιο οικοσύστημα. Τέλος, η τρίτη κατηγορία έχει τίτλο, τρόποι αντιμετώπισης της ρύπανσης των θαλασσών. Η καθεμία από τις τρεις κατηγορίες περιλαμβάνει υποκατηγορίες, οι οποίες διαμορφώθηκαν με βάση το θεωρητικό μέρος που αναπτύχθηκε στα πρώτα κεφάλαια. Έτσι, αφού γίνει η ανάγνωση των παραμυθιών, έπειτα θα καταχωρηθούν τα δεδομένα

(φράσεις ή ολόκληρα χωρία) που προκύπτουν στις αντίστοιχες κατηγορίες και θα οδηγηθούμε σε συμπεράσματα.

4^ο εργαλείο προσέγγισης του ερευνητικού υλικού: Το τέταρτο ερευνητικό εργαλείο θα μπορούσε να χαρακτηριστεί συνέχεια του προηγούμενου (3^{ου}). Περιλαμβάνει συνολικά τις επισημάνσεις που προέκυψαν από την ανάλυση των παραμυθιών με θέμα τη ρύπανση των θαλασσών. Αποτελείται συνολικά από τέσσερις στήλες. Η πρώτη στήλη έχει ονομασία «Επίπεδο αναφοράς», στην οποία περιέχονται δύο επίπεδα, το γνωστικό επίπεδο και το επίπεδο των στάσεων και των ιδεολογιών, που εξετάζουν τις επί μέρους κατηγορίες. Η δεύτερη στήλη περιλαμβάνει τις κατηγορίες και τις υποκατηγορίες που προσεγγίζουν το ερευνητικό υλικό (αίτια, επιπτώσεις, τρόποι αντιμετώπισης). Έπειτα, ακολουθεί η στήλη «Σήμανση αναφοράς», στην οποία επισημαίνονται οι αναφορές που προκύπτουν από το ερευνητικό υλικό, στην κάθε κατηγορία. Η τελευταία στήλη ονομάζεται «Χαρακτηρισμός κειμένου ανάλογα το πλήθος των αναφορών», στην οποία το κάθε παραμύθι ανάλογα τις επισημάνσεις που καταγράφονται (στις κατηγορίες-υποκατηγορίες της λίστας ελέγχου) θα χαρακτηρίζεται, ως Φτωχό (0-10), Ικανοποιητικό (11-20) ή Πλήρες (21-30). Η διαδικασία κατάταξης και αξιολόγησης θα αναφερθεί στην πορεία.

Αναλυτικότερα, η κατηγορία για τα αίτια της ρύπανσης των θαλασσών περιλαμβάνει τέσσερις υποκατηγορίες. Η κατηγορία για τις επιπτώσεις της ρύπανσης των θαλασσών στους θαλάσσιους οργανισμούς και στο θαλάσσιο οικοσύστημα περιλαμβάνει επίσης τέσσερις υποκατηγορίες. Τέλος, η κατηγορία που αναφέρεται στους τρόπους αντιμετώπισης της ρύπανσης των θαλασσών, περιλαμβάνει οχτώ υποκατηγορίες. Οι δύο πρώτες κατηγορίες εξετάζονται στην κλίμακα της δεκάδας. Η μέγιστη κλίμακα που μπορούν να συγκεντρώσουν η καθεμιά ξεχωριστά είναι δέκα. Η κάθε υποκατηγορία έχει συντελεστή 2,5 (που προκύπτει $10 \div 4 = 2,5$). Η τρίτη κατηγορία εξετάζεται στην κλίμακα της εικοσάδας. Η κάθε υποκατηγορία έχει συντελεστή 2,5 (που προκύπτει $20 \div 8 = 2,5$). Η τρίτη κατηγορία διαφέρει σε σχέση με τις άλλες δύο, επειδή εξετάζεται, όπως αναφέραμε στην κλίμακα της εικοσάδας. Αυτό συμβαίνει, διότι θεωρώ ότι οι τρόποι αντιμετώπισης συμβάλλουν σημαντικά στη διαμόρφωση των αντιλήψεων και των στάσεων των μικρών αναγνωστών. Έτσι, για το λόγο αυτό θα ήθελα να υπάρχει μια διαφοροποίηση σε σχέση με τις άλλες δύο κατηγορίες.

5^ο εργαλείο προσέγγισης του ερευνητικού υλικού: Με τη βοήθεια του συγκεκριμένου ερευνητικού εργαλείου δίνεται η δυνατότητα να εστιάσουμε στον αριθμό των αναφορών, σχετικά με τους τρόπους αντιμετώπισης της ρύπανσης των θαλασσών. Αποτελείται από τρεις στήλες. Η πρώτη στήλη περιλαμβάνει τα παραμύθια. Η δεύτερη στήλη περιλαμβάνει το συνολικό αριθμό των υποκατηγοριών που αναφέρθηκαν, ενώ η τελευταία στήλη περιλαμβάνει το χαρακτηρισμό του περιεχομένου σχετικά με τους τρόπους αντιμετώπισης του κάθε παραμυθιού.

Πίνακας 5.2

Κατηγορίες περιβαλλοντικών προβλημάτων	Τίτλοι παραμυθιών οικολογικού περιεχομένου 2000-2018	Συνολικός αριθμός παραμυθιών
1)Κλιματικές αλλαγές	Στη συγκεκριμένη κατηγορία θα συμπεριλαμβάνονται τα παραμύθια οικολογικού περιεχομένου που έχουν ως κύριο θέμα προσέγγισης τα αίτια ή τις επιπτώσεις ή τους τρόπους αντιμετώπισης σχετικά με το περιβαλλοντικό πρόβλημα των κλιματικών αλλαγών.	Θα καταγράφεται ο συνολικός αριθμός των παραμυθιών οικολογικού περιεχομένου με θέμα το ζήτημα των κλιματικών αλλαγών.
2)Μείωση του στρώματος του όζοντος	Στη συγκεκριμένη κατηγορία θα συμπεριλαμβάνονται τα παραμύθια οικολογικού περιεχομένου που έχουν ως κύριο θέμα προσέγγισης τα αίτια ή τις επιπτώσεις ή τους τρόπους αντιμετώπισης σχετικά με το περιβαλλοντικό πρόβλημα της μείωσης του στρώματος του όζοντος.	Θα καταγράφεται ο συνολικός αριθμός των παραμυθιών οικολογικού περιεχομένου με θέμα τη μείωση του στρώματος του όζοντος.
3) Μείωσης της βιοποικιλότητας	Στη συγκεκριμένη κατηγορία θα συμπεριλαμβάνονται τα παραμύθια οικολογικού περιεχομένου που έχουν ως κύριο θέμα προσέγγισης τα αίτια ή τις επιπτώσεις ή τους τρόπους αντιμετώπισης σχετικά με το περιβαλλοντικό πρόβλημα της μείωσης της βιοποικιλότητας.	Θα καταγράφεται ο συνολικός αριθμός των παραμυθιών οικολογικού περιεχομένου με θέμα την μείωση της βιοποικιλότητας.
4)Μεγάλα ατυχήματα	Στη συγκεκριμένη κατηγορία θα συμπεριλαμβάνονται τα παραμύθια οικολογικού περιεχομένου που έχουν ως κύριο θέμα προσέγγισης τα αίτια ή τις επιπτώσεις ή τους τρόπους αντιμετώπισης σχετικά με το περιβαλλοντικό πρόβλημα των μεγάλων ατυχημάτων.	Θα καταγράφεται ο συνολικός αριθμός των παραμυθιών οικολογικού περιεχομένου με θέμα τα μεγάλα ατυχήματα.

5)Ατμοσφαιρική ρύπανση	Στη συγκεκριμένη κατηγορία θα συμπεριλαμβάνονται τα παραμύθια οικολογικού περιεχομένου που έχουν ως κύριο θέμα προσέγγισης τα αίτια ή τις επιπτώσεις ή τους τρόπους αντιμετώπισης σχετικά με το περιβαλλοντικό πρόβλημα της ατμοσφαιρικής ρύπανσης.	Θα καταγράφεται ο συνολικός αριθμός των παραμυθιών οικολογικού περιεχομένου με θέμα την ατμοσφαιρική ρύπανση.
6)Ρύπανση των υδάτων (θαλασσών, λιμνών, υπόγειων)	Στη συγκεκριμένη κατηγορία θα συμπεριλαμβάνονται τα παραμύθια οικολογικού περιεχομένου που έχουν ως κύριο θέμα προσέγγισης τα αίτια ή τις επιπτώσεις ή τους τρόπους αντιμετώπισης σχετικά με το περιβαλλοντικό πρόβλημα της ρύπανσης των υδάτων.	Θα καταγράφεται ο συνολικός αριθμός των παραμυθιών οικολογικού περιεχομένου με θέμα τη ρύπανση των θαλασσών.
7) Καταστροφή και υποβάθμιση των δασών	Στη συγκεκριμένη κατηγορία θα συμπεριλαμβάνονται τα παραμύθια οικολογικού περιεχομένου που έχουν ως κύριο θέμα προσέγγισης τα αίτια ή τις επιπτώσεις ή τους τρόπους αντιμετώπισης σχετικά με το περιβαλλοντικό πρόβλημα της καταστροφής και της υποβάθμισης των δασών.	Θα καταγράφεται ο συνολικός αριθμός των παραμυθιών οικολογικού περιεχομένου με θέμα την καταστροφή και υποβάθμιση των δασών.
8) Ρύπανση τους εδάφους από αστικά απορρίμματα και απόβλητα	Στη συγκεκριμένη κατηγορία θα συμπεριλαμβάνονται τα παραμύθια οικολογικού περιεχομένου που έχουν ως κύριο θέμα προσέγγισης τα αίτια ή τις επιπτώσεις ή τους τρόπους αντιμετώπισης σχετικά με το περιβαλλοντικό πρόβλημα της ρύπανσης του εδάφους από αστικά απορρίμματα και απόβλητα.	Θα καταγράφεται ο συνολικός αριθμός των παραμυθιών οικολογικού περιεχομένου με θέμα τη ρύπανση του εδάφους από αστικά απορρίμματα και απόβλητα.

9) Αστικοποίηση	Στη συγκεκριμένη κατηγορία θα συμπεριλαμβάνονται τα παραμύθια οικολογικού περιεχομένου που έχουν ως κύριο θέμα προσέγγισης τα αίτια ή τις επιπτώσεις ή τους τρόπους αντιμετώπισης σχετικά με το περιβαλλοντικό πρόβλημα της αστικοποίησης.	Θα καταγράφεται ο συνολικός αριθμός των παραμυθιών οικολογικού περιεχομένου με θέμα την αστικοποίηση.
10) Χημικοί κίνδυνοι	Στη συγκεκριμένη κατηγορία θα συμπεριλαμβάνονται τα παραμύθια οικολογικού περιεχομένου που έχουν ως κύριο θέμα προσέγγισης τα αίτια ή τις επιπτώσεις ή τους τρόπους αντιμετώπισης σχετικά με το περιβαλλοντικό πρόβλημα των χημικών κινδύνων.	Θα καταγράφεται ο συνολικός αριθμός των παραμυθιών οικολογικού περιεχομένου με θέμα τους χημικούς κινδύνους.
11) Άλλα	Στη συγκεκριμένη κατηγορία θα συμπεριλαμβάνονται τα παραμύθια οικολογικού περιεχομένου, τα οποία προσεγγίζουν τα αίτια ή τις επιπτώσεις ή τους τρόπους αντιμετώπισης κάποιας άλλης κατηγορίας περιβαλλοντικού προβλήματος, πέρα από τα προαναφερθέντα.	Θα καταγράφεται ο συνολικός αριθμός των παραμυθιών οικολογικού περιεχομένου, τα οποία προσεγγίζουν κάποια άλλη κατηγορία περιβαλλοντικού προβλήματος, πέρα από τις προαναφερόμενες.

2ο εργαλείο προσέγγισης ερευνητικού υλικού

Πίνακας 5.3

Κατηγορίες περιβαλλοντικών προβλημάτων	Τίτλοι παραμυθιών οικολογικού περιεχομένου 2000-2018	Συνολικός αριθμός παραμυθιών
1)Κλιματικές αλλαγές	Στη συγκεκριμένη κατηγορία θα συμπεριλαμβάνονται παραμύθια οικολογικού περιεχομένου που έχουν ως δευτερεύων θέμα προσέγγισης το ζήτημα των κλιματικών αλλαγών.	Θα καταγράφεται ο συνολικός αριθμός των παραμυθιών οικολογικού περιεχομένου με θέμα το ζήτημα των κλιματικών αλλαγών.

2)Μείωση του στρώματος του όζοντος	Στη συγκεκριμένη κατηγορία θα συμπεριλαμβάνονται παραμύθια οικολογικού περιεχομένου που έχουν ως δευτερεύων θέμα προσέγγισης τη μείωση του στρώματος του όζοντος.	Θα καταγράφεται ο συνολικός αριθμός των παραμυθιών οικολογικού περιεχομένου με θέμα τη μείωση του στρώματος του όζοντος.
3) Απώλεια της βιοποικιλότητας	Στη συγκεκριμένη κατηγορία θα συμπεριλαμβάνονται παραμύθια οικολογικού περιεχομένου που έχουν ως δευτερεύων θέμα προσέγγισης την απώλεια της βιοποικιλότητας.	Θα καταγράφεται ο συνολικός αριθμός των παραμυθιών οικολογικού περιεχομένου με θέμα την απώλεια της βιοποικιλότητας.
4)Μεγάλα ατυχήματα	Στη συγκεκριμένη κατηγορία θα συμπεριλαμβάνονται παραμύθια οικολογικού περιεχομένου που έχουν ως δευτερεύων θέμα προσέγγισης μεγάλα ατυχήματα.	Θα καταγράφεται ο συνολικός αριθμός των παραμυθιών οικολογικού περιεχομένου με θέμα τα μεγάλα ατυχήματα.
5)Ατμοσφαιρική ρύπανση	Στη συγκεκριμένη κατηγορία θα συμπεριλαμβάνονται παραμύθια οικολογικού περιεχομένου που έχουν ως δευτερεύων θέμα προσέγγισης την ατμοσφαιρική ρύπανση.	Θα καταγράφεται ο συνολικός αριθμός των παραμυθιών οικολογικού περιεχομένου με θέμα την ατμοσφαιρική ρύπανση.
6)Ρύπανση των υδάτων (θαλασσών, λιμνών, ποταμών, υπόγειων)	Στη συγκεκριμένη κατηγορία θα συμπεριλαμβάνονται παραμύθια οικολογικού περιεχομένου που έχουν ως δευτερεύων θέμα προσέγγισης τη ρύπανση των υδάτων.	Θα καταγράφεται ο συνολικός αριθμός των παραμυθιών οικολογικού περιεχομένου με θέμα τη ρύπανση των θαλασσών.
7) Καταστροφή και υποβάθμιση των δασών	Στη συγκεκριμένη κατηγορία θα συμπεριλαμβάνονται παραμύθια οικολογικού περιεχομένου που έχουν ως δευτερεύων θέμα προσέγγισης την καταστροφή και υποβάθμιση των δασών.	Θα καταγράφεται ο συνολικός αριθμός των παραμυθιών οικολογικού περιεχομένου με θέμα την καταστροφή και υποβάθμιση των δασών.

8) Ρύπανση τους εδάφους από αστικά απορρίμματα και απόβλητα	Στη συγκεκριμένη κατηγορία θα συμπεριλαμβάνονται παραμύθια οικολογικού περιεχομένου που έχουν ως δευτερεύων θέμα προσέγγισης τη ρύπανση του εδάφους από αστικά απορρίμματα και απόβλητα.	Θα καταγράφεται ο συνολικός αριθμός των παραμυθιών οικολογικού περιεχομένου με θέμα τη ρύπανση του εδάφους από αστικά απορρίμματα και απόβλητα.
9) Αστικοποίηση	Στη συγκεκριμένη κατηγορία θα συμπεριλαμβάνονται παραμύθια οικολογικού περιεχομένου που έχουν ως δευτερεύων θέμα προσέγγισης την αστικοποίηση.	Θα καταγράφεται ο συνολικός αριθμός των παραμυθιών οικολογικού περιεχομένου με θέμα την αστικοποίηση.
10) Χημικοί κίνδυνοι	Στη συγκεκριμένη κατηγορία θα συμπεριλαμβάνονται παραμύθια οικολογικού περιεχομένου που έχουν ως δευτερεύων θέμα προσέγγισης τους χημικούς κινδύνους.	Θα καταγράφεται ο συνολικός αριθμός των παραμυθιών οικολογικού περιεχομένου με θέμα τους χημικούς κινδύνους.
11) Άλλα	Στη συγκεκριμένη κατηγορία θα συμπεριλαμβάνονται παραμύθια οικολογικού περιεχομένου, τα οποία προσεγγίζουν κάποια άλλη κατηγορία περιβαλλοντικού προβλήματος, πέρα από τις προαναφερόμενες.	Θα καταγράφεται ο συνολικός αριθμός των παραμυθιών οικολογικού περιεχομένου, τα οποία προσεγγίζουν κάποια άλλη κατηγορία περιβαλλοντικού προβλήματος, πέρα από τις προαναφερόμενες.

3ο εργαλείο προσέγγισης ερευνητικού υλικού

Πίνακας 5.4

A. Αίτια ρύπανσης των θαλασσών	
Αίτια ρύπανσης των θαλασσών (στη συγκριμένη στήλη θα συμπεριληφθούν τα είδη των αιτιών που συμβάλλουν στη ρύπανση των θαλασσών).	Στη στήλη αυτή συμπεριλαμβάνονται φράσεις ή ολόκληρα χωρία, τα οποία κάνουν αναφορά σε αίτια που προκαλούν τη ρύπανση των θαλασσών.
A.1 Αστική ρύπανση	Στην κατηγορία αυτή συμπεριλαμβάνονται φράσεις ή ολόκληρα χωρία, που αναφέρουν ως βασικό αίτιο της ρύπανσης των θαλασσών τα λύματα και τα απορρίμματα των πόλεων.

A.2 Βιομηχανική ρύπανση	Στην κατηγορία αυτή συμπεριλαμβάνονται φράσεις ή και ολόκληρα χωρία, που αναφέρουν ως βασικό αίτιο της ρύπανσης των θαλασσών τα απόβλητα που προκύπτουν από τη βιομηχανία και τις μεταφορές.
A.3 Γεωργική ρύπανση	Στην κατηγορία αυτή συμπεριλαμβάνονται φράσεις ή ολόκληρα χωρία, που αναφέρουν ως βασικό αίτιο της ρύπανσης των θαλασσών την αυξημένη χρήση γεωργικών λιπασμάτων και φαρμάκων.
A.4 Άλλο	Στην κατηγορία αυτή συμπεριλαμβάνονται φράσεις ή ολόκληρα χωρία, όπου αναφέρουν κάποιο άλλο αίτιο που προκαλεί τη ρύπανση των θαλασσών.
B. Επιπτώσεις της ρύπανσης των θαλασσών στους θαλάσσιους οργανισμούς και στο θαλάσσιο οικοσύστημα	
Επιπτώσεις-επιδράσεις της ρύπανσης των θαλασσών (στη συγκεκριμένη στήλη θα συμπεριληφθούν οι επιπτώσεις που προκαλούνται στους θαλάσσιους οργανισμούς και στο θαλάσσιο οικοσύστημα).	Στη στήλη αυτή συμπεριλαμβάνονται φράσεις ή ολόκληρα χωρία, τα οποία αναφέρονται στις επιπτώσεις που προκαλούν στους θαλάσσιους οργανισμούς και στο θαλάσσιο οικοσύστημα.
B.1 Φυσικές επιδράσεις	Στη στήλη αυτή συμπεριλαμβάνονται φράσεις ή ολόκληρα χωρία, τα οποία αναφέρονται στις φυσικές επιδράσεις. Συγκεκριμένα, λέγοντας φυσικές επιδράσεις εννοούνται τα προβλήματα που δημιουργούνται στη χλωρίδα και στην πανίδα, του θαλάσσιου οικοσυστήματος.
B.2 Χημικές επιδράσεις	Στη στήλη αυτή συμπεριλαμβάνονται φράσεις ή ολόκληρα χωρία, τα οποία αναφέρονται στις χημικές επιδράσεις. Συγκεκριμένα, λέγοντας χημικές επιδράσεις εννοούνται οι τοξικές ουσίες (βαρέα μέταλλα, πετρέλαιο, γεωργικά φάρμακα, λιπάσματα κ.α.) που φτάνουν μέσω διάφορων οδών, όπως από τις θαλάσσιες μεταφορές και τα ατυχήματα, προκαλώντας προβλήματα στους θαλάσσιους οργανισμούς και με τη σειρά φτάνουν στις τροφικές αλυσίδες.
B.3 Παθογόνες επιδράσεις	Στη στήλη αυτή συμπεριλαμβάνονται φράσεις ή ολόκληρα χωρία, τα οποία αναφέρονται στις παθογόνες επιδράσεις. Συγκεκριμένα, λέγοντας παθογόνες επιδράσεις εννοούνται τα βακτήρια και οι ιοί που προέρχονται από τα απόβλητα των πόλεων και των εργοστασίων, επηρεάζοντας τη ζωή των θαλάσσιων οργανισμών και έχοντας ως αποτέλεσμα μέσω των τροφικών αλυσίδων να φτάνουν στον άνθρωπο, προκαλώντας σοβαρές ασθένειες στον ίδιο.

B.4 Άλλο	Στην κατηγορία αυτή συμπεριλαμβάνονται φράσεις ή ολόκληρα χωρία, τα οποία αναφέρονται σε κάποια άλλη κατηγορία αρνητικών επιδράσεων, πέρα από τις προαναφερθείσες.
Γ. Τρόποι αντιμετώπισης της ρύπανσης των θαλασσών	
Τρόποι αντιμετώπισης της ρύπανσης των θαλασσών (στη συγκεκριμένη στήλη θα συμπεριληφθούν οι τρόποι αντιμετώπισης για το ζήτημα της ρύπανσης των θαλασσών).	Στην κατηγορία αυτή συμπεριλαμβάνονται φράσεις ή ολόκληρα χωρία, τα οποία αναφέρονται στους τρόπους αντιμετώπισης (που προτείνονται από τους ήρωες των παραμυθιών οικολογικού περιεχομένου) με σκοπό να αντιμετωπιστεί το περιβαλλοντικό πρόβλημα της ρύπανσης των θαλασσών.
Γ.1 Διαμόρφωση μιας αειφόρου κοινωνίας	Στη στήλη αυτή συμπεριλαμβάνονται φράσεις ή ολόκληρα χωρία, τα οποία αναφέρουν ως τρόπο αντιμετώπισης τη διαμόρφωση μιας αειφόρου κοινωνίας, όπου τα τρία συστήματα, κοινωνία, οικονομία και περιβάλλον θα λειτουργούν αρμονικά.
Γ.2 Εφαρμογή στρατηγικών τρίτης γενιάς	Στη στήλη αυτή συμπεριλαμβάνονται φράσεις ή ολόκληρα χωρία, τα οποία αναφέρουν ως τρόπο αντιμετώπισης την εφαρμογή στρατηγικών τρίτης γενιάς. Συγκεκριμένα, η εφαρμογή αυτών των στρατηγικών δίνει την δυνατότητα να ικανοποιούνται οι ανάγκες των τωρινών γενεών, χωρίς να υποβαθμίζονται οι ανάγκες και οι δυνατότητες των μελλοντικών γενεών.
Γ.3 Εκπαίδευση εκπαιδευτικών για τα περιβαλλοντικά προβλήματα και συγκεκριμένα για τη ρύπανση των θαλασσών	Στη στήλη αυτή συμπεριλαμβάνονται φράσεις ή ολόκληρα χωρία, τα οποία αναφέρουν ως τρόπο αντιμετώπισης την εκπαίδευση των εκπαιδευτικών για το περιβαλλοντικό πρόβλημα της ρύπανσης των θαλασσών.
Γ.4 Περιβαλλοντική εκπαίδευση	Στη στήλη αυτή συμπεριλαμβάνονται φράσεις ή ολόκληρα χωρία, τα οποία αναφέρουν ως τρόπο αντιμετώπισης την καλλιέργεια περιβαλλοντικής εκπαίδευσης
Γ.5 Λήψη μέτρων από τις πολιτείες και τους διεθνείς οργανισμούς	Στη στήλη αυτή συμπεριλαμβάνονται φράσεις ή ολόκληρα χωρία, τα οποία αναφέρουν ως τρόπο αντιμετώπισης την άμεση λήψη μέτρων, για την αντιμετώπιση της θαλάσσιας ρύπανσης από τις πολιτείες και τους διεθνείς οργανισμούς.
Γ.6 Ανάπτυξη περιβαλλοντικής επικοινωνίας	Στη στήλη αυτή συμπεριλαμβάνονται φράσεις ή ολόκληρα χωρία, τα οποία αναφέρουν ως τρόπο αντιμετώπισης την ανάπτυξη περιβαλλοντικής επικοινωνίας μεταξύ των πολιτών αλλά και μεταξύ των κρατών για την αποτελεσματική αντιμετώπιση των περιβαλλοντικών προβλημάτων και

	συγκεκριμένα το ζήτημα της ρύπανσης των θαλασσών.
Γ.7 Διαχείριση των αστικών και βιομηχανικών λυμάτων	Στη στήλη αυτή συμπεριλαμβάνονται φράσεις ή ολόκληρα χωρία, τα οποία αναφέρουν ως τρόπο αντιμετώπισης τη διαχείριση των αστικών και βιομηχανικών λυμάτων, ένα παράδειγμα είναι ο βιολογικός καθαρισμός.
Γ. 8 Άλλο	Στη στήλη αυτή συμπεριλαμβάνονται φράσεις ή ολόκληρα χωρία, τα οποία αναφέρουν ως τρόπο αντιμετώπισης κάτι διαφορετικό σε σχέση με αυτά που έχουν αναφερθεί παραπάνω.

4^ο εργαλείο προσέγγισης του ερευνητικού υλικού (παραμύθια με θέμα τη ρύπανση των θαλασσών)

Πίνακας 5.5

Ρύπανση των θαλασσών			
Επίπεδο αναφοράς	Κατηγορίες	Σήμανση αναφοράς ⁶	Χαρακτηρισμός κειμένου ανάλογα το πλήθος των αναφορών
Τίτλος παραμυθιού			
ΓΝΩΣΤΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ	A. Αίτια ρύπανσης των θαλασσών		
	A.1 Αστική ρύπανση		
	A.2 Βιομηχανική ρύπανση		
	A.3 Γεωργική ρύπανση		
	A.4 Άλλο		
	Σύνολο		
	B. Επιπτώσεις της ρύπανσης των θαλασσών στους θαλάσσιους οργανισμούς και στο θαλάσσιο οικοσύστημα		
	B.1 Φυσικές επιδράσεις		
	B.2 Χημικές επιδράσεις		
	B.3 Παθογόνες επιδράσεις		
	B.4 Άλλο		
	Σύνολο		

⁶ Η κάθε υποκατηγορία επιλέγεται με μια μόνο αναφορά, οι παραπάνω αναφορές στην ίδια υποκατηγορία δεν καταγράφονται ξανά.

	Γ. Τρόποι αντιμετώπισης της ρύπανσης των θαλασσών		
ΕΠΙΠΕΔΟ ΣΤΑΣΕΩΝ- ΙΔΕΟΛΟΓΙΩΝ	Γ.1 Διαμόρφωση μιας αειφόρου κοινωνίας		
	Γ.2 Εφαρμογή στρατηγικών τρίτης γενιάς		
	Γ.3 Εκπαίδευση εκπαιδευτικών για τα περιβαλλοντικά προβλήματα και συγκεκριμένα για τη ρύπανση των θαλασσών		
	Γ.4 Περιβαλλοντική εκπαίδευση		
	Γ.5 Λήψη μέτρων από τις πολιτείες και τους διεθνείς οργανισμούς		
	Γ.6 Ανάπτυξη περιβαλλοντικής επικοινωνίας		
	Γ.7 Διαχείριση των αστικών και βιομηχανικών λυμάτων		
	Γ.8 Άλλο		
	Σύνολο		

5^ο εργαλείο προσέγγισης του ερευνητικού υλικού-Εξέταση πλήθους αναφορών των τρόπων αντιμετώπισης της ρύπανσης των θαλασσών

Πίνακας 5.6

Τρόποι αντιμετώπισης της ρύπανσης των θαλασσών		
A/A παραμυθιών	Σύνολο αναφορών των υποκατηγοριών⁷	Χαρακτηρισμός αναφορών (Φτωχό 0-2) (Ικανοποιητικό 3-5) (Πλήρες 6 <)⁸
A/A: 1		
A/A: 3		

⁷ Στη στήλη αυτή δεν καταγράφονται συνολικά οι τρόποι αντιμετώπισης που προτείνονται και περιγράφονται στα παραμύθια, αλλά ο συνολικός αριθμός των υποκατηγοριών που έχουν γίνει αναφορές.

⁸ Στη στήλη αυτή χαρακτηρίζεται το περιεχόμενο του κάθε παραμυθιού με βάση τις αναφορές που περιλαμβάνει στους τρόπους αντιμετώπισης.

A/A: 6		
A/A: 7		
A/A: 9		
A/A: 10		
A/A: 11		
A/A: 14		
A/A: 27		
A/A: 31		

Κεφάλαιο 6^ο: Αποτελέσματα ανάλυσης παραμυθιών

Στο κεφάλαιο αυτό, θα γίνει μια προσπάθεια κατηγοριοποίησης των παραμυθιών οικολογικού περιεχομένου του χρονικού διαστήματος 2000-2018 και στην πορεία θα επικεντρωθούμε και θα αναλύσουμε τα παραμύθια που έχουν ως θεματική, το πρόβλημα της ρύπανσης των θαλασσών. Τα παραμύθια που θα χρησιμοποιηθούν σε αυτή την έρευνα αναφέρονται αναλυτικά στο πέμπτο κεφάλαιο.

6.1 Αποτελέσματα κατηγοριοποίησης παραμυθιών οικολογικού περιεχομένου

Αρχικά, για την κατηγοριοποίηση των παραμυθιών, θα χρησιμοποιηθούν τα δύο πρώτα ερευνητικά εργαλεία. Αναλυτικότερα, στο πρώτο ερευνητικό εργαλείο θα περιλαμβάνονται τα παραμύθια, που έχουν ως κύριο θέμα αναφοράς κάποια από τα περιβαλλοντικά προβλήματα που αναφέρθηκαν στο θεωρητικό μέρος. Στο δεύτερο ερευνητικό εργαλείο, θα κατηγοριοποιηθούν τα παραμύθια, τα οποία, πέρα από το κεντρικό περιβαλλοντικό πρόβλημα που αναλύουν, κάνουν δευτερεύουσες αναφορές και σε κάποιο άλλο.

Η κατηγοριοποίηση των παραμυθιών, ανάλογα το περιβαλλοντικό πρόβλημα που προσεγγίζουν, διαμορφώθηκαν ως εξής:

Κατηγοριοποίηση ερευνητικού υλικού, με κύριο θέμα ανάπτυξης τα παρακάτω περιβαλλοντικά προβλήματα.

Πίνακας 6.1

Κατηγορίες περιβαλλοντικών προβλημάτων	Τίτλοι παραμυθιών οικολογικού περιεχομένου 2000-2018	Συνολικός αριθμός παραμυθιών
1)Κλιματικές αλλαγές	<ul style="list-style-type: none"> • Παιδιά σε δράση! Η ώρα να σώσουμε τη Γη έχει φτάσει • Τα δέκα πρόσωπα της ρύπανσης • Φυσικά σ' αγαπώ • Ο κόσμος τρελάθηκε ή ο κόσμος ζεστάθηκε;	Συνολικά: 4
2)Μείωση του στρώματος του όζοντος	<ul style="list-style-type: none"> • Τα δέκα πρόσωπα της ρύπανσης	Συνολικά: 1

3) Απώλεια της βιοποικιλότητας	<ul style="list-style-type: none"> • Τα δέκα πρόσωπα της ρύπανσης • Πού πας χελωνάκι; • Η μοναχική φώκια και το παλτό της κυρίας προέδρου • Η Κυρα-Φύση και ο κακός ο Ρύπος • Ο Λάμπης-Ένα λυκάκι μεγαλώνει στην Πίνδο • Το τραγούδι της φώκιας • Φυσικά σ' αγαπώ • Φοίβη, η ελαφίνα του φεγγαριού 	<p style="text-align: center;">Συνολικά: 8</p>
4)Μεγάλα ατυχήματα	<ul style="list-style-type: none"> • Τα δέκα πρόσωπα της ρύπανσης 	<p style="text-align: center;">Συνολικά: 1</p>
5)Ατμοσφαιρική ρύπανση	<ul style="list-style-type: none"> • Το νεφο συννεφάκι • Με το ποδήλατό μου αρχηγό τα αυτοκίνητα νικώ • Τα δέκα πρόσωπα της ρύπανσης • Μια μέλισσα... με λύση! • Η Κυρα-Φύση και ο κακός ο Ρύπος • Φυσικά σ' αγαπώ 	<p style="text-align: center;">Συνολικά: 6</p>
6)Ρύπανση των υδάτων (θαλασσών, λιμνών, ποταμών, υπόγειων)	<ul style="list-style-type: none"> • Η παράξενη Φα-Φάλαινα • Ψάρια στο ΓΙΑΛΟ με ΠΛΑΚΑΤ και με ΠΑΝΟ • Η Μικρή Γοργόνα πώς να ζήσει στο Σκουπιδονήσι; • Ο Ψαρίνος και η Ψαρίνα πάνε Ποσειδωνία • Η Μεσόγειος είμαι εγώ και δεν είμαι πια εδώ! • Μουσικά παραμύθια- Το κλάμα της γοργόνας • Με το μελάνι της σουπιάς • Τα δέκα πρόσωπα της ρύπανσης • Πράκτορες του πλανήτη-Τα τέρατα των ωκεανών • Οι τρεις δροσοσταλίδες • Η Νερένια προστατεύει τη θάλασσα • Τι να κάνουμε τι-τι το νερό για να σωθεί; • Η Κυρα-Φύση και ο κακός ο Ρύπος • Φυσικά σ' αγαπώ • Ο Δρακοπόταμος 	<p style="text-align: center;">Συνολικά: 15</p>

7) Καταστροφή και υποβάθμιση των δασών	<ul style="list-style-type: none"> • Η Πιπίτσα κάνει αναδάσωση • Το σταχτί πέπλο • Το δάσος που το ‘σκασε • Τα δέκα πρόσωπα της ρύπανσης • Ο χορός των στρουθοκαμήλων • Το δάσος της ξύλινης ξύστρας • Το μήνυμα του πελαργού • Η Κυρα-Φύση και ο κακός ο Ρύπος • Ο Κότσηφας απαιτεί το δάσος να σωθεί • Απέναντι • Φυσικά σ’αγαπώ • Το χρυσόδεντρο που τραγουδούσε • Φοίβη, η ελαφίνα του φεγγαριού • Ο άνθρωπος που φύτευε δέντρα 	<p style="text-align: center;">Συνολικά: 14</p>
8) Ρύπανση τους εδάφους από αστικά απορρίμματα και απόβλητα	<ul style="list-style-type: none"> • Τα πολύτιμα σκουπίδια του κυρίου Νο • Τα δέκα πρόσωπα της ρύπανσης • Σκουπιδιστάν • Η Κυρα-Φύση και ο κακός ο Ρύπος • Δώσ’ μου μια δεύτερη ευκαιρία 	<p style="text-align: center;">Συνολικά: 5</p>
9) Αστικοποίηση	<ul style="list-style-type: none"> • Μια μέλισσα... με λύση! 	<p style="text-align: center;">Συνολικά: 1</p>
10) Χημικοί κίνδυνοι	<ul style="list-style-type: none"> • Σώστε τη Γη 	<p style="text-align: center;">Συνολικά: 1</p>
11) Άλλα	<ul style="list-style-type: none"> • Μια παράξενη μέρα (προβληματισμός των ανθρώπων για τη φύση γενικά) • Αν δεν κάνουμε αγώνα δεν θα μείνει ούτε σταγόνα! (σπατάλη του νερού) 	<p style="text-align: center;">Συνολικά: 2</p>

Αυτό που πρέπει να αναφερθεί προτού αναλύσουμε τα αποτελέσματα της κατηγοριοποίησης είναι, ότι ορισμένα παραμύθια περιλαμβάνονται σε παραπάνω από μία κατηγορίες, διότι προσεγγίζουν περισσότερο από ένα περιβαλλοντικό πρόβλημα.

Τα παραμύθια αυτά είναι, «Τα δέκα πρόσωπα της ρύπανσης», «Φυσικά σ' αγαπώ», «Η Κυρα-Φύση και ο κακός ο Ρύπος», «Μια μέλισσα... με λύση».

Οι κατηγορίες των περιβαλλοντικών προβλημάτων ήταν συνολικά 10, ενώ στην 11^η κατηγορία δόθηκε η ονομασία «άλλα», προκειμένου να συμπεριληφθούν περιβαλλοντικά προβλήματα που δεν αναφέρονται στις προαναφερθείσες κατηγορίες.

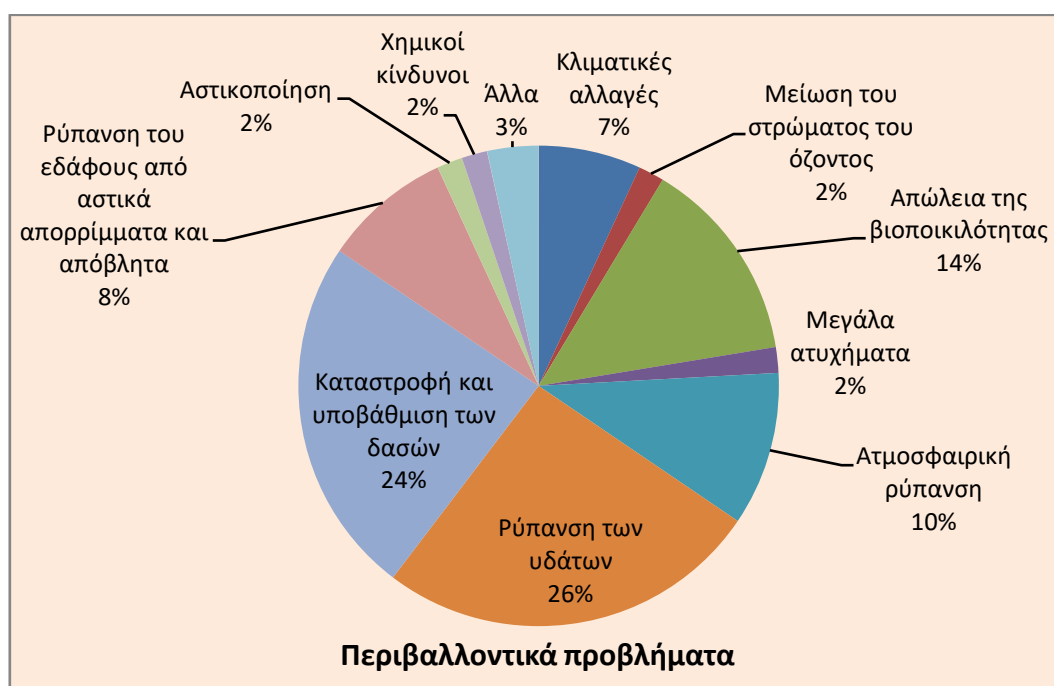
Αναλυτικότερα, τα αποτελέσματα που διεξήχθησαν από το παραπάνω ερευνητικό εργαλείο (πίνακας 6.1) έχει ως εξής:

- Στην κατηγορία *κλιματικές αλλαγές*, βρέθηκαν 4 παραμύθια να αναλύουν το συγκεκριμένο θέμα.
- Στην κατηγορία *μείωση του στρώματος του όζοντος*, βρέθηκε 1 παραμύθι να αναλύει το συγκεκριμένο θέμα.
- Στην κατηγορία *απώλεια της βιοποικιλότητας*, βρέθηκαν 8 παραμύθια να αναλύουν το συγκεκριμένο θέμα.
- Στην κατηγορία *μεγάλα ατυχήματα*, βρέθηκε 1 παραμύθι να αναλύει το συγκεκριμένο θέμα.
- Στην κατηγορία *ατμοσφαιρική ρύπανση*, βρέθηκαν 6 παραμύθια να αναλύουν το συγκεκριμένο θέμα.
- Στην κατηγορία *ρύπανση των υδάτων (ρύπανση θαλασσών, λιμνών, ποταμών και υπόγειων υδάτων)*, βρέθηκαν 15 παραμύθια να αναλύουν το συγκεκριμένο θέμα.
- Στην κατηγορία *καταστροφή και υποβάθμιση των δασών*, βρέθηκαν 5 παραμύθια να αναλύουν το συγκεκριμένο θέμα.
- Στην κατηγορία *ρύπανση του εδάφους από αστικά απορρίμματα και απόβλητα*, βρέθηκαν 5 παραμύθια να αναλύουν το συγκεκριμένο θέμα.
- Στην κατηγορία *αστικοποίηση*, βρέθηκε ένα παραμύθι να αναλύει το συγκεκριμένο θέμα.
- Στην κατηγορία *χημικοί κίνδυνοι*, βρέθηκε ένα παραμύθι που να αναλύει το συγκεκριμένο θέμα.
- Τέλος, στην κατηγορία *«άλλα»*, βρέθηκαν δύο παραμύθια που ανέλυαν περιβαλλοντικά προβλήματα πέρα από τα προαναφερθέντα. Συγκεκριμένα το ένα παραμύθι περιελάμβανε ένα γενικότερο προβληματισμό των ανθρώπων για τη φύση, ενώ το δεύτερο παραμύθι αναφέρονταν στη σπατάλη του νερού.

Ωστόσο για την καλύτερη κατανόηση της κατηγοριοποίησης των παραμυθιών, στην πορεία θα υπάρξει ένα διάγραμμα των παραμυθιών:

Παραμύθια που έχουν ως κύριο θέμα ανάπτυξης ένα από τα παρακάτω περιβαλλοντικά προβλήματα

Γράφημα 1

Τα αποτελέσματα που αναδεικνύονται από το διάγραμμα είναι ότι από τα 42 συνολικά παραμύθια οικολογικού περιεχομένου, το μεγαλύτερο ποσοστό παραμυθιών έχουν ως κύριο θέμα ανάπτυξης το περιβαλλοντικό πρόβλημα της ρύπανσης των υδάτων, της καταστροφής και της υποβάθμισης των δασών και της απώλειας της βιοποικιλότητας και έπειτα ακολουθούν τα υπόλοιπα περιβαλλοντικά προβλήματα, τα οποία παρουσιάζουν μικρότερο ποσοστό εμφάνισης.

Αναλυτικότερα: το περιβαλλοντικό πρόβλημα της ρύπανσης των υδάτων εμφανίζει το μεγαλύτερο ποσοστό, δηλαδή 26%, έπειτα ακολουθεί το πρόβλημα της καταστροφής και της υποβάθμισης των δασών με ποσοστό 24%. Στην πορεία, με ποσοστό 14% συναντάμε το πρόβλημα της απώλειας της βιοποικιλότητας. Έπειτα, ακολουθεί το πρόβλημα της ατμοσφαιρικής ρύπανσης, της ρύπανσης του εδάφους από αστικά απορρίμματα και απόβλητα και το πρόβλημα των κλιματικών αλλαγών, με ποσοστά 10%, 8% και 7% αντίστοιχα. Τέλος, ακολουθούν τα υπόλοιπα περιβαλλοντικά προβλήματα τα οποία παρουσιάζουν μικρότερα ποσοστά εμφάνισης και κυμαίνονται μεταξύ του 2%-3%.

Αφού έγινε η κατηγοριοποίηση των παραμυθιών, τα οποία έχουν ως βασικό θέμα ανάπτυξης κάποιο από τα περιβαλλοντικά προβλήματα που αναφέρθηκαν στο θεωρητικό μέρος της έρευνας, στο σημείο αυτό θα κατηγοριοποιηθούν τα παραμύθια τα οποία ανεξάρτητα από το κύριο θέμα που εξετάζουν, κάνουν δευτερεύουσες αναφορές και σε άλλα περιβαλλοντικά προβλήματα.

Η κατηγοριοποίηση των παραμυθιών αυτών διαμορφώθηκε ως εξής:

Κατηγοριοποίηση παραμυθιών, τα οποία περιλαμβάνουν δευτερεύουσες αναφορές σε περιβαλλοντικά προβλήματα.

Πίνακας 6.3

Κατηγορίες περιβαλλοντικών προβλημάτων	Τίτλοι παραμυθιών οικολογικού περιεχομένου 2000-2018	Συνολικός αριθμός παραμυθιών
1)Κλιματικές αλλαγές	<ul style="list-style-type: none"> • Αν δεν κάνουμε αγώνα δεν θα μείνει ούτε σταγόνα! • Σώστε τη Γη • Πράκτορες του πλανήτη-Τα τέρατα των ωκεανών 	Συνολικά: 3
2)Μείωση του στρώματος του όζοντος	<ul style="list-style-type: none"> • Παιδιά σε δράση! Η ώρα να σώσουμε τη Γη έχει φτάσει 	Συνολικά: 1
3) Απώλεια της βιοποικιλότητας	<ul style="list-style-type: none"> • Η Πιπίτσα κάνει αναδάσωση • Το σταχτί πέπλο • Το δάσος που το 'σκασε • Τι να κάνουμε τι-τι το νερό για να σωθεί; • Σώστε τη Γη • Πράκτορες του πλανήτη-Τα τέρατα των ωκεανών • Ο κόσμος τρελάθηκε ή ο κόσμος ζεστάθηκε; 	Συνολικά: 7
4)Μεγάλα ατυχήματα	<ul style="list-style-type: none"> • Ο Ψαρίνος και η Ψαρίνα πάνε Ποσειδωνία 	Συνολικά: 1
5)Ατμοσφαιρική ρύπανση	<ul style="list-style-type: none"> • Το δάσος που το 'σκασε • Παιδιά σε δράση! Η ώρα να σώσουμε τη Γη έχει φτάσει • Σκουπιδιστάν • Το μήνυμα του πελαργού 	Συνολικά: 4
6)Ρύπανση των υδάτων (θαλασσών, λιμνών, υπόγειων)	<ul style="list-style-type: none"> • Το νεφο συννεφάκι • Το δάσος που το 'σκασε • Πού πας χελωνάκι; • Η κυρία Ανακύκλωση και οι φίλοι της • Σώστε τη Γη 	Συνολικά: 5
7) Καταστροφή και υποβάθμιση των δασών	<ul style="list-style-type: none"> • Με το ποδήλατό μου αρχηγό τα αυτοκίνητα νικώ • Τα πολύτιμα σκουπίδια του κυρίου Νο 	Συνολικά: 4

	<ul style="list-style-type: none"> • Ο Λάμπης-Ένα λυκάκι μεγαλώνει στην Πίνδο • Σώστε τη Γη 	
8) Ρύπανση του εδάφους από αστικά απορρίμματα και απόβλητα	<ul style="list-style-type: none"> • Η Πιπίτσα κάνει αναδάσωση • Η κυρία Ανακύκλωση και οι φίλοι της • Ο Δρακοπόταμος 	Συνολικά: 3
9) Αστικοποίηση	<ul style="list-style-type: none"> • Το νεφο συννεφάκι • Με το ποδήλατό μου αρχηγό τα αυτοκίνητα νικώ 	Συνολικά: 2
10) Χημικοί κίνδυνοι	<ul style="list-style-type: none"> • Πράκτορες του πλανήτη- Τα τέρατα των ωκεανών 	Συνολικά: 1
11) Άλλα	<ul style="list-style-type: none"> • Παιδιά σε δράση! Η ώρα να σώσουμε τη Γη έχει φτάσει (ερημοποίηση) • Η Μικρή Γοργόνα πώς να ζήσει στο Σκουπιδονήσι; (υπερκατανάλωση) • Τα πολύτιμα σκουπίδια του κυρίου Νο (υπερκατανάλωση) • Τα δέκα πρόσωπα της ρύπανσης (υπερκατανάλωση) • Σκουπιδιστάν (υπερκατανάλωση) • Η κυρία Ανακύκλωση και οι φίλοι της (υπερκατανάλωση) 	Συνολικά: 6

Στον παραπάνω πίνακα, όπως φαίνεται, ορισμένα παραμύθια, επειδή δεν κάνουν αναφορές σε μόνο ένα περιβαλλοντικό πρόβλημα, καταχωρούνται σε παραπάνω από μία κατηγορίες. Οι τίτλοι των παραμυθιών αυτών είναι, «Παιδιά σε δράση! Η ώρα να σώσουμε τη Γη έχει φτάσει», «Το δάσος που το ‘σκασε», «Η Πιπίτσα κάνει αναδάσωση», «Η κυρία Ανακύκλωση και οι φίλοι της», «Τα πολύτιμα σκουπίδια του κυρίου Νο», «Με το ποδήλατό μου αρχηγό τα αυτοκίνητα νικώ», «Σκουπιδιστάν», «Πράκτορες του πλανήτη-Τα τέρατα των ωκεανών» και «Σώστε τη Γη».

Τα αποτελέσματα που προέκυψαν με τη βοήθεια του δεύτερου ερευνητικού εργαλείου είναι:

- Στην κατηγορία *κλιματικές αλλαγές*, βρέθηκαν 3 παραμύθια που να περιλαμβάνουν αναφορές στο συγκεκριμένο περιβαλλοντικό πρόβλημα.

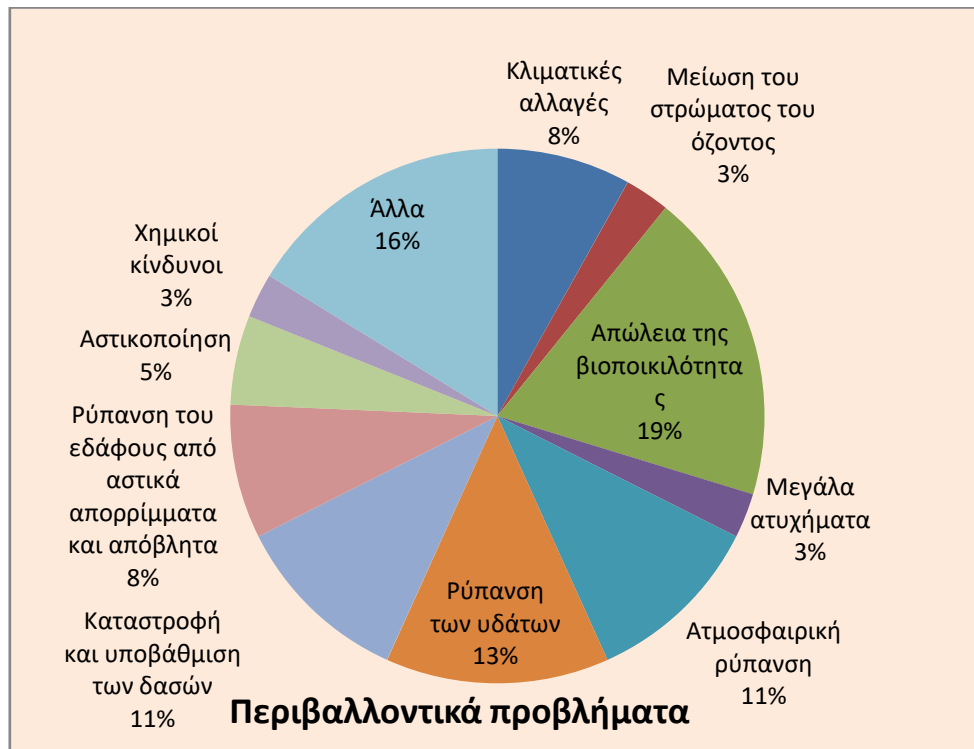

- Στην κατηγορία *μείωση του στρώματος του όζοντος*, βρέθηκε 1 παραμύθι που να περιλαμβάνει αναφορές στο συγκεκριμένο περιβαλλοντικό πρόβλημα.
- Στην κατηγορία *απώλεια της βιοποικιλότητας*, βρέθηκαν 7 παραμύθια που να περιλαμβάνουν αναφορές στο συγκεκριμένο περιβαλλοντικό πρόβλημα.
- Στην κατηγορία *μεγάλα ατυχήματα*, βρέθηκε 1 παραμύθι που να περιλαμβάνει αναφορές στο συγκεκριμένο περιβαλλοντικό πρόβλημα.
- Στην κατηγορία *ατμοσφαιρική ρύπανση*, βρέθηκαν 4 παραμύθια που να περιλαμβάνουν αναφορές στο συγκεκριμένο περιβαλλοντικό πρόβλημα.
- Στην κατηγορία *ρύπανση των υδάτων*, βρέθηκαν 5 παραμύθια που να περιλαμβάνουν αναφορές στο συγκεκριμένο περιβαλλοντικό πρόβλημα.
- Στην κατηγορία *καταστροφή και υποβάθμιση των δασών*, βρέθηκαν 4 παραμύθια που να περιλαμβάνουν αναφορές στο συγκεκριμένο περιβαλλοντικό πρόβλημα.
- Στην κατηγορία *ρύπανση του εδάφους από αστικά απορρίμματα και απόβλητα*, βρέθηκαν 3 παραμύθια που να περιλαμβάνουν αναφορές στο συγκεκριμένο περιβαλλοντικό πρόβλημα.
- Στην κατηγορία *αστικοποίηση*, βρέθηκαν 2 παραμύθια που να περιλαμβάνουν αναφορές στο συγκεκριμένο περιβαλλοντικό πρόβλημα.
- Στην κατηγορία *χημικοί κίνδυνοι*, βρέθηκε 1 παραμύθι που να περιλαμβάνει αναφορές στο συγκεκριμένο περιβαλλοντικό πρόβλημα.
- Τέλος στην κατηγορία *«άλλα»*, βρέθηκαν 6 παραμύθια που περιλαμβάνουν αναφορές σε διάφορα περιβαλλοντικά προβλήματα εκτός από τα προαναφερθέντα. Αναλυτικότερα τα παραμύθια της συγκεκριμένης κατηγορίας κάνουν λόγο για το πρόβλημα της ερημοποίησης και της υπερκατανάλωσης.

Ωστόσο για την καλύτερη κατανόηση της συγκεκριμένης κατηγοριοποίησης των παραμυθιών, θα υπάρξει το παρακάτω διάγραμμα.

Παραμύθια που περιλαμβάνουν δευτερεύουσες αναφορές σε περιβαλλοντικά προβλήματα

Γράφημα 2

Τα αποτελέσματα από τα ποσοστά που αναδεικνύονται είναι, ότι το συχνότερο περιβαλλοντικό πρόβλημα, στο οποίο γίνεται έμμεση αναφορά είναι το πρόβλημα τας απώλειας τας βιοποικιλότητας με ποσοστό 19%. Έπειτα, ακολουθεί η κατηγορία «άλλα», στο οποίο περιλαμβάνονται περιβαλλοντικά προβλήματα, τα οποία δεν περιέχονται στις προαναφερθείσες κατηγορίες, όπως το πρόβλημα τας ερημοποίησης και τας υπερκατανάλωσης. Το ποσοστό τας κατηγορίας αυτής είναι 16%. Το επόμενο περιβαλλοντικό πρόβλημα είναι η ρύπανση τας υδάτων, με ποσοστό 13%. Ενώ, το ζήτημα τας ατμοσφαιρικής ρύπανσης, τας καταστροφής και τας υποβάθμισης τας δασών έχουν ποσοστό 11%. Τέλος, ακολουθούν τα υπόλοιπα περιβαλλοντικά προβλήματα, τα οποία καταλαμβάνουν μικρότερα ποσοστά, για παράδειγμα οι κλιματικές αλλαγές και το πρόβλημα τας ρύπανσης τας εδάφους από αστικά απορρίματα και απόβλητα με ποσοστό 8%, η αστικοποίηση με ποσοστό 5% και οι χημικοί κίνδυνοι, τα μεγάλα ατυχήματα και το πρόβλημα τας μείωσης τας στρώματος τας όζοντος με ποσοστό 3%.

6.2 Αποτελέσματα ανάλυσης περιεχομένου παραμυθιών με θέμα τη «Ρύπανση τας θαλασσών»

Στο συγκεκριμένο υποκεφάλαιο, θα επικεντρωθούμε μόνο στα παραμύθια που έχουν ως βασικό θέμα πλοκής τη ρύπανση τας θαλασσών. Αρχικά θα αναφέρουμε

πληροφορίες που αφορούν το βιογραφικό του συγγραφέα του κάθε παραμυθιού. Έπειτα, θα γίνει μια μικρή αναφορά σχετικά με την ιστορία και τα γεγονότα που διαδραματίζονται στο κάθε παραμύθι. Τέλος, θα εστιάσουμε στην εξέταση των δεδομένων, όσον αφορά τα αίτια δημιουργίας της ρύπανσης των θαλασσών, τις επιπτώσεις που προκαλούνται, καθώς και τους τρόπους αντιμετώπισης που περιγράφονται στο κάθε παραμύθι.

Ανάλυση παραμυθιών με θέμα: Η ρύπανση των θαλασσών

Τίτλος (Α/Α:7) παραμυθιού: «Η Μεσόγειος είμαι εγώ και δεν είμαι πια εδώ!»

Ο συγγραφέας του παραμυθιού «Η Μεσόγειος είμαι εγώ και δεν είμαι πια εδώ!» είναι ο Βαγγέλης Ηλιόπουλος. Ο Βαγγέλης Ηλιόπουλος γεννήθηκε στην Αθήνα το 1964. Σπούδασε παιδαγωγικά και θεολογία. Το 1995 κυκλοφόρησε το πρώτο του βιβλίο λογοτεχνίας για παιδιά. Από τότε κυκλοφόρησαν πολλά βιβλία του, μερικά από τα οποία βραβεύτηκαν. Επίσης, τα βιβλία του κυκλοφορούν και στο εξωτερικό, ενώ συναντάει αρκετές φορές του αναγνώστες, σε σχολεία και σε φεστιβάλ βιβλίου στην Ελλάδα και στο εξωτερικό. (Οι πληροφορίες σχετικά με τα βιογραφικά στοιχεία του Βαγγέλη Ηλιόπουλου, συλλέχθηκαν από το βιογραφικό σημείωμα που υπάρχει στο πίσω μέρος του παραμυθιού «Η Μεσόγειος είμαι εγώ και δεν είμαι πια εδώ!»).

Πλοκή του παραμυθιού: Η Μεσόγειος, απογοητευμένη από την αδιαφορία των ανθρώπων, οι οποίοι ρυπαίνουν τα νερά της, εξαφανίζουν τα πλάσματά της και την καταστρέφουν, ζητά να αλλάξει τόπο πάνω στη Γη. Μαζί με τα πουλιά, τα ψάρια κι όλα τα πλάσματά της φεύγει, αναζητώντας έναν άλλο τρόπο, όπου οι άνθρωποι θα την αγαπούν και θα την υπολογίζουν. Όταν οι άνθρωποι που κατοικούν τριγύρω από τη Μεσόγειο βρίσκουν στη θέση της μια άδεια και έρημη περιοχή, αναλογίζονται τα λάθη που έκαναν και μετανιώνουν. Προλαβαίνουν όμως να την πείσουν να γυρίσει πίσω; (Ηλιόπουλος, 2008).

Πίνακας 6.4

Α. Αίτια ρύπανσης των θαλασσών	
A.1 Αστική ρύπανση	Δεν υπήρχαν σχετικές αναφορές
A.2 Βιομηχανική ρύπανση	Δεν υπήρχαν σχετικές αναφορές

A.3 Γεωργική ρύπανση	Δεν υπήρχαν σχετικές αναφορές
A.4 Άλλο	<ul style="list-style-type: none"> • «Οι άνθρωποι ξέχασαν πόσο τους έχει ευεργετήσει η Μεσόγειος». • «Θεώρησαν ότι πάντα θα είναι εκεί... έχουν καμιά υποχρέωση». • «Γι' αυτό κι έπαψαν να την τιμούν. Έπαψαν να την προσέχουν και να τη σέβονται». • «Την εκμεταλλεύονταν και τη ρύπαιναν». • «οι άνθρωποι δε με νοιάζονται πια, με καταστρέφουν».
B. Επιπτώσεις της ρύπανσης των θαλασσών στους θαλάσσιους οργανισμούς και στο θαλάσσιο οικοσύστημα	
B.1 Φυσικές επιδράσεις	<ul style="list-style-type: none"> • «Τα ζώα, τα ψάρια, τα πουλιά και τα φυτά της λιγόστευαν!». • «Τα ψάρια μου και όλα τα πλάσματά μου λιγόστεψαν, κι όσα έχουν απομείνει υποφέρουν». • «Μέρα με την μέρα ρυπαίνομαι όλο και περισσότερο».
B.2 Χημικές επιδράσεις	Δεν υπήρχαν σχετικές αναφορές
B.3 Παθογόνες επιδράσεις	Δεν υπήρχαν σχετικές αναφορές
B.4 Άλλο	<ul style="list-style-type: none"> • «Μέρα με την ημέρα ρυπαίνομαι όλο και περισσότερο. Χάνομαι, σου λέω, και σε λίγο δε θα μπορώ τίποτα να κάνω». • «Δεν καταλαβαίνουν ότι όταν σε καταστρέφουν καταστρέφονται και οι ίδιοι;». • «Επισκέφτηκε ακόμα και μικρότερες θάλασσες ή και λίμνες που ζούσαν δίπλα σε μεγάλες πόλεις. Όλες είχαν τα ίδια προβλήματα».
Γ. Τρόποι αντιμετώπισης της ρύπανσης των θαλασσών	
Γ.1 Διαμόρφωση μιας αειφόρου κοινωνίας	<ul style="list-style-type: none"> • «Έναν τόπο όπου οι άνθρωποι δε ρυπαίνουν τα νερά, δεν ψαρεύουν περισσότερο από όσο χρειάζεται, δε χρησιμοποιούν παράνομους τρόπους ψαρέματος». • «Όπου δε νιώθουν ιδιοκτήτες της φύσης». • «Έναν τόπο όπου οι άνθρωποι προστατεύουν όλα τα είδη που κινδυνεύουν».

Γ.2 Εφαρμογή στρατηγικών τρίτης γενιάς	Δεν υπήρχαν σχετικές αναφορές
Γ.3 Εκπαίδευση εκπαιδευτικών για τα περιβαλλοντικά προβλήματα και συγκεκριμένα για τη ρύπανση των θαλασσών	Δεν υπήρχαν σχετικές αναφορές
Γ.4 Περιβαλλοντική εκπαίδευση	Δεν υπήρχαν σχετικές αναφορές
Γ.5 Λήψη μέτρων από τις πολιτείες και τους διεθνείς οργανισμούς	Δεν υπήρχαν σχετικές αναφορές
Γ.6 Ανάπτυξη περιβαλλοντικής επικοινωνίας	<ul style="list-style-type: none"> • «Είχαν καταλάβει τα λάθη τους και θα έβρισκαν τρόπους να τα διορθώσουν αν τους έδινε μι ευκαιρία». • Το λάθος είναι δικό μας, το πληρώσαμε ακριβά. Τα βάζουμε με τον εαυτό μας, αχ, ας μην είναι αργά». • «Οι άνθρωποι, όταν είδαν τη θάλασσα τους να έρχεται... να της λένε πόσο μετάνιωσαν και πως είχαν αποφασίσει να μην ξανακάνουν τα ίδια λάθη».
Γ.7 Διαχείριση των αστικών και βιομηχανικών λυμάτων	Δεν υπήρχαν σχετικές αναφορές
Γ. 8 Άλλο	<ul style="list-style-type: none"> • «Θα την προσέχω, θα την αγαπώ. Για όλους μας θα 'ναι φυλαχτό». • Θα τη νοιάζομαι, θα παραφυλάω κι όποιον τη βλέπτει θα πολεμάω».

Πίνακας 6.4.1

Επίπεδο αναφοράς	Κατηγορίες	Σήμανση αναφοράς	Χαρακτηρισμός κειμένου ανάλογα το πλήθος των αναφορών
A/A:7			
Γνωστικό επίπεδο	A.1		
	A.2		
	A.3		
	A.4	✓	
	B.1	✓	
	B.2		
	B.3		
	B.4	✓	
δο στ άσ εω ν- ιδε ολ	Γ.1	✓	
	Γ.2		

	Γ.3		
	Γ.4		
	Γ.5		
	Γ.6	✓	
	Γ.7		
	Γ.8	✓	
	Σύνολο	15/30	Ικανοποιητικό
(A.4*2,5)+ (B.1*2,5+B.4*2,5)+(Γ.1*2,5+Γ.6*2,5+Γ.8*2,5)= 15/30			

Τίτλος (A/A:3) παραμυθιού: «Η Μικρή Γοργόνα πώς να ζήσει στο Σκουπιδονήσι;»

Ο συγγραφέας του παραμυθιού «Η Μικρή Γοργόνα πώς να ζήσει στο Σκουπιδονήσι» είναι ο Βαγγέλης Ηλιόπουλος. Οι βιογραφικές πληροφορίες σχετικά με τον Βαγγέλη Ηλιόπουλο έχουν αναφερθεί στο παραμύθι «Η Μεσόγειος είμαι εγώ και δεν είμαι πια εδώ!», καθώς και τα δύο έργα είναι δικά του δημιουργήματα.

Πλοκή του παραμυθιού: Η Μικρή Γοργόνα, δισέγγονη της γοργόνας του Άντερσεν, πηγαίνει στο μεγάλο γοργονοχορό με την ουρά της γεμάτη σκουπίδια. Όλες οι γοργόνες γελούν μαζί της, αφού το νησί της έχει γίνει Σκουπιδονήσι από τα σκουπίδια που πετάνε οι άνθρωποι. Ολόκληρη η Γη κινδυνεύει να γίνει Σκουπιδονήσι. Αποφασίζει τότε να ανέβει στη γη και, αντίθετα με την προγιαγιά της που θυσίασε τη μιλιά της, να μιλήσει στους ανθρώπους και να τους πείσει να μην παράγουν πολλά σκουπίδια και όσα μπορούν να τα ανακυκλώσουν! Αν όμως ερωτευτεί κανένα πρίγκιπα; Ε! Θα τον πείσει να αγωνιστεί και αυτός για τη μείωση των σκουπιδιών! (Ηλιόπουλος, 2009).

Πίνακας 6.5

Α. Αίτια ρύπανσης των θαλασσών	
Α.1 Αστική ρύπανση	<ul style="list-style-type: none"> • «Αντίθετα, χρόνο με το χρόνο το νησί της γέμιζε με σκουπίδια που πετούν οι άνθρωποι στη θάλασσα και στις ακτές.» • «Έψαχνε μέσα στα σκουπίδια του βυθού να βρει κάτι που θα μπορούσε να βάλει για στολίδι. Βρήκε μια κονσέρβα μύδια, δυο πλαστικά παιχνίδια, μια σαγιονάρα ενός ψαρά, μια ξύλινη ρακέτα και άλλα τέτοια.» • «Ένα κουτάκι γάλα, μία χαρτοπετσέτα, ένα μπουκάλι πλαστικό, μια ξύλινη ρακέτα. Σκουπίδια η στολή μου... κανείς δεν νοιάζεται γι αυτό.» • «Μία σακούλα πλαστική, η λαδόκολλα απ' τη φέτα, μια μπαταρία αδειανή, δύο ξύλινα πακέτα. Σκουπίδια στο νησί μου...

	<p>κανείς δεν νοιάζεται γι' αυτό.»</p> <ul style="list-style-type: none"> • «Η σαγιονάρα του ψαρά, μία κονσέρβα μύδια, το χερούλι του κουβά, δυο πλαστικά παιχνίδια. Σκουπίδια η στολή μου, αυτά έχει... κανείς δε νοιάζεται γι αυτό.» • «Με τόσα σκουπίδια που παράγουν οι άνθρωποι, σε λίγο το πρόβλημα θα το έχουν όλες οι θάλασσες. Και τα δικά σας νησιά θα γίνουν σκουπιδονησί. Όλος ο πλανήτης θα γεμίσει σκουπίδια!» • «Στο δρόμο δίπλα στην ακτή είδε ένα αυτοκίνητο που ξεχείλιζε από ψώνια!» • «Βέβαια! Κι όσα δε χρησιμοποιήσουμε, θα τα πετάξουμε.» • «Μα είμαστε πλούσιοι! Αγοράζουμε ό,τι θέλουμε και μετά το πετάμε.» • «Είδε ανθρώπους να αγοράζουν πράγματα που δεν μπορούσαν να χρησιμοποιήσουν ξανά!» • «Δε θυμάσαι όταν ήσουν μικρός που όλο αγόραζες πλαστικά παιχνίδια και μετά τα πέταγες αφού τα είχες παίξει μόνο μία φορά;»
A.2 Βιομηχανική ρύπανση	Δεν υπήρχαν σχετικές αναφορές
A.3 Γεωργική ρύπανση	Δεν υπήρχαν σχετικές αναφορές
A.4 Άλλο	Δεν υπήρχαν σχετικές αναφορές
B. Επιπτώσεις της ρύπανσης των θαλασσών στους θαλάσσιους οργανισμούς και στο θαλάσσιο οικοσύστημα	
B.1 Φυσικές επιδράσεις	<ul style="list-style-type: none"> • «Από ένας μικρός βράχος που ήταν πριν από 100 χρόνια είχε γίνει πια ολόκληρο νησί.» • «Η Μικρή Γοργόνα, που κάνατε το νησί μου Σκουπιδονησί!» • «Δε βλέπεις την ουρά μου; Είναι γεμάτη σακούλες που χρειάζονται πάρα πολλά χρόνια για να διασπαστούν!»
B.2 Χημικές επιδράσεις	Δεν υπήρχαν σχετικές αναφορές
B.3 Παθογόνες επιδράσεις	Δεν υπήρχαν σχετικές αναφορές

B.4 Άλλο	<ul style="list-style-type: none"> «Σκουπιδοθήσι στο σύμπαν θα 'ναι η Γη αν δεν αλλάξετε νοοτροπία, αν δεν αλλάξετε τακτική.»
Γ. Τρόποι αντιμετώπισης της ρύπανσης των θαλασσών	
Γ.1 Διαμόρφωση μιας αειφόρου κοινωνίας	Δεν υπήρχαν σχετικές αναφορές
Γ.2 Εφαρμογή στρατηγικών τρίτης γενιάς	Δεν υπήρχαν σχετικές αναφορές
Γ.3 Εκπαίδευση εκπαιδευτικών για τα περιβαλλοντικά προβλήματα και συγκεκριμένα για τη ρύπανση των θαλασσών	Δεν υπήρχαν σχετικές αναφορές
Γ.4 Περιβαλλοντική εκπαίδευση	Δεν υπήρχαν σχετικές αναφορές
Γ.5 Λήψη μέτρων από τις πολιτείες και τους διεθνείς οργανισμούς	Δεν υπήρχαν σχετικές αναφορές
Γ.6 Ανάπτυξη περιβαλλοντικής επικοινωνίας	Δεν υπήρχαν σχετικές αναφορές
Γ.7 Διαχείριση των αστικών και βιομηχανικών λυμάτων	<ul style="list-style-type: none"> «Γιατί, κυρία μου δεν προτιμάς το γυάλινο μπουκάλι; είπε σε μια κυρία... Κι εσύ, κύριέ μου, γιατί δεν έφερες μια πάνινη τσαντούλα από το σπίτι και χρησιμοποιείς τόσες πλαστικές σακούλες;»
Γ. 8 Άλλο	<ul style="list-style-type: none"> «Εγώ κι ας είμαι μικρή, θα πάω να τους ενημερώσω!» «Εγώ αναλαμβάνω δράση!» «Αυτή έδωσε τη γλώσσα κι έχασε τη μιλιάνη της, εγώ πάω να βγάλω γλώσσα στους ανθρώπους και να τους πω τα λάθη που κάνουν μήπως και καταλάβουν.» «Να μην αγοράζετε περισσότερα από όσα χρειάζεστε, σε παρακαλώ!» «Η οικονομία σε ό,τι αγοράζουμε θα μας κάνει να παράγουμε λιγότερα σκουπίδια!» «Αλλάξτε τρόπο ζωής και τρόπο που καταναλώνετε τα αγαθά!» «Σε λίγη ώρα είχαν μαζευτεί τριγύρω τους πολλοί άνθρωποι που την άκουγαν... πως η Γη κινδυνεύει να γίνει Σκουπιδοθήσι!» «Αλλάξτε τώρα απόψεις, αλλάξτε τώρα πρακτική!» «Να τους πούμε και για την ανακύκλωση;» «Τότε εξήγησε σε όλους πως μπορούμε να ξεχωρίσουμε από τα σκουπίδια εκείνα που μπορούν να μας δώσουν ξανά πρώτες ύλες... Έτσι βοηθάμε το περιβάλλον, αφού

	<p>οι πρώτες ύλες δεν είναι ανεξάντλητες.»</p> <ul style="list-style-type: none"> • «Μαμά, μην καταναλώνεις άλλο. Επαναχρησιμοποίησε ό,τι μπορείς, ανακύκλωσε ό,τι ανακυκλώνεται!» • «Όμως εσύ μη σταματήσεις να πολεμάς για να μειωθούν τα σκουπίδια. Πείσε όλους τους ανθρώπους γι' αυτό. Θέλω το νησί μου να ξαναγίνει όπως ήταν!»
--	---

Πίνακας 6.5.1

Επίπεδο αναφοράς	Κατηγορίες	Σήμανση αναφοράς	Χαρακτηρισμός κειμένου ανάλογα το πλήθος των αναφορών
A/A:3			
Γνωστικό επίπεδο	A.1	√	
	A.2		
	A.3		
	A.4		
	B.1	√	
	B.2		
	B.3		
	B.4	√	
Επίπεδο στάσεων-ιδεολογιών	Γ.1		
	Γ.2		
	Γ.3		
	Γ.4		
	Γ.5		
	Γ.6		
	Γ.7	√	
	Γ.8	√	
Σύνολο		12,5/30	Ικανοποιητικό
$(A.1*2,5)+(B.1*2,5+B.4*2,5)+(Γ.7*2,5+Γ.8*2,5)=12,5/30$			

Τίτλος (A/A:6) παραμυθιού: «Ο Ψαρίνος και η Ψαρίνα πάνε Ποσειδωνία»

Η συγγραφέας του παραμυθιού «Ο Ψαρίνος και η Ψαρίνα πάνε Ποσειδωνία» είναι η Ματούλα Τόλκα. Η Ματούλα Τόλκα γεννήθηκε στον Έβρο. Είναι δασκάλα. Τα πρώτα βιβλία της τα είχε εκδώσει με το ψευδώνυμο «Εβρίτισσα». Εργάστηκε για μια εικοσαετία σε σχολεία του Χαρτούμ. Βραβεύτηκε από την Ακαδημία Αθηνών. Επίσης της απονεμήθηκε Βραβείο Ειρήνης και Φιλίας Αμπντί Ιπεκτσι. Έχει γράψει

αρκετά έργα. Πολλά από αυτά έχουν αγαπηθεί ιδιαίτερα από το κοινό. (Οι πληροφορίες σχετικά με τα βιογραφικά στοιχεία της Ματούλα Τόλκα, συλλέχθηκαν από το βιογραφικό σημείωμα που υπάρχει στο πίσω μέρος του παραμυθιού «Ο Ψαρίνος και η Ψαρίνα πάνε Ποσειδωνία»).

Πλοκή του παραμυθιού: Μια χαρά περνούσαν τα ψαράκια στη μικρή τους Ποσειδωνία. Μέχρι που εμφανίστηκε η Ρύπανση. Αρχισε να ρυπαίνει τα νερά, να μεταμορφώνεται σε τερατάκια, να γίνεται Πετρελαιοκηλίδα... Άραγε θα τα καταφέρουν τα μικρά ψαράκια να γλιτώσουν απ' αυτή και να σώσουν το μικρό τους θαλάσσιο παράδεισο; Ένα πανέμορφο παραμύθι που μαθαίνει στους μικρούς αναγνώστες ν' αγαπούν τη φύση (Τόλκα, 2009).

Πίνακας 6.6

A. Αίτια ρύπανσης των θαλασσών	
A.1 Αστική ρύπανση	<ul style="list-style-type: none"> «Η ζωή των πλασμάτων της Ποσειδωνίας κυλούσε ήρεμα, μέχρι που ξαφνικά... που την έλεγαν Ρύπανση.» σελ. 8. «Μια μέρα ξεσήκωσε το σκουπιδόκοσμο που ήταν στην παραλία να μπει στη θάλασσα να κολυμπήσει.» σελ.8. «Κονσερβοκούτια, εφημερίδες, νάιλον σακούλες... όρμησαν με ενθουσιασμό στα νερά.» σελ. 8.
A.2 Βιομηχανική ρύπανση	Δεν υπήρχαν σχετικές αναφορές
A.3 Γεωργική ρύπανση	<ul style="list-style-type: none"> «Σήμερα γεννηθήκαμε. Είμαστε οι τρίδυμες αδερφούλες, κόρες της κυρίας Εντομοκτόνας και του κυρίου Φυτοφάρμακου των αγρών.» σελ.17 «Η κυρία Ρύπανση, απ' ό,τι βλέπετε, δε μας ξεχνά. Τώρα επιστράτευσε άλλα όπλα για να μας επιτεθεί: τα εντομοκτόνα, είπε σκεπτικός ο Ψαρίνος.» σελ.19
A.4 Άλλο	Δεν υπήρχαν σχετικές αναφορές
B. Επιπτώσεις της ρύπανσης των θαλασσών στους θαλάσσιους οργανισμούς και στο θαλάσσιο οικοσύστημα	
B.1 Φυσικές επιδράσεις	<ul style="list-style-type: none"> «Το κακό όμως είχε γίνει. Ένας αστακός δεμένος δαγκανοπόδαρα με καλώδια έκανε την εμφάνιση του κλαψουρίζοντας.» σελ.12. «Ψάχνοντας για τροφή, μπλέχτηκα στα καλώδια που έπλεαν.» σελ.12. «Εκείνη τη στιγμή έφτασε ένα ασθενοφόρο Δελφίни μεταφέροντας

	<p>επείγοντα περιστατικά.» σελ.13.</p> <ul style="list-style-type: none"> • «Ένα μισανοιγμένο κονσερβοκούτι έκοψε την ουρά της Τσιπούρας... ένα κομμάτι γυαλί από μπουκάλι πορτοκαλάδας έκοψε τις δαγκάνες της Καραβίδας.» σελ.13. • «Πριν τελειώσει την κουβέντα του... φορώντας στα κεφάλια τους πλαστικά κυπελλάκια και τους πλησίασαν με χαχανητά.» σελ. 13.
B.2 Χημικές επιδράσεις	<ul style="list-style-type: none"> • «Πέρασα από την εκβολή του ποταμού και παρατήρησα ότι τα νερά του είναι βρόμικα.» σελ. 15. • «Ο Ψαρίνος και η Ψαρίνα κοίταξαν τρομαγμένοι ολόγυρα τους, μα δεν έβλεπαν ούτε πουλί ούτε ψάρι.» σελ. 15. • «Χλαπ! έπεσε κάτι γλιστερό σαν χλαπάτσα στις ράχες του... έκαναν τη μια βουτιά μετά την άλλη για να ξεκολλήσει η παράξενη γλίτσα από πάνω τους.» σελ. 17. • «Εμείς θα φύγουμε, αλλά αφήσαμε πάνω σας τη βρομιά μας, που 'ναι σκέτο δηλητήριο.» σελ 17. • «Κακά, ψυχρά κι ανάποδα, Ψαρίνα μου. Πολλοί οι κίνδυνοι. Ήρθα να προειδοποιήσω τον Αιγαιόγλαρο, τον αρχηγό των γλάρων της Βραχονησίδας, ότι έχει γίνει ένα ναυάγιο... αλίμονο σ' όποιον βρεθεί μπροστά της και τον καλύψουν τα πορτοκαλί και κόκκινα πέπλα της!.» σελ.20. • «Όμως στο τέλος του γλεντιού, όλοι βρέθηκαν στο νοσοκομείο... γιατί κάποιος τους δηλητηρίασε.» σελ.24. • «Γιατί η Κήλι, όταν κολυμπάει στη θάλασσα... όποιος τα τρώει δε γλυκαίνεται, αλλά πικραίνεται!.» σελ. 24.
B.3 Παθολογικές επιδράσεις	Δεν υπήρχαν σχετικές αναφορές
B.4 Άλλο	Δεν υπήρχαν σχετικές αναφορές
Γ. Τρόποι αντιμετώπισης της ρύπανσης των θαλασσών	
Γ.1 Διαμόρφωση μιας αειφόρου κοινωνίας	Δεν υπήρχαν σχετικές αναφορές
Γ.2 Εφαρμογή στρατηγικών τρίτης γενιάς	Δεν υπήρχαν σχετικές αναφορές

Γ.3 Εκπαίδευση εκπαιδευτικών για τα περιβαλλοντικά προβλήματα και συγκεκριμένα για τη ρύπανση των θαλασσών	Δεν υπήρχαν σχετικές αναφορές
Γ.4 Περιβαλλοντική εκπαίδευση	Δεν υπήρχαν σχετικές αναφορές
Γ.5 Λήψη μέτρων από τις πολιτείες και τους διεθνείς οργανισμούς	Δεν υπήρχαν σχετικές αναφορές
Γ.6 Ανάπτυξη περιβαλλοντικής επικοινωνίας	<ul style="list-style-type: none"> « Όχι μόνο έβγαλαν τους κατοίκους του σκουπιδόκοσμου κακήν... αλλά και τους έκλεισαν μέσα στους κάδους της ανακύκλωσης που είχαν τοποθετήσει τα παιδιά πριν λίγο καιρό. Έτσι απέκτησαν μια καθαρή παραλία» σελ.11.
Γ.7 Διαχείριση των αστικών και βιομηχανικών λυμάτων	Δεν υπήρχαν σχετικές αναφορές
Γ. 8 Άλλο	<ul style="list-style-type: none"> «Πλέξτε δίχτυα από τη μία όχθη της εκβολής μέχρι την άλλη, και οι τρίδυμες αδερφές θα παγιδευτούν εκεί, τους είπαν.» σελ.19. «Μετά χαράς, απάντησαν οι αράχνες κι έπιασαν δουλειά. Έπλεκαν ολημερίς ακούραστα. Πράγματι, οι τρίδυμες αδερφές μπλέχτηκαν... Έτσι γλίτωσε ο ψαρόκοσμος της Ποσειδωνίας.» σελ.19. «Θα κλείσουμε την Ποσειδωνία σ' ένα φυκένιο πλεκτό καταφύγιο. Η Πετρελαιοκηλίδα θα κλειστεί απέξω, κι έτσι θα γλιτώσουμε από αυτή.» σελ.27. «Την επόμενη ώρα ο ουρανός είχε γεμίσει από γλάρους που κρατούσαν στα ράμφη τους φύκια... ώσπου μαζεύτηκαν μέσα στο φυκένιο καταφύγιο.» σελ.29. «Δεν πρόλαβε να τελειώσει το χαζοχαχανητό της, κι ένα πάρα πολύ μεγάλο σουρωτήρι... ΜΠΟΥΜ! έπεσε στη θάλασσα κι άρχισε το σουρωμα.» σελ.31.

Πίνακας 6.6.1

Επίπεδο αναφοράς	Κατηγορίες	Σήμανση αναφοράς	Χαρακτηρισμός κειμένου ανάλογα το πλήθος των αναφορών
A/A:6			
Γνωστο κό επίπεδο	A.1	√	
	A.2		
	A.3	√	

	A.4		
	B.1	✓	
	B.2	✓	
	B.3		
	B.4		
Επίπεδο στάσεων- ιδεολογιών	Γ.1		
	Γ.2		
	Γ.3		
	Γ.4		
	Γ.5		
	Γ.6	✓	
	Γ.7		
	Γ.8	✓	
	Σύνολο	15/30	Ικανοποιητικό
(A.1*2,5+A.3*2,5)+(B.1*2,5+B.2*2,5)+(Γ.6*2,5+Γ.8*2,5)=15/30			

Τίτλος (Α/Α:3) παραμυθιού: «Τι να κάνουμε τι-τι το νερό για να σωθεί;»

Η συγγραφέας του παραμυθιού «Τι να κάνουμε τι-τι το νερό για να σωθεί;» είναι η Κατερίνα Λαλιώτη. Η Κατερίνα Λαλιώτη είναι νηπιαγωγός στη δημόσια εκπαίδευση και εργάζεται ως Σχολική Σύμβουλος Προσχολικής Αγωγής στη Θεσσαλονίκη. Έχει αρκετές σπουδές στην εκπαίδευση, ενώ έχει παρακολουθήσει και οργανώσει αρκετά εκπαιδευτικά προγράμματα. Ένα από τα έργα της που έχει γράψει είναι και το συγκεκριμένο παραμύθι. (Οι πληροφορίες σχετικά με τα βιογραφικά στοιχεία της Κατερίνας Λαλιώτη, συλλέχθηκαν από το βιογραφικό σημείωμα που υπάρχει στο πίσω μέρος του παραμυθιού «Τι να κάνουμε τι-τι το νερό για να σωθεί»).

Πλοκή του παραμυθιού: Πώς θα σωθεί το νερό που κινδυνεύει; Στην προσπάθειά τους να βρουν το μυστικό του νερού και τη σωτηρία του πλανήτη μας, οι κάτοικοι ενός μικρού χωριού θα γυρέψουν τις απαντήσεις σ' ένα θαλασσινό ταξίδι. Γοργόνες και νεράιδες, φώκιες, χελώνες και δελφινάκια, αντιμετωπίζουν κρίσιμα ζητήματα του περιβάλλοντος. Το μυστικό για να σωθεί το νερό, δεν είναι παρά το μήνυμα που οφείλουν να διαδώσουν και να τηρήσουν όλοι, αναλαμβάνοντας ουσιαστικά ο καθένας την ατομική και συλλογική του ευθύνη (Λαλιώτη, 2016).

Πίνακας 6.7

Α. Αίτια ρύπανσης των θαλασσών	
Α.1 Αστική ρύπανση	Δεν υπήρχαν σχετικές αναφορές
Α.2 Βιομηχανική ρύπανση	Δεν υπήρχαν σχετικές αναφορές

A.3 Γεωργική ρύπανση	Δεν υπήρχαν σχετικές αναφορές
A.4 Άλλο	Δεν υπήρχαν σχετικές αναφορές
B. Επιπτώσεις της ρύπανσης των θαλασσών στους θαλάσσιους οργανισμούς και στο θαλάσσιο οικοσύστημα	
B.1 Φυσικές επιδράσεις	<ul style="list-style-type: none"> • «Του ψαρά τα δίχτυα άδεια άδεια και τα παραγάδια. Αφανίστηκαν τα ψάρια, οι σουπιές, τα καλαμάρια.» • «Μέσα στου βυθού τα χίλια, τα χοχλάδια, τα κοχύλια, ζούνε τα μικρά ψαράκια, στρείδια, μύδια, καβουράκια. Αν εσείς... κινδυνεύουν να χαθούν.» • «Άνθρωποι μη μας ξεχνάτε στο χωριό σας όταν πάτε. Γιατί αν εμείς χαθούμε μύριες συμφορές θα 'ρθούνε... είμαι η φώκια η Μονάχους.» • «Άνθρωποι μη μας ξεχνάτε στο χωριό σας όταν πάτε. Γιατί αν εμείς χαθούμε μύριες συμφορές θα 'ρθούνε... η χελώνα η Καρέτα.» • «Άνθρωποι μη μας ξεχνάτε στο χωριό σας όταν πάτε. Γιατί αν εμείς χαθούμε... Νάιλον και χημικά για μας είναι φονικά.»
B.2 Χημικές επιδράσεις	Δεν υπήρχαν σχετικές αναφορές
B.3 Παθογόνες επιδράσεις	Δεν υπήρχαν σχετικές αναφορές
B.4 Άλλο	Δεν υπήρχαν σχετικές αναφορές
Γ. Τρόποι αντιμετώπισης της ρύπανσης των θαλασσών	
Γ.1 Διαμόρφωση μιας αειφόρου κοινωνίας	Δεν υπήρχαν σχετικές αναφορές
Γ.2 Εφαρμογή στρατηγικών τρίτης γενιάς	Δεν υπήρχαν σχετικές αναφορές
Γ.3 Εκπαίδευση εκπαιδευτικών για τα περιβαλλοντικά προβλήματα και συγκεκριμένα για τη ρύπανση των θαλασσών	Δεν υπήρχαν σχετικές αναφορές
Γ.4 Περιβαλλοντική εκπαίδευση	Δεν υπήρχαν σχετικές αναφορές

Γ.5 Λήψη μέτρων από τις πολιτείες και τους διεθνείς οργανισμούς	Δεν υπήρχαν σχετικές αναφορές
Γ.6 Ανάπτυξη περιβαλλοντικής επικοινωνίας	Δεν υπήρχαν σχετικές αναφορές
Γ.7 Διαχείριση των αστικών και βιομηχανικών λυμάτων	Δεν υπήρχαν σχετικές αναφορές
Γ. 8 Άλλο	<ul style="list-style-type: none"> • «Το μυστικό μου θα σου πω και να το μάθεις αν θέλεις για να έχετε νερό. Μην βρωμίζετε και μην τα σπαταλάτε, σκουπίδια μην πετάτε στις ακτές και σύρε να σου πουν τα μυστικά τους κι οι άλλες αδερφές.» • «Το μυστικό μου θα σου πω και να το μάθεις αν θέλεις για να έχετε νερό: Μην το βρωμίζετε και μην το σπαταλάτε, όλοι το μοιραζόμαστε θαρρώ. Νερό, πηγή ζωής, να το τιμάτε.» • «Αθάνατο για να 'ναι το νερό δεν το βρωμίζουμε και δεν το σπαταλάμε.»

Πίνακας 6.7.1

Επίπεδο αναφοράς	Κατηγορίες	Σήμανση αναφοράς	Χαρακτηρισμός κειμένου ανάλογα το πλήθος των αναφορών
A/A: 31			
Γνωστικό επίπεδο	A.1		
	A.2		
	A.3		
	A.4		
	B.1	√	
	B.2		
	B.3		
	B.4		
Επίπεδο στάσεων-ιδεολογιών	Γ.1		
	Γ.2		
	Γ.3		
	Γ.4		
	Γ.5		
	Γ.6		
	Γ.7		
	Γ.8	√	
	Σύνολο	5/30	Φτωχό

Τίτλος (Α/Α:10) παραμυθιού: «Η Νερένια προστατεύει τη θάλασσα»

Η συγγραφέας του παραμυθιού «Η Νερένια προστατεύει τη θάλασσα» είναι η Ρώσση Ζαΐρη Ρένα. Η Ρώσση Ζαΐρη Ρένα γεννήθηκε στην Αθήνα, μέσα στα βιβλία. Αποφοίτησε από το Αμερικανικό Κολέγιο Θηλέων Αγίας Παρασκευής, τη Σχολή Νηπιαγωγών Αθηνών και το London Montessori Centre. Εργάστηκε ως νηπιαγωγός και ως υπεύθυνη έκδοσης σε πολλούς εκδοτικούς οίκους. Έχει γράψει 5 μυθιστορήματα για ενηλίκους και πάνω από 150 παιδικά βιβλία. Για την προσφορά της στην παιδική λογοτεχνία έχει τιμηθεί αρκετές φορές. (Οι πληροφορίες σχετικά με τα βιογραφικά στοιχεία της Ρώσση Ζαΐρη Ρένα, συλλέχθηκαν από το βιογραφικό σημείωμα που υπάρχει στο πίσω μέρος του παραμυθιού «Η Νερένια προστατεύει τη θάλασσα»).

Πλοκή του παραμυθιού: Όταν η Μπλιμ Μπλομ, η φάλαινα, καταπίνει μια πλαστική σακούλα κι αρρωσταίνει βαριά, η Νερένια, η άτακτη γοργόνα, κάνει τα πάντα για να σώσει τη θάλασσα από τη ρύπανση. Μέχρι που αποκτάει και πόδια! Ένα βιβλίο που συνδυάζει τα προβλήματα του σήμερα με τα κλασικά παραμύθια και βοηθάει τα παιδιά να καταλάβουν πως το μέλλον του πλανήτη εξαρτάται από τα ίδια (Ρώσση Ζαΐρη Ρένα, 2009).

Πίνακας 6.8

A. Αίτια ρύπανσης των θαλασσών	
A.1 Αστική ρύπανση	<ul style="list-style-type: none"> «Μήπως είχαν παράξενη γεύση; Ρώτησε η χελώνα. Σκληρές ήταν. Χωρίς γεύση! Καλά το κατάλαβα. Έφαγες πλαστικές σακούλες;» σελ.11-12.
A.2 Βιομηχανική ρύπανση	Δεν υπήρχαν σχετικές αναφορές
A.3 Γεωργική ρύπανση	Δεν υπήρχαν σχετικές αναφορές
A.4 Άλλο	<ul style="list-style-type: none"> «Είδε κι έναν κάδο σκουπιδιών, που φαινόταν άδειος!» σελ. 23.
B. Επιπτώσεις της ρύπανσης των θαλασσών στους θαλάσσιους οργανισμούς και στο θαλάσσιο οικοσύστημα	
B.1 Φυσικές επιδράσεις	<ul style="list-style-type: none"> «Ξέρεις πόσα ψάρια έχουν μολυνθεί τον τελευταίο καιρό από τα σκουπίδια που πετάνε οι άνθρωποι;» σελ. 12. «Μια θαλάσσια χελώνα αρρώστησε βαριά από τις πλαστικές σακούλες.» σελ. 12. «Προχτές έβαλα τις φωνές σε ένα κοράλλι που πήγε και φύτρωσε σε μια σαγιονάρα.»

	<p>σελ. 12.</p> <ul style="list-style-type: none"> • «Θα χρειαστούν μέρες για να ηρεμήσει το στομάχι της. Και ποιος ξέρει τι θα κάνει στον οργανισμό της η παλιοσακούλα. Είναι πλαστική. Γεμάτη χημικά!» σελ. 15. • «Όλα τα ψάρια θα αρρωστήσουν.» σελ. 15. • «Οι περιοχές της ξηράς όπου μπορούν να απορριφθούν τα άχρηστα αντικείμενα λιγοστεύουν. Ολοένα και περισσότερα σκουπίδια καταλήγουν στη θάλασσα.» σελ. 16.
B.2 Χημικές επιδράσεις	<ul style="list-style-type: none"> • «Ο βυθός γεμίζει απορρίμματα που περιέχουν βλαβερές χημικές ουσίες. Μια πλαστική σακούλα χρειάζεται διακόσια χρόνια για να λιώσει!» σελ. 16.
B.3 Παθογόνες επιδράσεις	Δεν υπήρχαν σχετικές αναφορές
B.4 Άλλο	<ul style="list-style-type: none"> • «Έφτασαν στα ρηχά κι άρχισαν να κολυμπούν προσεκτικά. Γύρω τους έβλεπαν πίσσες, λάστιχα, βαρέλια, μπουκάλια, κουτάκια αναψυκτικών, σκουριασμένους τενεκέδες, πλαστικές καρέκλες, λάστιχα, κατσαρόλες, τούβλα, δίχτυα, σακούλες και... Η Νερένια δεν άντεχε άλλο!» σελ. 20.
Γ. Τρόποι αντιμετώπισης της ρύπανσης των θαλασσών	
Γ.1 Διαμόρφωση μιας αειφόρου κοινωνίας	Δεν υπήρχαν σχετικές αναφορές
Γ.2 Εφαρμογή στρατηγικών τρίτης γενιάς	Δεν υπήρχαν σχετικές αναφορές
Γ.3 Εκπαίδευση εκπαιδευτικών για τα περιβαλλοντικά προβλήματα και συγκεκριμένα για τη ρύπανση των θαλασσών	Δεν υπήρχαν σχετικές αναφορές
Γ.4 Περιβαλλοντική εκπαίδευση	<ul style="list-style-type: none"> • «Δε δίστασε λεπτό. Άνοιξε την πόρτα της πρώτης τάξης που βρήκε μπροστά της, διέκοψε το μάθημα, κι εκείνη μπροστά στην ξαφνιασμένη δασκάλα άρχισε να εξηγεί στα παιδιά τι γινόταν στον βυθό... τι έπρεπε να κάνουν οι άνθρωποι για να προστατεύσουν τη θάλασσα και τους εαυτούς τους...» σελ. 37. • «Πρέπει να βοηθήσετε, κατέληξε. Εμείς τα παιδιά πρέπει να ξυπνήσουμε τους μεγάλους. Να μην πετάνε σκουπίδια στη θάλασσα, να μην...» σελ.38.

Γ.5 Λήψη μέτρων από τις πολιτείες και τους διεθνείς οργανισμούς	Δεν υπήρχαν σχετικές αναφορές
Γ.6 Ανάπτυξη περιβαλλοντικής επικοινωνίας	<ul style="list-style-type: none"> «Ένα κορίτσι που έμοιαζε σαν να βγήκε μέσα από τη θάλασσα ξύπνησε το ενδιαφέρον των κατοίκων για την προστασία του περιβάλλοντος... μάζεψαν τα σκουπίδια, γέμισαν τους κάδους, βούτηξαν στα νερά, καθάρισαν μέχρι και τον βυθό.» σελ.41.
Γ.7 Διαχείριση των αστικών και βιομηχανικών λυμάτων	Δεν υπήρχαν σχετικές αναφορές
Γ. 8 Άλλο	<ul style="list-style-type: none"> «Πώς μπορώ να ζητήσω από τους ανθρώπους να σταματήσουν την οικολογική καταστροφή στον βυθό; Μουρμούρισε ο βασιλιάς. Μαζί μ' εμάς κινδυνεύουν κι εκείνοι, αλλά όταν το καταλάβουν θα είναι αργά.» σελ.19. «Κάποιος πρέπει να ειδοποιήσει τους ανθρώπους για τη συμφορά.» σελ. 20. «Η Νερένια της μίλησε για τη ρύπανση της θάλασσας. Της ζήτησε να τη βοηθήσει να ειδοποιήσει τους ανθρώπους.» σελ.30.

Πίνακας 6.8.1

Επίπεδο αναφοράς	Κατηγορίες	Σήμανση αναφοράς	Χαρακτηρισμός κειμένου ανάλογα το πλήθος των αναφορών
A/A:10			
Γνωστικό επίπεδο	A.1	✓	
	A.2		
	A.3		
	A.4	✓	
	B.1	✓	
	B.2	✓	
	B.3		
	B.4	✓	
Επίπεδο στάσεων-ιδεολογιών	Γ.1		
	Γ.2		
	Γ.3		
	Γ.4	✓	
	Γ.5		
	Γ.6	✓	
	Γ.7		

	Γ.8	ν	
	Σύνολο	20/30	Ικανοποιητικό
	$(A.1*2,5+A.4*2,5)+(B.1*2,5+B.2*2,5+B.4*2,5)+(Γ.4*2,5+Γ.6*2,5+Γ.8*2,5)=20/30$		

Τίτλος (Α/Α:14) παραμυθιού: «Η παράξενη Φα-Φάλαινα»

Η συγγραφέας του παραμυθιού «Η παράξενη Φα-Φάλαινα» είναι η Μαρία Βελετά-Βασιλειάδου. Η Μαρία Βελετά-Βασιλειάδου γεννήθηκε στη Μήλο το 1949. Ήταν μέλος του Κύκλου του Ελληνικού Παιδικού Βιβλίου, της εταιρίας Ελλήνων Λογοτεχνών της Ένωσης Συγγραφέων, Εικονογραφών Παιδικών Βιβλίων και της UNICEF. (Οι πληροφορίες σχετικά με τα βιογραφικά στοιχεία της Μαρίας Βελετά-Βασιλειάδου, συλλέχθηκαν από το βιογραφικό σημείωμα που υπάρχει στο πίσω μέρος του παραμυθιού «Η παράξενη Φα-Φάλαινα»).

Πλοκή του παραμυθιού: Στη δέκατη Πέμπτη –αν θυμάμαι καλά- γειτονιά του ωκεανού ζούσε μια παράξενη, πολύ παράξενη φάλαινα: ρουφούσε πετρέλαιο αντί πορτοκαλάδα, μασούσε πίσσες αντί τσίκλες, γκρίνιαζε και μάλωνε με τα ψαράκια, γιατί δεν μπορούσε ν’ ακούει τις φωνές και τα παιχνίδια τους. Έτσι, έφυγαν όλοι απ’ τη γειτονιά και την άφησαν μόνη, πράγμα που δεν της άρεσε καθόλου. Και σαν να μην έφτανε αυτό, έβγαλε πάνω στο κεφάλι της ένα δόντι που έμοιαζε με... κέρατο! Τι έγινε τελικά με την παράξενη φάλαινα; Θα ξαναγυρίσουν στη γειτονιά τα ψαράκια; Τι της είπε ο οδοντογιατρός της ότι έφταιγε που έβγαλε αυτό το παράξενο δόντι; Θα εξαφανιστεί και πώς; (Μαρία Βελετά-Βασιλειάδου, 2000).

Πίνακας 6.9

Α. Αίτια ρύπανσης των θαλασσών	
A.1 Αστική ρύπανση	<ul style="list-style-type: none"> «Κι αφού έβγαλε με προσοχή ανάμεσα απ’ τα δόντια της καμιά πενηνταριά κονσερβοκούτια, δέκα ρακέτες, ογδόντα μπαλάκια, δεκαπέντε σαγιονάρες, καμιά πενηνταριά μπειμπιλίνο, ένα σωβρακάκι του Κοντορεβιθούλι.»
A.2 Βιομηχανική ρύπανση	<ul style="list-style-type: none"> «Κοιτάζει και τι να δει! Τη Φα-Φάλαινα μ’ ένα τεράστιο καλάμι, να ρουφά το πετρέλαιο που μόλις είχε πετάξει ένας καπετάνιος μέσα στη θάλασσα.» «Αντί η Φα-Φάλαινα να μαλώσει τον καπετάνιο που εξαιτίας του θα βρόμιζε η θάλασσα και θα κινδύνευαν τα καημένα τα ψαράκια, εκείνη του τραγουδούσε χαμογελώντας.»
A.3 Γεωργική ρύπανση	Δεν υπήρχαν σχετικές αναφορές

A.4 Άλλο	Δεν υπήρχαν σχετικές αναφορές
B. Επιπτώσεις της ρύπανσης των θαλασσών στους θαλάσσιους οργανισμούς και στο θαλάσσιο οικοσύστημα	
B.1 Φυσικές επιδράσεις	<ul style="list-style-type: none"> • «Κινδυνεύουν τα παιδιά μας αλλά κι εμείς, είπαν μια μέρα αγανακτισμένες δυο μαρίδες. Άσε που γέμισαν με πίσσες τα φύκια. Έτσι κι αρρωστήσουν κι αυτά... Σε λίγο δε θα 'χουμε να τρώμε!» • «Κάτι πρέπει να κάνουμε! Αναστέναξε μια χελώνα, που είχε ένα κομμάτι πίσσα πάνω στην πλάτη της...» • «Ορίστε! Κοιτάξτε χάλια! είπε μια... ασπρόμαυρη απ' τις πίσσες πάπια δείχνοντας τη μία φτερούγα της, που είχε κολλήσει εξαιτίας τους. • «Κι εμένα τα δελφινάκια μου! Γκριζωπά τα γέννησα, με μαύρες βούλες κατάντησαν απ' αυτές τις παλιοπίσσες που πετά κάθε τόσο η Φα-Φάλαινα!» • «Έφυγαν μακριά. Πολύ μακριά εξαιτίας σου.» • «Όλα τα σπίτια ήταν άδεια και κλειστά...»
B.2 Χημικές επιδράσεις	<ul style="list-style-type: none"> • «Η σπηλιά, όμως όπου ζούσε η παράξενη φάλαινα πώς ήταν; Χμμ! Πώς ήταν! Μαύρη και βρόμικη απ' τα πετρέλαια και τις πίσσες. Να σκεφτείτε ότι ο βυθός, αντί ν' ασημίζει, ήταν γκριζόμαυρος!» • «Τριγύρω τα πετρώματα ήταν γεμάτα πίσσες. Κι αν πεις για τα κοράλλια, είχαν γίνει κι αυτά κατάμαυρα... Άσε πια τα τενεκεδάκια και τα σκουπίδια που είχε μαζέψει έξω απ' την αυλή της. Αμ και τα βαρέλια με το πετρέλαιο;»
B.3 Παθογόνες επιδράσεις	Δεν υπήρχαν σχετικές αναφορές
B.4 Άλλο	Δεν υπήρχαν σχετικές αναφορές
Γ. Τρόποι αντιμετώπισης της ρύπανσης των θαλασσών	
Γ.1 Διαμόρφωση μιας αειφόρου κοινωνίας	Δεν υπήρχαν σχετικές αναφορές
Γ.2 Εφαρμογή στρατηγικών τρίτης γενιάς	Δεν υπήρχαν σχετικές αναφορές

Γ.3 Εκπαίδευση εκπαιδευτικών για τα περιβαλλοντικά προβλήματα και συγκεκριμένα για τη ρύπανση των θαλασσών	Δεν υπήρχαν σχετικές αναφορές
Γ.4 Περιβαλλοντική εκπαίδευση	Δεν υπήρχαν σχετικές αναφορές
Γ.5 Λήψη μέτρων από τις πολιτείες και τους διεθνείς οργανισμούς	Δεν υπήρχαν σχετικές αναφορές
Γ.6 Ανάπτυξη περιβαλλοντικής επικοινωνίας	Δεν υπήρχαν σχετικές αναφορές
Γ.7 Διαχείριση των αστικών και βιομηχανικών λυμάτων	Δεν υπήρχαν σχετικές αναφορές
Γ. 8 Άλλο	<ul style="list-style-type: none"> «Να της βγάλεις αυτό το φαγουρόδοντο!... να της το σφραγίσεις, πρότεινε ένας καρχαρίας ξύνοντας τη μύτη του.» «Κι ούτε που θα μάζευα ξανά πίσσες και πετρέλαιο. Πφφ! Βρομοπετρέλαιο!»

Πίνακας 6.9.1

Επίπεδο αναφοράς	Κατηγορίες	Σήμανση αναφοράς	Χαρακτηρισμός κειμένου ανάλογα το πλήθος των αναφορών
A/A: 14			
Γνωστικό επίπεδο	A.1	√	
	A.2	√	
	A.3		
	A.4		
	B.1	√	
	B.2	√	
	B.3		
	B.4		
Επίπεδο στάσεων-ιδεολογιών	Γ.1		
	Γ.2		
	Γ.3		
	Γ.4		
	Γ.5		
	Γ.6		
	Γ.7		
	Γ.8	√	
Σύνολο		12,5/30	Ικανοποιητικό
$(A.1*2,5+A.2*2,5)+(B.1*2,5+B.2*2,5)+(Γ.8*2,5)=12,5/30$			

Τίτλος (Α/Α:9) παραμυθιού: «Μουσικά παραμύθια- Το κλάμα της γοργόνας»

Η συγγραφέας του παραμυθιού «Το κλάμα της γοργόνας» είναι η Κατερίνα Τσίτσα. Η Κατερίνα Τσίτσα γεννήθηκε στην Αθήνα. Ξεκίνησε πιάνο στο Ελληνικό Ωδείο Αθηνών απ' όπου και πήρε το πτυχίο της. Στην πορεία συνέχισε τις σπουδές της στη μουσική, στο τμήμα Μουσικών Σπουδών, στο Πανεπιστήμιο Ιονίου. Στην πορεία συνέχισε με μεταπτυχιακές σπουδές.

Πλοκή του παραμυθιού: Το παραμύθι περιγράφει την ιστορία μιας θλιμμένης γοργόνας, η οποία βγήκε στην αμμουδιά για να ενημερώσει τα παιδιά που βρίσκονται στην αμμουδιά για το κακό που κάνουν στην ίδια, αλλά και σε ολόκληρο το βυθό, πετώντας σκουπίδια τόσα χρόνια. Η γοργόνα καταφέρνει να ευαισθητοποιήσει τα παιδιά και όλοι μαζί με συνεργασία καταφέρνουν να επιτύχουν τους στόχους τους, οι οποίοι είναι να μη ρυπαίνουν τις ακτές.

Πίνακας 6.10

A. Αίτια ρύπανσης των θαλασσών	
A.1 Αστική ρύπανση	Δεν υπήρχαν σχετικές αναφορές
A.2 Βιομηχανική ρύπανση	<ul style="list-style-type: none"> «Σκουπίδια, σκουπίδια, σκουπίδια, επιπλέον παντού. Σκουπίδια, σκουπίδια, σκουπίδια, των εργοστασίων.»σελ.38.
A.3 Γεωργική ρύπανση	Δεν υπήρχαν σχετικές αναφορές
A.4 Άλλο	<ul style="list-style-type: none"> «Άρχισαν να τρώνε το κολατσιό τους, χωρίς να προσέχουν όμως πού πετάνε τα σκουπίδια τους.» σελ.31. «Για των ανθρώπων την άγνοια εσύ τι φταις;» σελ.36.
B. Επιπτώσεις της ρύπανσης των θαλασσών στους θαλάσσιους οργανισμούς και στο θαλάσσιο οικοσύστημα	
B.1 Φυσικές επιδράσεις	<ul style="list-style-type: none"> «Όμως τα χρόνια έχουν περάσει και οι άνθρωποι έχουν ξεχάσει τη φυλή μας απ' το χάρτη έχουν σβήσει και με σκουπίδια το νερό έχουν ποτίσει.» σελ.34. «Όλη τη βρομιά τους την πετούν. Πού παν' αυτά που ρίχνουν δε ρωτούν, τον πλανήτη έχουν βρομίσει.» σελ.34. «Ψάρια και κοράλλια είναι νεκρά. Το μικρό δελφίνι δεν τραγουδά. Κάποτε ήμουν όμορφη, ξανθιά. Σβήνω γιατί η μυρωδιά αυτή με νικά.» σελ.34.
B.2 Χημικές επιδράσεις	Δεν υπήρχαν σχετικές αναφορές

B.3 Παθογόνες επιδράσεις	Δεν υπήρχαν σχετικές αναφορές
B.4 Άλλο	Δεν υπήρχαν σχετικές αναφορές
Γ. Τρόποι αντιμετώπισης της ρύπανσης των θαλασσών	
Γ.1 Διαμόρφωση μιας αειφόρου κοινωνίας	Δεν υπήρχαν σχετικές αναφορές
Γ.2 Εφαρμογή στρατηγικών τρίτης γενιάς	Δεν υπήρχαν σχετικές αναφορές
Γ.3 Εκπαίδευση εκπαιδευτικών για τα περιβαλλοντικά προβλήματα και συγκεκριμένα για τη ρύπανση των θαλασσών	Δεν υπήρχαν σχετικές αναφορές
Γ.4 Περιβαλλοντική εκπαίδευση	Δεν υπήρχαν σχετικές αναφορές
Γ.5 Λήψη μέτρων από τις πολιτείες και τους διεθνείς οργανισμούς	Δεν υπήρχαν σχετικές αναφορές
Γ.6 Ανάπτυξη περιβαλλοντικής επικοινωνίας	Δεν υπήρχαν σχετικές αναφορές
Γ.7 Διαχείριση των αστικών και βιομηχανικών λυμάτων	Δεν υπήρχαν σχετικές αναφορές
Γ. 8 Άλλο	<ul style="list-style-type: none"> • «Το νερό είναι ζωή. Φροντίστε το σωστά, να μη χαθεί. Η ελπίδα για τη γη.» • «Στεναχωρημένα γι' αυτό που είχαν κάνει, τα παιδιά ζήτησαν συγγνώμη, αποφάσισαν να μαζέψουν τα σκουπίδια και να καθαρίσουν όλη την παραλία.» σελ.36. • «Θα σε βοηθήσουμε, μην κλαις. Θα καθαρίσουμε όλες τις ακτές.» σελ.37. • «Έλα να σου χτενίσουμε τα μαλλιά. Να διώξουμε απ' τα λέπια σου όλη τη βρομιά. Και να γυαλίσουμε την πολύχρωμη ουρά.» σελ.38. • «Η ζωηρή μας παρέα μάζεψε όλα τα σκουπίδια και τα σκουπιδάκια, όλα τα μπουκάλια και τα μπουκαλάκια, όλα τα χαρτιά και τα χαρτάκια... και τα πέταξαν σε μεγάλους και μικρούς κάδους.» σελ.40.

Πίνακας 6.10.1

Επίπεδο αναφοράς	Κατηγορίες	Σήμανση αναφοράς	Χαρακτηρισμός κειμένου ανάλογα το πλήθος των αναφορών
A/A: 9			
Γνωστικό επίπεδο	A.1		
	A.2	√	
	A.3		
	A.4	√	
	B.1	√	
	B.2		
	B.3		
	B.4		
Επίπεδο στάσεων-ιδεολογιών	Γ.1		
	Γ.2		
	Γ.3		
	Γ.4		
	Γ.5		
	Γ.6		
	Γ.7		
	Γ.8	√	
	Σύνολο	10/30	Φτωχό
$(A.2*2,5+A.4*2,5)+(B.1*2,5)+(Γ.8*2,5)=10/30$			

Τίτλος (A/A:27) παραμυθιού: «Ψάρια στο Γιαλό με Πλακάτ και με Πανό»

Η συγγραφέας του παραμυθιού «Ψάρια στο Γιαλό με Πλακάτ και με Πανό» είναι η Άννα Δενδρινού. Η Άννα Δενδρινού γεννήθηκε και ζει στην Πάτρα. Απόφοιτη του ΑΤΕΙ Πάτρας, εργάστηκε ως εκπαιδύτρια παιδιών με νοητική υστέρηση στο Θ.Π.Κ. Έχει παρακολουθήσει εργαστήρια δημιουργικής γραφής παιδικού βιβλίου και αφήγησης λαϊκών παραμυθιών, σεμινάρια θεατρικής παιδείας και εμπνύχωσης θεατρικού παιχνιδιού. Εκτός από το συγκεκριμένο παιδικό παραμύθι έχει γράψει και άλλα. (Οι πληροφορίες σχετικά με τα βιογραφικά στοιχεία της Άννας Δενδρινού, συλλέχθηκαν από το βιογραφικό σημείωμα που υπάρχει στο πίσω μέρος του παραμυθιού «Ψάρια στο Γιαλό με Πλακάτ και με Πανό»).

Πλοκή του παραμυθιού: Μια παρέα παιδιών φτιάχνουν πύργους και αμμοπολιτείες στην παραλία, όταν ξαφνικά σηκώνονται πελώρια κύματα, που τους κόβουν την ανάσα. Και τι να δουν; Διάφορα θαλασσινά βγαίνουν στο γιαλό, για να διαδηλώσουν με πλακάτ και με πανό! Ο λόγος της διαμαρτυρίας τους είναι, ότι η Ρύπανση και η Μόλυνση τους έχουν κάνει τη ζωή τους ανυπόφορη μες στη Θαλασσοχώρα. Όμως, το μεγαλύτερο παράπονο τους είναι η ανθρώπινη αδιαφορία. Αυτή είναι που προκαλεί

την αλόγιστη καταστροφή του περιβάλλοντος. Αμέσως τα παιδιά βάζουν τα δυνατά τους για να βρουν μια λύση... ένα μέσο μαγικό. Άραγε θα καταφέρουν να σώσουν τα θαλασσινά και τον πολύτιμο βυθό; (Δενδρινού, 2016)

Πίνακας 6.11

Α. Αίτια ρύπανσης των θαλασσών	
A.1 Αστική ρύπανση	<ul style="list-style-type: none"> • «Η Ρύπανση, που ήταν τσαπατσούλα, σκόρπισε τα σκουπίδια της όπου βρήκε-σακούλες πλαστικές, κονσερβοκούτια και χαρτόκουτα από χυμούς- και τὰ άφησε ν' αρμενίζουν σαν χρωματιστές βαρκούλες στην επιφάνεια. Τα πιο βαριά, κάτι σπασμένα μπουκάλια και παλιοσίδερα, τα πήρε μαζί της στον βυθό.» σελ.9. • «Είμαι η Ρύπανση, όπως θα έχετε ακουστά και στα ψάρια φέρνω των ανθρώπων όλα τα περιττά. Έχω στο σακί μου μέταλλα, δώρα γυάλινα και πλαστικά, εφημερίδες, κονσερβοκούτια, μπαταρίες, κινητά, στα ψαράκια θα τὰ αφήσω για να νιώσω τη χαρά.» σελ.9. • «Έχουν κατακτήσει τη θάλασσα και τον γιαλό μας σκουπιδότοπους. Τον βυθό μας χωματερή, ξέσπασε μια συναγρίδα.» σελ.13. • «Επίσης, τα περισσότερα σκουπίδια είναι σκορπισμένα κάτω και γύρω απ' αυτά (τους κάδους).» σελ.24.
A.2 Βιομηχανική ρύπανση	<ul style="list-style-type: none"> • «Είμαι η Μόλυνση η φοβερή, να σας συστηθώ ένα καράβι με ξεμπάρκαρε στη θάλασσα να απλωθώ.» σελ. 7. • «Ο άνθρωπος με τα καράβια του, καπετάνισσα μου.» σελ. 10. • «Γύρευε τι σκουπίδια και βρομιές θα άδειασαν πάλι τα καράβια στη θάλασσα.» σελ.19.
A.3 Γεωργική ρύπανση	Δεν υπήρχαν σχετικές αναφορές
A.4 Άλλο	<ul style="list-style-type: none"> • «Η αιτία για όλα αυτά είναι δυο θηλυκοί εφιάλτες που μπήκαν ξαφνικά στη ζωή τους. Η Μόλυνση και η Ρύπανση, που έφτασαν σεινάμενεςκουνάμενες ίσαμε στο βυθό.» σελ.7. • «Οι άνθρωποι το έχουν παρακάνει. Δε σέβονται τίποτα, είτε έξαλλη η ζαργάνα.» σελ.13.

B. Επιπτώσεις της ρύπανσης των θαλασσών στους θαλάσσιους οργανισμούς και στο θαλάσσιο οικοσύστημα	
B.1 Φυσικές επιδράσεις	<ul style="list-style-type: none"> • «Στη Θαλασσοχώρα τα θαλασσινά δεν είναι ευτυχισμένα πια. Έχασαν το γέλιο τους, έχασαν τα όνειρά τους και τρέμουν για τη στιγμή που θα χαθούν κι εκείνα.» σελ.7. • «Ήθελα να ΄ξερα ποιος με βρομίζει με τα σκουπίδια του... είπε στον άνεμο τον γαρμπή.» σελ.9. • «Και γι΄ αυτές τις τεράστιες μαύρες γυαλιστερές φυσαλίδες, που μου κόβουν την ανάσα, ποιος είναι υπεύθυνος;» σελ.10. • «Συμφορά, ξανάπαν τα ψάρια τρέμοντας. Θεέ μου! Τι μας περιμένει; Τα παιδιά μας; Τι θ΄ απογίνουν τα παιδιά μας;» σελ.11. • «Εεε, χάννε, κλείσε το στόμα γιατί θα μπουν μέσα βρομερές φυσαλίδες, τον πείραξε μια σουπιά.» σελ.12. • «Μα τι πάθατε; Εσείς είστε κατάχλομος, παρατήρησε ο σπάρος. Μόλις κατέβηκα από το σαλάχι, έφαγα ένα κονσερβοκούτι στο κεφάλι.» σελ.13. • «Με τόσους ρύπους, κοντεύουμε να πάθουμε ασφυξία.» σελ.21. • «Τα παιδιά μας συχνά τραυματίζονται απ΄ τα κονσερβοκούτια και τα σπασμένα μπουκάλια που πετάνε οι άνθρωποι απ΄ τα καράβια.... Επίσης, πολλά ψάρια μεταναστεύουν πίσω από τα δελφίνια για να βρουν καθαρούς ωκεανούς.» σελ. 22.
B.2 Χημικές επιδράσεις	<ul style="list-style-type: none"> • «Ξέρω πως στα ψαράκια ασφυξία φέρνω και πανικό όμως να πάνε στη δικαιοσύνη την ανθρώπινη αμέλεια γι΄ αυτό.» σελ.7 • «Το πλαγκτόν, από τ΄ απόβλητά σας, έγινε άνοστο και μας φέρνει δυσπεψία.» σελ.21. • «Τα χημικά από τα αντηλιακά σας μας προκαλούν αλλεργία. Κι εμείς οι αχιβάδες, από τις μυρωδιές τους δεν μπορούμε να κλείσουμε τι στόμα μας απ΄ το πολύ χασμουρητό.» σελ.21.
B.3 Παθογόνες επιδράσεις	<ul style="list-style-type: none"> • «Τα χημικά που μας ταΐζετε με ελαφριά καρδιά στο πιάτο σας και στο στομάχι σας γυρίζουνε ξανά.» σελ.18.
B.4 Άλλο	<ul style="list-style-type: none"> • «Αν οι άνθρωποι δεν ακούσουν με την καρδιά τους το καμπανάκι του κινδύνου που καθημερινά τους χτυπάει η φύση κι αν δεν προστατέψουν το περιβάλλον από τα΄ άχρηστά τους, ο πλανήτης Γη θα

	<p>καταστραφεί.» σελ.11.</p> <ul style="list-style-type: none"> • «Έχουμε σταματήσει όλες τις καλοκαιρινές πολιτιστικές μας εκδηλώσεις.» σελ. 21.
Γ. Τρόποι αντιμετώπισης της ρύπανσης των θαλασσών	
Γ.1 Διαμόρφωση μιας αειφόρου κοινωνίας	Δεν υπήρχαν σχετικές αναφορές
Γ.2 Εφαρμογή στρατηγικών τρίτης γενιάς	Δεν υπήρχαν σχετικές αναφορές
Γ.3 Εκπαίδευση εκπαιδευτικών για τα περιβαλλοντικά προβλήματα και συγκεκριμένα για τη ρύπανση των θαλασσών	Δεν υπήρχαν σχετικές αναφορές
Γ.4 Περιβαλλοντική εκπαίδευση	<ul style="list-style-type: none"> • «Γνωρίζουμε τις προσπάθειες που κάνετε στα σχολεία μαζί με τους δασκάλους σας για να προστατέψετε το περιβάλλον.» σελ.23. • «Υστερα θα οργανώσουμε με τους δασκάλους μας μουσικοθεατρικά δρώμενα για την υπεράσπιση του περιβάλλοντος και θα τα παίζουμε στους πεζόδρομους και στις πλατείες της πόλης μας.» σελ.29.
Γ.5 Λήψη μέτρων από τις πολιτείες και τους διεθνείς οργανισμούς	<ul style="list-style-type: none"> • «... όπως γνωρίζουμε και τον αγώνα που δίνουν κάποιοι ευαίσθητοι άνθρωποι και επιστήμονες για την προστασία του πλανήτη μας.» σελ.23. • «Μεγαλύτεροι κάδοι στους δρόμους και στις παραλίες, και τοποθετημένοι σε πολύ κοντινές αποστάσεις, ώστε να σκοντάφτουν οι άνθρωποι απάνω τους.» σελ.25. • «Κι εμείς να ζητήσουμε απ' τον δήμαρχο της πόλης μας, δίπλα σε αυτούς, να βάλει κι από έναν ειδικό μπλε κάδο για τα ανακυκλώσιμα υλικά.» σελ.24.
Γ.6 Ανάπτυξη περιβαλλοντικής επικοινωνίας	<ul style="list-style-type: none"> • «Λοιπόν... σκεφτήκαμε να πάμε σ' όλες τις εταιρείες κινητής τηλεφωνίας και να τους ζητήσουμε να τοποθετήσουν σε κάθε συσκευή κινητού κι από μια μαγική φωνή που θα λέει: "Φίλε ή φίλη μου, πριν πετάξεις στο περιβάλλον σου κάτι περιττό, ψάξε γύρω σου να βρεις τον κάδο τον ειδικό, αλλιώς θα καταστρέψεις κάθε όνειρο σου και το μέλλον των παιδιών σου".» σελ.28. • «Θα ανεβάσουμε στο Facebook φωτογραφίες από τη διαμαρτυρία σας, θα στείλουμε e-mail και μηνύματα στο Viber σε όλους τους φίλους μας, σε όλα τα σχολεία.» σελ.29.

	<ul style="list-style-type: none"> • «Τι γράφεις εκεί, καλαμάρι; Ρώτησε ο ροφός. Δελτίο Τύπου στα κανάλια ΑφρόςTV και Βυθός TV. Τόσο καλά νέα έχουμε.» σελ.29. • «Μην παραλείψεις και τον Τύπο. Πρωτοσέλιδο πρέπει να κάνουν αυτή την είδηση τα "Φρέσκα Νέα", είπε ο ροφός. Κι εσύ, σπαροταχυδρόμε, να αναλάβεις να μοιράσεις ενημερωτικά φυλλάδια σε όλη τη Θαλασσοχώρα.» σελ.29.
Γ.7 Διαχείριση των αστικών και βιομηχανικών λυμάτων	Δεν υπήρχαν σχετικές αναφορές
Γ. 8 Άλλο	<ul style="list-style-type: none"> • «Βρε θαλασσινά, μήπως να δράσουμε κι εμείς πιο δυναμικά;» σελ.11. • «Κάποια απ' τα ψαράκια θα φτιάξουν αφίσες, πλακάτ και πανό, όπου τα καλαμάρια θα γράφουν συνθήματα τόσο δυνατά, που θα κάνουν τις καρδιές των ανθρώπων να λυγίσουν... έπειτα οι γλώσσες και οι μέδουσες θα κολυμπήσουν μέχρι τις ακτές και θα τις βραχοκολλήσουν.» σελ.16. • «Τη θάλασσα εμείς θα σώσουμε και τον βυθό απ' τα σκουπίδια που πετάτε δίχως σκέψη και μυαλό.» σελ.18. • «Είμαστε μια αποστολή θαλασσινών και βγήκαμε στον γιαλό για μια φιλική διαμαρτυρία προς τους ανθρώπους. Θέλουμε να βγουν στο φως τα μεγάλα προβλήματα που μας προκαλούν οι άνθρωποι με τα σκουπίδια και τ' απόβλητά τους. Να τα δουν, ν' ακούσουν επιτέλους τη φωνή της θάλασσας.» σελ.21. • «Και με αυτούς που δεν πειθαρχούν τι θα κάνουμε; Ρώτησε ο βακαλάος. Καλή παρατήρηση. Γι' αυτούς θα βρουν τα παιδιά εδώ κάτι μαγικό, που θα ξυπνήσει τη φωνή της συνείδησής τους.» σελ.27.

Πίνακας 6.11.1

Επίπεδο αναφοράς	Κατηγορίες	Σήμανση αναφοράς	Χαρακτηρισμός κειμένου ανάλογα το πλήθος των αναφορών
A/A: 27			
ωσ τικ ό επί πε	A.1	√	
	A.2	√	

	A.3		
	A.4	✓	
	B.1	✓	
	B.2	✓	
	B.3	✓	
	B.4	✓	
Επίπεδο στάσεων- ιδεολογιών	Γ.1		
	Γ.2		
	Γ.3		
	Γ.4	✓	
	Γ.5	✓	
	Γ.6	✓	
	Γ.7		
	Γ.8	✓	
	Σύνολο	27,5	Πλήρες
$(A.1*2,5+A.2*2,5+A.4*2,5)+(B.1*2,5+B.2*2,5+B.3*2,5+B.4*2,5)+(Γ.4*2,5+Γ.5*2,5+Γ.6*2,5+Γ.8*2,5)= 27,5/30$			

Τίτλος (A/A:11) παραμυθιού: «Πράκτορες του πλανήτη- Τα τέρατα των θαλασσών»

Η συγγραφέας του παραμυθιού «Πράκτορες του πλανήτη-Τα τέρατα των θαλασσών» είναι η Ελένη Ανδρεάδη». Η Ελένη Ανδρεάδη χρησιμοποιεί τη συγγραφική της πένα ως το απόλυτο μυστικό όπλο για τη δημιουργία της σειράς βιβλίων *Πράκτορες του πλανήτη*. Σπούδασε Περιβαλλοντική Πολιτική και ΜΜΕ στο Πανεπιστήμιο Χάρβαρντ και έχει εργαστεί ως στρατηγικός και περιβαλλοντικός σύμβουλος σε Ελλάδα, Αμερική, Αγγλία και Γερμανία. Η ομώνυμη μη κερδοσκοπική εταιρία Πράκτορες του Πλανήτη που ίδρυσε εκπαιδεύει κάθε χρόνο πάνω από 12.000 νέους πράκτορες μέσα από τα προγράμματα και το άκρως απόρρητο υλικό της. (Οι πληροφορίες σχετικά με τα βιογραφικά στοιχεία της Ελένης Ανδρεάδη, συλλέχθηκαν από το βιογραφικό σημείωμα που υπάρχει στο πίσω μέρος του παραμυθιού «Πράκτορες του πλανήτη-Τα τέρατα των θαλασσών»).

Πλοκή του παραμυθιού: Σε 48 ώρες ο πλανήτης θα καταστραφεί! Εκτός εάν ανοίξεις αυτό το βιβλίο. Αλλά, περίμενε! Είσαι έτοιμος να σταματήσεις το πιο ύπουλο πλάνο, του πιο ύπουλου κακούργου, ώστε να μην κυριεύει τους ωκεανούς του κόσμου; Είσαι έτοιμος, ας πούμε, να πέσεις με αλεξίπτωτο από έναν περίεργο αερο-υποβρύχιο, να κολυμπήσεις σε μυστηριώδη πράσινα νερά και να εισβάλεις σε μια μυστική υποθαλάσσια βάση; Αν όχι, πετάξτε αυτό το βιβλίο μακριά με δύναμη και κάνε ότι σε τσίμπησε μέλισσα. Ή αλογόμυγα. Ή η κυρία που πέρασε μόλις... Τέλος πάντων, με τίποτα ΜΗΝ ΑΝΟΙΞΕΙΣ ΑΥΤΟ ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ! (Ανδρεάδη, 2017).

Πίνακας 6.12

Α. Αίτια ρύπανσης των θαλασσών	
Α.1 Αστική ρύπανση	<ul style="list-style-type: none"> • «Φυσικά, αυτό είναι το δεύτερο τέρας! Είναι μια τεράστια σούπα φτιαγμένη από πλαστικά απορρίμματα! Το μέγεθος της είναι δέκα φορές η Ελλάδα!...αυτά φτιάχνουν το τέρας που λέγεται Σουπάρα!» σελ.51.
Α.2 Βιομηχανική ρύπανση	Δεν υπήρχαν σχετικές αναφορές
Α.3 Γεωργική ρύπανση	<ul style="list-style-type: none"> • «Η εταιρεία IBAN ΧΗΜΙΚΟ ΦΑΝΤΑΣΤΙΚΟ Α.Ε. έχει μοιράσει στους αγρότες της περιοχής δωρεάν φάρμακα και χημικά λιπάσματα, ώστε να βάζουν ακόμα περισσότερα στις καλλιέργειές τους! Επίσης έδωσε και στους κατοίκους χημικό λίπασμα για τους κήπους και τις γλάστρες τους!» σελ.62.
Α.4 Άλλο	<ul style="list-style-type: none"> • «Ο Παντοδύναμος κακούργος Ιβάν φον Βαμπάουερ! Είναι πλέον ο καταζητούμενος νούμερο ένα της Περιβαλλοντοπόλ, ο μεγαλύτερος εχθρός του πλανήτη, που έχει βαλθεί από τη μεγαλομανία του να τον καταστρέψει.» σελ.14. • «Διότι θέλει να τις καταστρέψει! (τις θάλασσες)» σελ.20. • «Έτσι κατάφερα να καταστρώσω το πέμπτο κατά σειρά πλάνο καταστροφής της θάλασσας, του κόσμου, της ανθρωπότητας και σύντομα του σύμπαντος.» σελ.31. • «Όπως ο Ποσειδώνας είχε το τερατάκι του, έτσι κι εγώ τώρα βασιζομαι σε τέσσερα τέρατα στους ωκεανούς του πλανήτη, για να εδραιώσω την κυριαρχία μου μέχρι την επόμενη πανσέληνο.» σελ. 31. • «Νομίζω ότι ξέρω ακριβώς πού είμαστε, παιδιά! Ο Ιάσοντας δεν έλεγε νωρίτερα ότι η θάλασσα έχεις αδειάσει από ψάρια; Αυτό ονομάζεται υπεραλίευση!» σελ.40. • «Η ψαρόσκουπα μένει για εβδομάδες ή και μήνες στη θάλασσα και ψαρεύει ό,τι βρει μπροστά του. Έχει ολόκληρο εργοστάσιο επάνω... για να ψαρέψουν όσα ψάρια έχουν τέσσερις πλανήτες Γη!» σελ.41-42. • «Πολλές φορές οι τράτες καταστρέφουν

	<p>και τον βυθό με τα δίχτυα τους που σέρνονται κάτω καθώς τα τραβάνε.» σελ.43.</p> <ul style="list-style-type: none"> • «Έχει φτιάξει άπειρα πλαστικά αντικείμενα μιας χρήσης που πουλάει στον κόσμο για να μεγαλώνουν τη Σουπάρα!» σελ.54.
Β. Επιπτώσεις της ρύπανσης των θαλασσών στους θαλάσσιους οργανισμούς και στο θαλάσσιο οικοσύστημα	
B.1 Φυσικές επιδράσεις	<ul style="list-style-type: none"> • «Παλιά η θάλασσα ήταν γεμάτη ψάρια. Τώρα βλέπεις γύρω σου... ελάχιστα. Δεν ξέρω τι ακριβώς έχει συμβεί, αλλά η θάλασσα έχει ερημώσει.» σελ.27. • «Αλλά ένα τεράστιο μέρος από όλα αυτά τα πλαστικά καταλήγει σε ποταμούς και μέσα στις θάλασσες.» σελ. 52. • «Κάθε χρόνο αμέτρητα θαλάσσια είδη πεθαίνουν από το πλαστικό που τρώνε. Χελώνες, ψάρια, φάλαινες και θαλασσοπούλια.» σελ.54. • «Έχουν ερημώσει τεράστιες περιοχές της θάλασσας.» σελ.62. • «Γιατί είναι όλα τα κοράλλια άσπρα σαν... φάντασμα;» σελ.70.
B.2 Χημικές επιδράσεις	<ul style="list-style-type: none"> • «Με τις βροχές, όλα αυτά τα χημικά ξεπλένονται στους ποταμούς και μετά στη θάλασσα. Χαλάνε την ισορροπία του βυθού, με αποτέλεσμα να δημιουργούνται πολλά πράσινα φύκια, τα οποία τρέφονται με τα λιπάσματα!... και μένει μόνο αυτή η πράσινη Μύξα!» σελ.62.
B.3 Παθολογικές επιδράσεις	<ul style="list-style-type: none"> • «Το πλαστικό γύρω μας έχει σπάσει σε μικρά κομματάκια. Αυτά τα τρώνε τα ψάρια και μετά εμείς τρώμε τα ψάρια: οι κοιλίες των φαλαινών και των θαλασσοπουλιών είναι γεμάτες πλαστικά.» σελ.53.
B.4 Άλλο	<ul style="list-style-type: none"> • «Σε τριάντα περίπου χρόνια, όταν εμείς θα είμαστε μεγάλοι, θα υπάρχει περισσότερο πλαστικό στη θάλασσα από ό,τι ψάρια!» σελ.52.
Γ. Τρόποι αντιμετώπισης της ρύπανσης των θαλασσών	
Γ.1 Διαμόρφωση μιας αειφόρου κοινωνίας	Δεν υπήρχαν σχετικές αναφορές
Γ.2 Εφαρμογή στρατηγικών τρίτης γενιάς	Δεν υπήρχαν σχετικές αναφορές

Γ.3 Εκπαίδευση εκπαιδευτικών για τα περιβαλλοντικά προβλήματα και συγκεκριμένα για τη ρύπανση των θαλασσών	Δεν υπήρχαν σχετικές αναφορές
Γ.4 Περιβαλλοντική εκπαίδευση	Δεν υπήρχαν σχετικές αναφορές
Γ.5 Λήψη μέτρων από τις πολιτείες και τους διεθνείς οργανισμούς	Δεν υπήρχαν σχετικές αναφορές
Γ.6 Ανάπτυξη περιβαλλοντικής επικοινωνίας	Δεν υπήρχαν σχετικές αναφορές
Γ.7 Διαχείριση των αστικών και βιομηχανικών λυμάτων	Δεν υπήρχαν σχετικές αναφορές
Γ. 8 Άλλο	<ul style="list-style-type: none"> • «Για να σταματήσουμε το φάντασμα πρέπει να σταματήσουμε την υπερθέρμανση του πλανήτη!!!» σελ. 73. • «Πρέπει να πατήσουμε το κουμπί! Της αυτοκαταστροφής του θόλου!» σελ.78. • «Εμείς θα αρπάξουμε την παραγγελία και θα την αλλάξουμε! (θα μειώσουν την παραγγελία για τη ψαρόσκουπα)» σελ.45

Πίνακας 6.12.1

Επίπεδο αναφοράς	Κατηγορίες	Σήμανση αναφοράς	Χαρακτηρισμός κειμένου ανάλογα το πλήθος των αναφορών
A/A: 11			
Γνωστικό επίπεδο	A.1	√	
	A.2		
	A.3	√	
	A.4	√	
	B.1	√	
	B.2	√	
	B.3	√	
	B.4	√	
Επίπεδο στάσεων-ιδεολογιών	Γ.1		
	Γ.2		
	Γ.3		
	Γ.4		
	Γ.5		
	Γ.6		
	Γ.7		
	Γ.8	√	
	Σύνολο	20	Ικανοποιητικό

$$(A.1*2,5+A.3*2,5+A.4*2,5)+(B.1*2,5+B.2*2,5+B.3*2,5+B.4*2,5)+(Γ.8*2,5)= 20/30$$

Τίτλος (Α/Α:1) παραμυθιού: «Με το μελάνι της σουπιάς»

Η συγγραφέας του παραμυθιού «Με το μελάνι της σουπιάς» είναι η Αναστασία Ευσταθίου. Η Αναστασία Ευσταθίου γεννήθηκε στην Αχαΐα. Γράφει για παιδιά, οργανώνει διαδικτυακούς λογοτεχνικούς διαγωνισμούς και εκπαιδευτικές δράσεις, υπηρετεί το δημόσιο σχολείο. Ξεπροβόδισε τα γραπτά της σε εκπαιδευτικά περιοδικά, στον Τύπο, σε συνέδρια, πολιτιστικές δράσεις και δικτυακούς τόπους. Πολλά από αυτά έγιναν βιβλία για παιδιά. (Οι πληροφορίες σχετικά με τα βιογραφικά στοιχεία της Αναστασίας Ευσταθίου συλλέχθηκαν από το βιογραφικό σημείωμα που υπάρχει στο πίσω μέρος του παραμυθιού «Με το μελάνι της σουπιάς»).

Πλοκή του παραμυθιού: Ο Ξαπλώστρας ο αστερίας, ψιθυρίζει στο αστεράκι, το δραπετή του ουρανού, τι συνέβη στον πλανήτη Γη, όταν ο ψαρόκοσμος αγανάκτησε για με τα σκουπίδια των ανθρώπων στις θάλασσες και τα ποτάμια και πήρε την κατάσταση στα χέρια του. Το αστεράκι μαθαίνει από πρώτο χέρι για τη δράση του στρατηγού κάβουρα, της Παχουλένιας φάλαινας, της Μπουρμπουλήθρας Θαλάσσιους και τόσων άλλων ηρώων που τα κατορθώματά τους γράφτηκαν με το μελάνι της Πέπης της σουπιάς. Όμως μπερδεύεται όταν βλέπει το συγγραφέα της ιστορίας να αφήνει το μολύβι και να παίρνει ενεργά μέρος στη δράση. Θα καταφέρει ο Ιπποκράτης να σώσει τον πλανήτη; Ποιοι θα τον βοηθήσουν; Και τι είναι αυτή η σημαία σας που κανένα από τους ισχυρούς της Γης δεν μπορεί να αποκρυπτογραφήσει; (Ευσταθίου, 2010).

Πίνακας 6.13

Α. Αίτια ρύπανσης των θαλασσών	
Α.1 Αστική ρύπανση	<ul style="list-style-type: none"> • «Κάποιος από την παραλία πέταξε ένα μισογεμάτο μπουκάλι μύρας. Η αδερφή μου πλησίασε, ήπια και μάλλον μέθυσε, γι' αυτό λέει άλλα αντ' άλλων.» σελ. 18. • «Συνηθισμένο φαινόμενο να βρίσκουμε μπουκάλια στο βυθό.» σελ. 19. • «Το χειρότερο είναι ότι τα περισσότερα σπάνε και γεμίζουν οι δρόμοι μας με κοφτερά κι επικίνδυνα γυαλιά.» σελ.19. • «Τα σκουπίδια που μας έχουν πνίξει δεν τα βλέπεις.» σελ.19. • «Περνάμε τη ζωή μας πάνω στις πέτρες και δεν ενοχλούμε κανένα. Τον τελευταίο καιρό, όμως, συνέχισε, αντί για πέτρες, βλέπουμε γύρω μας παπούτσια, άδεια πλαστικά δοχεία... λες και είναι ο σκουπιδοτενεκές τους!» σελ.19. • «Μπορούσαν να τα καταφέρουν μια χαρά

	<p>με τα μικροαντικείμενα, αλλά τι θα έκαναν με τα μεγαλύτερα σκουπίδια που πετούσαν οι άνθρωποι;» σελ.27.</p> <ul style="list-style-type: none"> • «Τι γίνεται με τις ηλεκτρικές συσκευές που σκουριάζουν στα νερά σας;» σελ.27. • «Με τις σακαράκες που έχουν αφήσει στις όχθες οι ασυνείδητοι;» σελ.27. • «Οι όχθες του ποταμού μας είναι γεμάτες μπάζα.» σελ.31.
A.2 Βιομηχανική ρύπανση	<ul style="list-style-type: none"> • «Ένα τζετ σκι, μπαίνοντας από την παραλία στην πολιτεία μας, άρχισε να γκαζώνει σαν τρελό, σηκώθηκε στον αέρα... και με την προπέλα του χτύπησε το πλοκάμι του φίλου μας, τραυματίζοντας τον σοβαρά.» σελ.13. • «Τα πετρέλαια και τα βρομόνερα που ρίχνουν οι άνθρωποι δεν τα καταλαβαίνεις.» σελ.19. • «Όμως εγώ, με την εμπειρία μου, σου λέω ότι η γλίστρα που έχεις δεν είναι αρρώστια του σώματος σου, αλλά αρρώστια του νερού.» σελ.22. • «Οι καβουρομάνες τής εξήγησαν ότι ήταν τα απόβλητα του κοντινού εργοστασίου.» σελ.30. • «Μάλλον θα έχει σχέση με την πετρελαιοκηλίδα που άφησε το τάνκερ πριν ένα μήνα, είπε ο καρχαρίας ο Λεπιδοπτέρυγος...» σελ.39.
A.3 Γεωργική ρύπανση	<ul style="list-style-type: none"> • «Το ίδιο πρέπει να συμβαίνει και με τα εντομοκτόνα και τα διάφορα λιπάσματα που έρχονται στα νερά μας.» σελ.30.
A.4 Άλλο	<ul style="list-style-type: none"> • «Για το θόρυβο από τα σκάφη και τα τζετ σκι που μας έχουν ξεκουφάνει, δε λέτε τίποτα.» σελ.19. • «Οι άνθρωποι δε διακρίνονταν ποτέ για τον σεβασμό τους προς τη φύση.» σελ.19. • «Ο δάσκαλος τους εξηγούσε τη φωτοσύνθεση των φυτών της θάλασσας, όταν κοπάνησε πάνω σε ένα από τα ξύλινα μαδέρια που είχαν ρίξει οι άνθρωποι στη θάλασσα από την παραλία, για να ρυμουλκούν τις βάρκες τους.» σελ.21. • «Τα κουτιά των ραδιενεργών και των τοξικών απόβλητων δεν είναι τόσο ανθεκτικά όσο νομίζαμε. Με ένα απλό χτύπημα, θα ανοίξουν σαν αβγά, απελευθερώνοντας τον όλεθρο που κρύβουν μέσα τους.» σελ.40. • «Οι άνθρωποι αφήνουν κάθε τόσο ένα κουτί στο βυθό μας. Τα πλοία που

	<p>μεταφέρουν το θάνατο στα αμπάρια τους σαρώνουν τις θάλασσες και τους ωκεανούς, κι αυτό οι άνθρωποι το ονομάζουν πρόοδο.» σελ. 41.</p> <ul style="list-style-type: none"> • «Είπε για τα σκουπίδια στις θάλασσες, για τα απόβλητα των εργοστασίων που χύνονται στα ποτάμια και στις λίμνες. Μίλησε... και τα απανωτά άσχημα περιστατικά που συνέβαιναν στις κλειστές θάλασσες.» σελ.47.
B. Επιπτώσεις της ρύπανσης των θαλασσών στους θαλάσσιους οργανισμούς και στο θαλάσσιο οικοσύστημα	
<p>B.1 Φυσικές επιδράσεις</p>	<ul style="list-style-type: none"> • «Εγκατέλειψαν τη συνοικία τους μην μπορώντας να αντέξουν άλλο τη βρομιά.» σελ.14. • «Έφυγαν για να προστατέψουν τα μικρά σαργόπουλα, που είναι πολύ ευαίσθητα στη μόλυνση της θάλασσας.» σελ.14. • «Μια τεράστια πλαστική σακούλα έχει φράξει τον οισοφάγο μου και με ενοχλεί αφάνταστα.» σελ.18. • «Όπως κολυμπούσα και είχα ανοίξει το στόμα μου να φάω λίγο πλαγκτόν, την κατάπια.» σελ. 18. • «Αμ, το άλλο, τι έχετε να πείτε για τη γλίτσα που κολλάει στην ουρά μας και δεν μπορούμε να κρατήσουμε πάνω από μήνα τα στρασάκια;» σελ.30. • «Είδα τα αδέρφια μου να γίνονται κατάρμαυρα και να χάνουν για πάντα το γαλάζιο χρώμα τους, που μυρίζει ανυπόφορα.» σελ.39. • «Ένα δυο μικρά τους δεν άντεξαν και πέθαναν, αφού έκλεισαν οι πόροι.» σελ.39.
<p>B.2 Χημικές επιδράσεις</p>	<ul style="list-style-type: none"> • «Οι φυκιάδες όπου ζούσαν έχουν μολυνθεί σε αφάνταστο βαθμό από τα πετρέλαια των σκαφών.» σελ.14. • «Δε βλέπετε τη φίλη μας, την Ουρανία, που είναι γεμάτη πίσσα; Πού είναι τα ωραία χρώματα της; Πού είναι οι γραμμώσεις της; Δε φαίνεται τίποτα. Μόνο μαυρίλα.» σελ.21. • «Εγώ, τον τελευταίο καιρό, είμαι γεμάτος γλίτσα και, παρόλο που πλένομαι και βουρτσίζομαι καθημερινά στα σφουγγαράκια των βράχων, δε λέει να ξεκολλήσει από πάνω μου.» σελ.21. • «Μπορεί να της έφραξε το φουσητήρα το

	πετρέλαιο που χύθηκε στη θάλασσα και να ήταν αυτή η αιτία όλων των προβλημάτων υγείας της.» σελ.39.
B.3 Παθογόνες επιδράσεις	<ul style="list-style-type: none"> «Θα πάθουμε κι εμείς ακριβώς ό,τι παθαίνουν οι άνθρωποι. Δεν έχεις ακούσει για τόσες αρρώστιες που τους ταλαιπωρούν;» σελ.41,
B.4 Άλλο	Δεν υπήρχαν σχετικές αναφορές
Γ. Τρόποι αντιμετώπισης της ρύπανσης των θαλασσών	
Γ.1 Διαμόρφωση μιας αειφόρου κοινωνίας	<ul style="list-style-type: none"> «Είμαστε αποφασισμένοι να επανορθώσουμε, να ζητήσουμε συγνώμη απ' τους κατοίκους των υδάτινων περιοχών για τη συμπεριφορά μας προς τη φύση, αλλά, πάνω απ' όλα, συγνώμη από τα παιδιά μας που επιβαρύνουμε το περιβάλλον το οποίο δανειστήκαμε από εκείνα.» σελ.77,78.
Γ.2 Εφαρμογή στρατηγικών τρίτης γενιάς	Δεν υπήρχαν σχετικές αναφορές
Γ.3 Εκπαίδευση εκπαιδευτικών για τα περιβαλλοντικά προβλήματα και συγκεκριμένα για τη ρύπανση των θαλασσών	Δεν υπήρχαν σχετικές αναφορές
Γ.4 Περιβαλλοντική εκπαίδευση	Δεν υπήρχαν σχετικές αναφορές
Γ.5 Λήψη μέτρων από τις πολιτείες και τους διεθνείς οργανισμούς	<ul style="list-style-type: none"> «Τα μηχανήματα αποσύρουν τα σκουπίδια από τις παράκτιες περιοχές. Οι λόφοι μικραίνουν. Οι άνθρωποι, με φτυάρια και άλλα εργαλεία, καθαρίζουν τους δρόμους, τις αυλές τους, τις ακτές... Τα λιωμένα σίδερα θα ξαναχρησιμοποιηθούν από τη βιομηχανία βαρέων μετάλλων.» σελ.77. «Οι υπουργοί Βιομηχανίας και Περιβάλλοντος των χωρών της Γης αποφασίστηκε να κατασκευάσουν μεγάλες βιομηχανικές μονάδες σε όλες τις ηπείρους, που θα επεξεργάζονται τα βαρέα μέταλλα. Με τα υλικά που θα προκύπτουν θα κατασκευάζονται νέα μηχανήματα.» σελ.77. «Οι έλεγχοι θα εντατικοποιηθούν και οι παραβάτες θα τιμωρούνται αυστηρά.» σελ.77.
Γ.6 Ανάπτυξη περιβαλλοντικής επικοινωνίας	Δεν υπήρχαν σχετικές αναφορές

<p>Γ.7 Διαχείριση των αστικών και βιομηχανικών λυμάτων</p>	<ul style="list-style-type: none"> • «Επίσης, σε κάθε λιμάνι και παραθαλάσσια πόλη θα υπάρχει βιολογικός καθαρισμός, ώστε να φιλτράρονται τα λύματα.» σελ.77.
<p>Γ. 8 Άλλο</p>	<ul style="list-style-type: none"> • «Θα μαζευτούμε όλοι, θα βάλουμε τα δυνατά μας και με τα πτερύγιά μας σαν τανάλιες θα τα πετάμε έξω στις όχθες.» σελ.27. • «Η βοήθεια της λάμπραινας είναι ουσιαστική. Προθυμοποιήθηκε να συνδράμει στον αγώνα μας. Η κατασκευή του σώματός της είναι τέτοια, που μπορεί να κολλάει πάνω στα αντικείμενα με το στόμα-βεντούζα που έχει, να τα γραπώνει και να μας απαλλάσσει απ' αυτά.» σελ.29. • «Προτείνω να φτιάξουμε ένα φράγμα στην ανατολική όχθη και να μην επιτρέψουμε άλλα απόβλητα του εργοστασίου να πέφτουν μέσα στο ποτάμι μας.» σελ.31. • «Ο σοβαρότερος λόγος που ήρθα να σε βρω είναι να συντονίσουμε τις προσπάθειες των κατοίκων των Ρηχών, των Γλυκών Νερών και των Ωκεανών.» σελ.47. • «Προτείνω να χρησιμοποιήσουμε τη μέθοδο του αιφνιδιασμού.» σελ.47. • «Με ενωμένες τις δυνάμεις μας θα καταφέρουμε να δείξουμε στους ανθρώπους ότι η προστασία του υδάτινου περιβάλλοντος είναι πολύτιμη... είμαστε έτοιμοι να προστατεύσουμε το περιβάλλον μας ακόμα κι αν αυτοί έχουν τρελαθεί κι έχουν βαλθεί να καταστρέψουν τα πάντα.» σελ.18. • «Σκέφτηκε να ανεβάσουμε "τα κουτιά του θανάτου" απ' το βυθό στην επιφάνεια της θάλασσας και να τα πάμε σε ένα νησάκι που το λένε Μαυρίκιο.» σελ.48. • «Την εκστρατεία σκουπιδοεκτόξευσης είχαν αναλάβει η τσούχτρα και ο Κατσούλας...» σελ.57. • «Ήταν, όμως, αποφασισμένος να προασπίσει με όλες τις δυνάμεις τον τόπο του.» σελ.62. • «Την ίδια στιγμή, στην καρδιά μιας μεγαλούπολης κάπου στην Αμερική, χιλιάδες παιδιά είχαν συγκεντρωθεί για να ζωγραφίσουν τη σημαία ΣΑΣ... Τα παιδιά την κρατούσαν ευλαβικά απ' τις άκρες και τη θαύμαζαν. Στο κέντρο της σημαίας, ο

	<p>πλανήτης Γη έμοιαζε με τεράστια μπάλα. Οι ωκεανοί του, βαμμένοι με τα πιο ωραία χρώματα του μπλε, αγκάλιαζαν ειρηνικά της ηπείρους.» σελ. 76,77.</p> <ul style="list-style-type: none"> • «Όσο για τα στερεά απόβλητα που θα συγκεντρώνονται, αυτά θα χρησιμοποιούνται ύστερα από ειδική επεξεργασία σαν λίπασμα στις αγροτικές καλλιέργειες.» σελ.77. • «Τα τοξικά απόβλητα που παράγονται απ' τα πυρηνικά εργοστάσια θα συγκεντρώνονται σε ειδικές βιομηχανικές μονάδες επεξεργασίας. Σύμφωνα με τη μέθοδο που ανακαλύψαμε, θα τα επεξεργαζόμαστε κατάλληλα και θα χρησιμοποιούνται για καύσιμα στους πυραύλους.» σελ.80.
--	--

Πίνακας 6.13.1

Επίπεδο αναφοράς	Κατηγορίες	Σήμανση αναφοράς	Χαρακτηρισμός κειμένου ανάλογα το πλήθος των αναφορών
A/A: 1			
Γνωστικό επίπεδο	A.1	√	
	A.2	√	
	A.3	√	
	A.4	√	
	B.1	√	
	B.2	√	
	B.3	√	
Επίπεδο στάσεων-ιδεολογιών	Γ.1	√	
	Γ.2		
	Γ.3		
	Γ.4		
	Γ.5	√	
	Γ.6		
	Γ.7	√	
	Γ.8	√	
	Σύνολο	27,5	Πλήρες
$(A.1*2,5+A.2*2,5+A.3*2,5+A.4*2,5)+(B.1*2,5+B.2*2,5+B.3*2,5)+(Γ.1*2,5+Γ.5*2,5+Γ.7*2,5+Γ.8*2,5)= 27,5/30$			

Αφού ολοκληρώθηκε η ανάλυση περιεχομένου των παραμυθιών (10 στο σύνολο), που προσεγγίζουν το ζήτημα της ρύπανσης των θαλασσών, στην πορεία θα υπάρξει ένας συγκεντρωτικός πίνακας που θα περιέχει τα αποτελέσματα που προέκυψαν από την ανάλυση των παραμυθιών, σε σχέση με το σύνολο των αναφορών σχετικά με τα αίτια, τις επιπτώσεις και τους τρόπους αντιμετώπισης. Ο πίνακας έχει ως εξής:

Πίνακας 6.14

Ρύπανση θαλασσών	
A/A παραμυθιών	Χαρακτηρισμός κειμένου ανάλογα το πλήθος των αναφορών
A/A: 1	Πλήρες
A/A: 3	Ικανοποιητικό
A/A: 6	Ικανοποιητικό
A/A: 7	Ικανοποιητικό
A/A: 9	Φτωχό
A/A: 10	Ικανοποιητικό
A/A: 11	Ικανοποιητικό
A/A: 14	Ικανοποιητικό
A/A: 27	Πλήρες
A/A: 31	Φτωχό

Τα αποτελέσματα που αναδεικνύονται από το συγκεντρωτικό πίνακα, δείχνουν ότι το περιεχόμενο της πλειοψηφίας των παραμυθιών χαρακτηρίζεται «Ικανοποιητικό», ενώ το περιεχόμενο των λιγότερων παραμυθιών χαρακτηρίζεται «Φτωχό» και «Πλήρες». Να τονίσουμε ότι ο χαρακτηρισμός αυτός προέκυψε με βάση το πλήθος των αναφορών στην κάθε κατηγορία (αίτια, επιπτώσεις, τρόποι αντιμετώπισης).

Πίνακας 6.15

Τρόποι αντιμετώπισης της ρύπανσης των θαλασσών		
A/A παραμυθιών	Σύνολο αναφορών των υποκατηγοριών	Χαρακτηρισμός αναφορών (Φτωχό 0-2) (Ικανοποιητικό 3-5) (Πλήρες 6 <)
A/A: 1	4	Ικανοποιητικό
A/A: 3	2	Φτωχό
A/A: 6	2	Φτωχό
A/A: 7	3	Ικανοποιητικό
A/A: 9	1	Φτωχό
A/A: 10	3	Ικανοποιητικό
A/A: 11	1	Φτωχό
A/A: 14	1	Φτωχό
A/A: 27	4	Ικανοποιητικό
A/A: 31	1	Φτωχό

Στον παραπάνω πίνακα παρουσιάζεται το σύνολο των αναφορών που περιέχουν τα παραμύθια, με θέμα τη ρύπανση των θαλασσών, σχετικά με τους τρόπους αντιμετώπισης. Το κάθε ένα, ανάλογα τις αναφορές που έχει στις υποκατηγορίες των τρόπων αντιμετώπισης χαρακτηρίζεται ως «Φτωχό», «Ικανοποιητικό» και «Πλήρες».

Επίσης, ένα από τα ερευνητικά ερωτήματα που τέθηκαν στην αρχή της εργασίας αφορούσε την προσέγγιση του περιεχομένου των προτεινόμενων τρόπων αντιμετώπισης των παραμυθιών σχετικά με τη ρύπανση των θαλασσών. Έτσι, αφού έγινε η καταγραφή του πλήθους αυτών, θα εξεταστεί το περιεχόμενο τους. Αναλυτικότερα:

- Το παραμύθι «Η Μεσόγειος είμαι εγώ και δεν είμαι πια εδώ!» αναφέρει για τρόπους αντιμετώπισης τις υποκατηγορίες, διαμόρφωση μιας αειφόρου κοινωνίας, ανάπτυξη περιβαλλοντικής επικοινωνίας και την υποκατηγορία άλλο.
- Το παραμύθι «Η Μικρή Γοργόνα πώς να ζήσει στο Σκουπιδονήσι» αναφέρει για τρόπους αντιμετώπισης τις υποκατηγορίες, διαχείριση των αστικών και βιομηχανικών λυμάτων και την υποκατηγορία άλλο.
- Το παραμύθι «Ο Ψαρίνος και η Ψαρίνα πάνε Ποσειδωνία» αναφέρει για τρόπους αντιμετώπισης τις υποκατηγορίες, ανάπτυξη περιβαλλοντικής επικοινωνίας και την υποκατηγορία άλλο.
- Το παραμύθι «Τι να κάνουμε τι-τι το νερό για να σωθεί;» αναφέρει μόνο για τρόπο αντιμετώπισης την υποκατηγορία άλλο.
- Το παραμύθι «Η Νερένια προστατεύει τη θάλασσα» αναφέρει για τρόπους αντιμετώπισης τις υποκατηγορίες, περιβαλλοντική εκπαίδευση, ανάπτυξη περιβαλλοντικής επικοινωνίας και τέλος την υποκατηγορία άλλο.
- Το παραμύθι «Η παράξενη Φα-Φάλαινα» αναφέρει μόνο για τρόπο αντιμετώπισης την υποκατηγορία άλλο.
- Το παραμύθι «Μουσικά παραμύθια- Το κλάμα της γοργόνας» αναφέρει μόνο για τρόπο αντιμετώπισης την υποκατηγορία, άλλο.
- Το παραμύθι «Ψάρια στο ΓΙΑΛΟ με ΠΛΑΚΑΤ και με ΠΑΝΟ» αναφέρει για τρόπους αντιμετώπισης τις υποκατηγορίες, περιβαλλοντική εκπαίδευση, λήψη μέτρων από τις πολιτείες και τους διεθνείς οργανισμούς, ανάπτυξη περιβαλλοντικής επικοινωνίας και τέλος την υποκατηγορία άλλο.
- Το παραμύθι «Πράκτορες του πλανήτη - Τα τέρατα των ωκεανών» αναφέρει μόνο για τρόπο αντιμετώπισης την υποκατηγορία άλλο.
- Το παραμύθι «Με το μελάνι της σουπιάς», αναφέρει για τρόπους αντιμετώπισης τις υποκατηγορίες, διαμόρφωση μιας αειφόρου κοινωνίας, λήψη μέτρων από τις πολιτείες και τους διεθνείς

οργανισμούς, διαχείριση των αστικών και βιομηχανικών λυμάτων και τέλος την υποκατηγορία άλλο.

Αυτό που παρατηρείται από την αναφορά των τρόπων αντιμετώπισης, είναι ότι γενικότερα τα παραμύθια οικολογικού περιεχομένου, του χρονικού διαστήματος 2000-2018, δεν διατυπώνουν μεγάλο πλήθος αναφορών σχετικά με τους τρόπους αντιμετώπισης της ρύπανσης των θαλασσών. Συγκεκριμένα, το περιεχόμενο τεσσάρων από τα δέκα παραμύθια χαρακτηρίζεται «Ικανοποιητικό», διότι περιελάμβανε τέσσερις αναφορές, ενώ το περιεχόμενο της πλειοψηφίας των παραμυθιών σχετικά με τους τρόπους αντιμετώπισης χαρακτηρίζεται «Φτωχό», διότι είχε από τρεις αναφορές και κάτω.

Όλα τα παραμύθια περιλαμβάνουν αναφορές στην υποκατηγορία άλλο, η οποία περιλαμβάνει πιο πρακτικούς τρόπους αντιμετώπισης της ρύπανση των θαλασσών. Επίσης, ως τρόπο αντιμετώπισης περιγράφεται συχνά η ανάπτυξη περιβαλλοντικής επικοινωνίας, ενώ η διαμόρφωση μιας αειφόρου κοινωνίας, η περιβαλλοντική εκπαίδευση, η λήψη μέτρων από τις πολιτείες και τους διεθνείς οργανισμούς και τέλος η διαχείριση των αστικών και βιομηχανικών λυμάτων αναφέρονται λιγότερες φορές. Υπάρχει βέβαια και η υποκατηγορία στρατηγικές τρίτης γενιάς που δεν υπήρχε σε κανένα παραμύθι.

6.3 Συμπεράσματα

Στο κεφάλαιο αυτό παρουσιάστηκαν αναλυτικά τα αποτελέσματα που αναδείχθηκαν από την ανάλυση περιεχομένου των παραμυθιών οικολογικού περιεχομένου το χρονικό διάστημα 2000-2018. Η προσέγγιση αυτών πραγματοποιήθηκε σε σχέση με τα ερευνητικά ερωτήματα που καταγράφηκαν στα πρώτα κεφάλαια της ερευνητικής εργασίας.

Κεφάλαιο 7ο: Συμπεράσματα

7.1 Εισαγωγή

Στο κεφάλαιο αυτό θα εξαχθούν συμπεράσματα με βάση τα αποτελέσματα που προέκυψαν από την προσέγγιση των παραμυθιών με οικολογικό περιεχόμενο του χρονικού διαστήματος 2000-2018.

7.2 Τα περιβαλλοντικά προβλήματα στα παραμύθια οικολογικού περιεχομένου

Κεντρικά περιβαλλοντικά προβλήματα

Τα παραμύθια που μελετήθηκαν για την κατηγοριοποίηση τους, ανάλογα με το περιβαλλοντικό πρόβλημα που εξετάζουν, είναι συνολικά 42. Η κατηγοριοποίηση τους με βάση το περιβαλλοντικό πρόβλημα που παρουσιάζουν φαίνεται στον πίνακα 6.1. Για την ανάδειξη των συμπερασμάτων ιδιαίτερα χρήσιμο είναι το **Γράφημα 1**.

Στο **Γράφημα 1** παρουσιάζονται τα περιβαλλοντικά προβλήματα που συναντάμε συχνότερα. Μεγαλύτερη συχνότητα εμφάνισης παρουσιάζει η ρύπανση των υδάτων με ποσοστό 26%. Έπειτα ακολουθεί η καταστροφή και η υποβάθμιση των δασών με ποσοστό 24%. Έπεται το πρόβλημα της απώλειας της βιοποικιλότητας με ποσοστό 14% και η ατμοσφαιρική ρύπανση με ποσοστό 10%. Ακολουθούν ακόμη, η ρύπανση του εδάφους από αστικά απορρίμματα και απόβλητα, καθώς και οι κλιματικές αλλαγές με ποσοστά 8% και 7% αντίστοιχα. Τέλος, ποσοστά 2% με 3% καταλαμβάνουν προβλήματα που αφορούν τη σπατάλη του νερού και προβληματισμοί γενικότερα για την οικολογική συνείδηση του ανθρώπου.

Η κατηγορία ρύπανση των υδάτων είναι μια ευρύτερη κατηγορία που περιλαμβάνει τη ρύπανση των θαλασσών, των λιμνών και των ποταμών. Παρατηρείται ότι κατέχει τη μεγαλύτερη συχνότητα εμφάνισης, σε σχέση με τα υπόλοιπα περιβαλλοντικά προβλήματα, πράγμα που μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι το ζήτημα της ρύπανσης των υδάτων απασχολεί έντονα τις τελευταίες δεκαετίες και εγείρει προβληματισμούς για την αντιμετώπισή του. Πολίτες, οργανώσεις και κυβερνήσεις καταβάλλουν προσπάθειες αντιμετώπισης και περιστολής του προβλήματος αυτού. Σημαντικό ρόλο στην προσπάθεια, πιθανόν, θα μπορούσε να έχει και η παιδική λογοτεχνία, η οποία με τη σειρά της συμβάλει στην ενημέρωση και τον προβληματισμό των μικρών αναγνωστών. Ο προβληματισμός επιτυγχάνεται με τους ήρωες των παραμυθιών, που τις περισσότερες φορές είναι ζώα, γοργόνες ή φανταστικά ανθρωπάκια και αναλαμβάνουν άμεση δράση.

Το επόμενο περιβαλλοντικό πρόβλημα που παρουσιάζει μεγάλο ποσοστό εμφάνισης είναι η καταστροφή και η υποβάθμιση των δασών με ποσοστό 24%. Οι ήρωες που συμμετέχουν στις ιστορίες είναι και εδώ ζώα, τα οποία παρουσιάζονται να έχουν συναισθήματα και να προσπαθούν να κινητοποιηθούν για να αποτρέψουν την

καταστροφή του δάσους τους. Ο άνθρωπος εμφανίζεται να ευθύνεται για την υποβάθμιση και την καταστροφή των δασών, με τη ρίψη σκουπιδιών στα δάση, τις πυρκαγιές και το κυνήγι. Το πρόβλημα της καταστροφής των δασών έχει μεγάλο ποσοστό εμφάνισης, πιθανότατα, εξαιτίας των συχνών καταστροφών των δασών, τόσο σε εθνικό, όσο και σε παγκόσμιο επίπεδο τις τελευταίες δεκαετίες.

Το ζήτημα της απώλειας της βιοποικιλότητας είναι τρίτο σε σειρά, έχοντας ποσοστό 14%. Το συγκεκριμένο περιβαλλοντικό πρόβλημα είχε μεγάλο ποσοστό εμφάνισης 22,22% και σε ανάλογη έρευνα που διεξήχθη για το χρονικό διάστημα 1990-2010 (Χαμαλίδου, 2010). Αυτό συμβαίνει, διότι οι ανάγκες των ανθρώπων συνεχίζουν να αυξάνονται και προκειμένου να τις ικανοποιήσουν, εκμεταλλεύονται με κάθε μέσο τους πόρους της φύσης δημιουργώντας συνεχώς προβλήματα στη βιοποικιλότητα. Έτσι μέσα από την παιδική λογοτεχνία γίνεται μια προσπάθεια ενημέρωσης και προβληματισμού των πολιτών για το θέμα αυτό. Πρωταγωνιστικό ρόλο και σε αυτές τις ιστορίες είναι τα ζώα, τα οποία με τις απερισκεπτες ενέργειες των ανθρώπων τραυματίζονται και σταδιακά με το πέρασμα των χρόνων μειώνονται και εξαφανίζονται, επηρεάζοντας σημαντικά την τροφική αλυσίδα και την ισορροπία της φύσης.

Το επόμενο περιβαλλοντικό πρόβλημα, το οποίο παρουσιάζει μικρότερο ποσοστό εμφάνισης 10% είναι το πρόβλημα της ατμοσφαιρικής ρύπανσης. Σε έρευνα που πραγματοποιήθηκε τα προηγούμενα χρόνια, και συγκεκριμένα για το χρονικό διάστημα 1990-2010, η ατμοσφαιρική ρύπανση είχε το μεγαλύτερο ποσοστό σε σχέση με τα υπόλοιπα περιβαλλοντικά προβλήματα που αναφέρονταν. Τούτο πιθανόν να συμβαίνει, διότι τις προηγούμενες δεκαετίες ήταν εμφανή η εγκατάλειψη της υπαίθρου από τους ανθρώπους και η εγκατάσταση τους στα μεγάλα αστικά κέντρα για εύρεση εργασίας και για μια καλύτερη ζωή. Αυτό όμως είχε ως αποτέλεσμα την αύξηση της λειτουργίας των βιομηχανιών, καθώς και την αύξηση των μετακινήσεων των ανθρώπων, με συνέπεια την επιβάρυνση της ατμόσφαιρας. Έτσι στη διάρκεια των χρόνων παρατηρείται ρύπανση των θαλασσών, διότι όλοι οι ρύποι που δημιουργούνται καταλήγουν στο θαλάσσιο οικοσύστημα. Έτσι και η παιδική λογοτεχνία πιθανόν να έστρεψε το ενδιαφέρον της από την ατμοσφαιρική ρύπανση στη ρύπανση των θαλασσών, στοχεύοντας στην ενημέρωση σχετικά με αυτό το περιβαλλοντικό ζήτημα.

Η ρύπανση του εδάφους από αστικά απορρίμματα και απόβλητα έχει ποσοστό εμφάνισης 10%. Ποσοστό μικρό, αν συγκριθεί με έρευνα προηγούμενων χρόνων που παρουσίαζε ποσοστό εμφάνισης 24,44% (Χαμαλίδου, 2010), τούτο δε συμπεραίνουμε ότι οφείλεται στο ότι με την πάροδο του χρόνου ανακύπτουν νέα περιβαλλοντικά προβλήματα, για τα οποία έχουν προτεραιότητα στην ενημέρωση των πολιτών και την άμεση αντιμετώπισή τους.

Τέλος, περιβαλλοντικά προβλήματα με μικρότερα ποσοστά εμφάνισης είναι οι κλιματικές αλλαγές (7%), η σπατάλη νερού και ο γενικότερος προβληματισμός για την περιβαλλοντική συνείδηση του ανθρώπου με ποσοστά 2%- 3%, από τα οποία, συγκρινόμενα με τα ποσοστά των προηγούμενων περιβαλλοντικών προβλημάτων,

καταλήγουμε ότι για το συγκεκριμένο περιβαλλοντικό πρόβλημα δεν είναι τόσο έντονος ο προβληματισμός.

Τα περιβαλλοντικά προβλήματα με τα μεγαλύτερα ποσοστά εμφάνισης που προέκυψαν από την έρευνα μας είναι η ρύπανση των υδάτων (26%), η καταστροφή και υποβάθμιση των δασών (24%), η απώλεια της βιοποικιλότητας (14%) και η ατμοσφαιρική ρύπανση (10%). Ανάλογη έρευνα που υλοποιήθηκε τα προηγούμενα χρόνια (Χαμαλίδου, 2010), έδειξε ότι τα περιβαλλοντικά ζητήματα με τη μεγαλύτερη συχνότητα εμφάνισης είναι η ατμοσφαιρική ρύπανση (24,44%), η μείωση της βιοποικιλότητας (22,22%), η ρύπανση του εδάφους από αστικά στερεά απορρίμματα (17,77%) και η καταστροφή των δασών (15,55%). Συγκρίνοντας τις δύο παραπάνω έρευνες που αναφέρθηκαν προκύπτει ότι τα τρία από τα τέσσερα περιβαλλοντικά προβλήματα είναι κοινά και στις δύο έρευνες με διαφορετική όμως κατάταξη. Αυτό δείχνει ότι οι ίδιοι προβληματισμοί συνεχίζουν να επικρατούν για την αντιμετώπιση των συγκεκριμένων περιβαλλοντικών προβλημάτων. Η βασική διαφορά είναι ότι στην παρούσα μελέτη το περιβαλλοντικό πρόβλημα με τη μεγαλύτερη συχνότητα είναι η ρύπανση των υδάτων, ενώ στη μελέτη της Χαμαλίδου (2010) είναι η ατμοσφαιρική ρύπανση. Αυτή η διαφοροποίηση συμβαίνει πιθανώς, διότι οι ανάγκες των κοινωνιών αλλάζουν σταδιακά με το πέρασμα των χρόνων. Δημιουργούνται νέες ανάγκες που με τη σειρά τους οδηγούν στη δημιουργία νέων περιβαλλοντικών προβλημάτων. Όμως, ανεξαρτήτως περιβαλλοντικού προβλήματος, όλοι οι πολίτες πρέπει να οργανωθούν και να δράσουν συλλογικά για την αντιμετώπιση αυτών.

Ακόμη μια έρευνα που πραγματοποιήθηκε το χρονικό διάστημα 1975-1990 και αφορά τη μελέτη των περιβαλλοντικών προβλημάτων σε παραμυθιακές ιστορίες είναι αυτή του Παπαδάτου (2003). Τα αποτελέσματα που προέκυψαν από τη μελέτη έδειξαν, ότι τα κεντρικά περιβαλλοντικά προβλήματα που περιέγραφαν τα παραμύθια αφορούσαν το περιβάλλον της πόλης, την καταστροφή του φυσικού περιβάλλοντος, τη βιομηχανική ρύπανση και τις καταστροφές του δασικού οικοσυστήματος.

Συγκρίνοντας τις έρευνες της Χαμαλίδου 2010, του Παπαδάτου 2003 και τη παρούσα θα οδηγηθούμε σε ορισμένα συμπεράσματα. Γενικότερα παρατηρείται ότι το περιβάλλον της πόλης, καθώς και τα περιβαλλοντικά προβλήματα που δημιουργούνται σε αυτό προσεγγίζονται και αποτελούν βασικό θέμα των παραμυθιών για τα χρονικά διαστήματα (1975-1990) και (1990-2010). Οι συγγραφείς των παραμυθιών αυτών δείχνουν να ενδιαφέρονται και να επικεντρώνονται στο ζήτημα της πόλης και των περιβαλλοντικών προβλημάτων που σχετίζονται με αυτή, διότι δείχνει να απασχολεί τις κοινωνίες. Ωστόσο τα αποτελέσματα της δικής μας έρευνας διαφοροποιούνται σε σχέση με τις δύο προηγούμενες έρευνες.

Το περιβάλλον της πόλης και τα περιβαλλοντικά προβλήματα που σχετίζονται με το συγκεκριμένο χώρο φαίνεται να απασχολούν και τη δική μας έρευνα, ωστόσο μεγαλύτερο ενδιαφέρον συγκεντρώνει το ζήτημα της ρύπανσης των θαλασσών. Το ενδιαφέρον δείχνει σταδιακά να μετατίθεται στην προστασία και στη φροντίδα του φυσικού περιβάλλοντος.

Η τελευταία επισήμανση που είναι αναγκαίο να γίνει είναι ότι σχεδόν σε όλες τις παραμυθιακές ιστορίες, οι ήρωες που αναλαμβάνουν δράση είναι τα ζώα. Αυτό συμβαίνει, διότι οι μικροί αναγνώστες μέσα από τους ήρωες ταυτίζονται, καλλιεργούν την ενσυναίσθηση και έτσι προβληματίζονται με την υιοθέτηση νέων προτύπων και συμπεριφορών πιο φιλικών προς το περιβάλλον. Σύμφωνα και με την άποψη της Κανατσούλη (2005) στα παιδικά βιβλία με οικολογικό περιεχόμενο, συχνά πρωταγωνιστικό ρόλο έχουν ζώα με ανθρώπινα χαρακτηριστικά. Αυτό γίνεται, γιατί τα παιδιά αγαπούν τα ζώα και με παιδαγωγικό τρόπο προσεγγίζεται το κάθε περιβαλλοντικό πρόβλημα.

Δευτερεύοντα περιβαλλοντικά προβλήματα

Όπως φαίνεται και στον πίνακα 6.3, τα παραμύθια ανεξάρτητα από το κεντρικό περιβαλλοντικό πρόβλημα που παρουσιάζουν, περιέχουν και δευτερεύουσες αναφορές σε άλλα περιβαλλοντικά προβλήματα. Ιδιαίτερα βοηθητικό είναι το **Γράφημα 2**, όπου παρουσιάζονται τα ποσοστά για το κάθε περιβαλλοντικό πρόβλημα.

Μεγαλύτερο ποσοστό εμφάνισης στα παραμύθια που περιλαμβάνουν δευτερεύουσες αναφορές σε άλλα περιβαλλοντικά προβλήματα, είναι το ζήτημα της απώλειας της βιοποικιλότητας (19%). Έπειτα ακολουθεί η κατηγορία Άλλα (16%), στην οποία καταγράφονται περιβαλλοντικά προβλήματα που δεν περιλαμβάνονται στην υπόλοιπη λίστα, όπως για παράδειγμα το ζήτημα της ερημοποίησης και της υπερκατανάλωσης. Η ρύπανση των υδάτων έχει ποσοστό 13%. Στην πορεία ακολουθεί η ατμοσφαιρική ρύπανση και η καταστροφή και υποβάθμιση των δασών με ποσοστό 11%. Οι κλιματικές αλλαγές και η ρύπανση του εδάφους από αστικά απορρίμματα και απόβλητα με ποσοστό 8%. Η αστικοποίηση έχει ποσοστό 5%. Ενώ, τέλος, τη μικρότερη συχνότητα εμφάνισης παρουσιάζουν οι χημικοί κίνδυνοι, τα μεγάλα ατυχήματα και η μείωση του στρώματος του όζοντος με ποσοστό 3%.

Οι δευτερεύουσες αναφορές στα υπό εξέταση παραμύθια οικολογικού περιεχομένου, έχουν χαρακτήρα συμπληρωματικό. Οι συγκεκριμένες αναφορές τις περισσότερες φορές είναι σύντομες, έχουν μικρή έκταση και δεν διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στη βασική πλοκή της ιστορίας (Παπαδάτος 2003). Έτσι τα περιβαλλοντικά προβλήματα που περιλαμβάνει ο πίνακας 6.3 λειτουργούν συμπληρωματικά για τον πίνακα 6.1.

7.3 Η περίπτωση της ρύπανσης των θαλασσών

Στην υποενότητα αυτή θα αναλυθούν τα αποτελέσματα που προέκυψαν από τη γνωστική και ιδεολογική προσέγγιση των παραμυθιών με κεντρικό θέμα πλοκής τη ρύπανση των θαλασσών. Τα παραμύθια που ερευνήθηκαν ήταν τα εξής:

- «Η Μεσόγειος είμαι εγώ και δεν είμαι πια εδώ!»
- «Η Μικρή Γοργόνα πώς να ζήσει στο Σκουπιδονήσι;»
- «Ο Ψαρίνος και η Ψαρίνα πάνε Ποσειδωνία»

- «Τι να κάνουμε τι-τι το νερό για να σωθεί;»
- «Η Νερένια προστατεύει τη θάλασσα»
- «Η παράξενη Φα – Φάλαινα»
- «Μουσικά παραμύθια- Το κλάμα της γοργόνας»
- «Ψάρια στο Γιαλό με Πλακάτ και με Πανό»
- «Πράκτορες του πλανήτη- Τα τέρατα των θαλασσών»
- «Με το μελάνι της σουπιάς»

Η μελέτη των παραπάνω παραμυθιών σκοπό είχε την εξέταση του πλήθους των αναφορών σχετικά με τα αίτια, τις επιπτώσεις και τους τρόπους αντιμετώπισης του κάθε παραμυθιού σχετικά με το ζήτημα της ρύπανσης των θαλασσών. Βαρύτητα δόθηκε στην κατηγορία των τρόπων αντιμετώπισης του συγκεκριμένου περιβαλλοντικού προβλήματος, διότι είναι η κατηγορία που πιθανόν να συμβάλλει στη διαμόρφωση των στάσεων και των πεποιθήσεων των ατόμων.

Τα αποτελέσματα από τον προτεινόμενο τρόπο αξιολόγησης που ορίστηκε, έδειξαν ότι το περιεχόμενο της πλειοψηφίας των παραμυθιών με κριτήριο το πλήθος των αναφορών σχετικά με τα αίτια, τις επιπτώσεις και τους τρόπους αντιμετώπισης, χαρακτηρίζονται ως «Ικανοποιητικό». Αναλυτικότερα τα 6/10 παραμύθια χαρακτηρίζονται ως «Ικανοποιητικά», 2/10 χαρακτηρίζονται ως «Πλήρη» και τέλος 2/10 χαρακτηρίζονται ως «Φτωχά».

Όλα τα παραμύθια αναφέρονταν σε τουλάχιστον μία υποκατηγορία από τις τρεις βασικές κατηγορίες. Εξαίρεση αποτέλεσε ένα μόνο παραμύθι, όπου στην κατηγορία των αιτιών δεν έγινε καμία αναφορά. Γενικότερα, στο σύνολο των παραμυθιών αναφέρονται όλες σχεδόν οι υποκατηγορίες. Αυτό είναι ένα θετικό στοιχείο, διότι φαίνεται η προσπάθεια της παιδικής λογοτεχνίας να προσεγγίζονται όλες οι πτυχές ενός περιβαλλοντικού προβλήματος.

Οι πρωταγωνιστές αυτών των ιστοριών είναι ζώα, τα οποία αναλαμβάνουν ενεργή δράση για την αντιμετώπιση του προβλήματος. Η βασική πλοκή επικεντρώνεται στον παράγοντα άνθρωπο, ο οποίος με τις ενέργειες του και τις στάσεις που τηρεί, επηρεάζει δυσμενώς το φυσικό περιβάλλον και δημιουργεί προβλήματα, χωρίς να το αντιλαμβάνεται. Επίσης, η χρήση των ζώων ως πρωταγωνιστών στις ιστορίες για μικρούς αναγνώστες είναι σημαντική, διότι τα παιδιά ταυτίζονται με αυτά και υιοθετούν τις συμπεριφορές τους.

Όσα αναφέρθηκαν μέχρι στιγμής απαντούν στο δεύτερο ερευνητικό ερώτημα. Στο σημείο αυτό θα αναφερθούμε και στα συμπεράσματα που προέκυψαν για το τρίτο ερευνητικό ερώτημα που σχετίζεται με το πλήθος και το περιεχόμενο των αναφορών, σχετικά με τους τρόπους αντιμετώπισης.

Οι τρόποι αντιμετώπισης αποτελούν ένα ξεχωριστό ερευνητικό ερώτημα, λόγω της βαρύτητας τους. Αποτελούν σημαντικό μέρος των περιβαλλοντικών παραμυθιών, διότι περιέχουν στάσεις και ιδεολογίες, που θα μπορούσαν να συμβάλλουν, κατά ένα μέρος, στη διαμόρφωση των ιδεών των νηπίων. Σύμφωνα μάλιστα με τον ορισμό της Οικονομίδου (2011) ιδεολογία συνιστά ένα σύνολο ιδεών, οι οποίες συμβάλλουν στο να αντιληφθούμε τον κόσμο που μας περιβάλλει. Ένα παιδί για να ενταχθεί ομαλά

στην κοινωνική ζωή θα πρέπει να αντιλαμβάνεται και να κατανοεί τους διάφορους κώδικες που το περιβάλλουν. Τα παιδιά λόγω του μικρού της ηλικίας τους δεν έχουν ολοκληρωμένες γνώσεις για αρκετά θέματα, όπως για παράδειγμα για τα περιβαλλοντικά προβλήματα. Έτσι, χρησιμοποιώντας παραμύθια με οικολογικό περιεχόμενο, διευκολύνεται η προσέγγιση των προβλημάτων αυτών.

Τα συμπεράσματα που προκύπτουν από την εξέταση των παραμυθιών είναι τα εξής: Από τα δέκα συνολικά παραμύθια που μελετήθηκαν, τα 6/10 χαρακτηρίζονται, όσον αφορά το πλήθος των αναφορών τους για τους τρόπους αντιμετώπισης, «Φτωχά», διότι οι αναφορές που υπάρχουν σε αυτά κυμαίνονται από 0 έως 2. Τα παραμύθια των οποίων ο αριθμός των αναφορών τους κυμαίνονται από 3 έως 5, χαρακτηρίζονται ως «Ικανοποιητικά» και ήταν 4/10. Η τρίτη κατηγορία με το χαρακτηρισμό «Πλήρες», δεν σημειώθηκε πουθενά. Επομένως, το συμπέρασμα είναι ότι το σύνολο των αναφορών για τους τρόπους αντιμετώπισης είναι φτωχό. Το στοιχείο αυτό είναι αρνητικό, διότι θα ήταν περισσότερο αποτελεσματικό να υπάρχουν περισσότερες αναφορές για τους τρόπους αντιμετώπισης των περιβαλλοντικών προβλημάτων, γιατί όπως αναφέραμε συμμετέχουν ενεργά στην ενημέρωση και προβληματισμό των παιδιών.

Παρατηρώντας τις αναφορές στους τρόπους αντιμετώπισης, η πλειοψηφία των τρόπων που προτείνονται συγκαταλέγονται στην κατηγορία «άλλο», δηλαδή πρόκειται κυρίως για πρακτικούς τρόπους για την αντιμετώπιση της ρύπανσης των θαλασσών. Αυτό πιθανόν να συμβαίνει, διότι το αναγνωστικό κοινό στο οποίο απευθύνονται τα παραμύθια είναι μικροί ηλικιακά. Έτσι προτείνοντας απλούς τρόπους είναι περισσότερο πιθανόν να τους κατανοήσουν και να τους ακολουθήσουν.

Μέσα από την εξέταση των αναφορών των παραμυθιών οικολογικού περιεχομένου, θα θέλαμε να τονίσουμε ότι η παιδική λογοτεχνία αποτελεί ένα εκπαιδευτικό υλικό, το οποίο είναι εύκολο και αποτελεσματικό στη χρήση του. Ο κάθε εκπαιδευτικός έχει τη δυνατότητα να το προσαρμόσει στο χρόνο και στις ανάγκες των μαθητών του, για να επιτύχουν μια αποτελεσματική και εποικοδομητική εκπαίδευση. Η συνάντηση της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης σε συνδυασμό με την παιδική λογοτεχνία και την αφήγηση μόνο θετικά αποτελέσματα μπορεί να επιφέρει στους μικρούς αναγνώστες (Αγγελίδου & Τσιλιμένη, 2009).

Κλείνοντας, αυτό που πρέπει να κατανοήσει ο κάθε άνθρωπος είναι, ότι η ζωή των πολιτών επηρεάζεται σε μεγάλο βαθμό από την ποιότητα του περιβάλλοντος, καθώς και από τους φυσικούς πόρους. Έτσι, όλες οι επιλογές και οι ενέργειες του να γίνονται με τέτοιο τρόπο, ώστε να μην επιδρά αρνητικά στο περιβάλλον της φύσης και στις λειτουργίες της (Δημητρίου, 2009).

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

- Αγγελίδου, Ε., & Τσιλιμένη, Τ. (2009). *Η αφήγηση ως εργαλείο μάθησης στην Περιβαλλοντική Εκπαίδευση- Δραστηριότητες και προτάσεις για την προσχολική και τη δημοτική εκπαίδευση*. Καστανιώτη: Αθήνα.
- Βαμβούκας, Μ. (1991). *Εισαγωγή στην ψυχοπαιδαγωγική έρευνα και μεθοδολογία*. Γρηγόρη: Αθήνα.
- Βασαλά, Π., & Φλογαΐτη, Ε. (2005). *Ο κόσμος της θάλασσας. Διαθεματική προσέγγιση, εναλλακτικές διδακτικές τεχνικές και σχέδια εργασίας*. Μεταίχμιο: Αθήνα.
- Βουτυράκης, Μ. (2004). *Περιβαλλοντικά προβλήματα του πλανήτη*, <http://www.ecocrete.gr>.
- Γεωργόπουλος, Α. (2002). *Περιβαλλοντική ηθική*. Gutenberg: Αθήνα.
- Γεωργόπουλος, Α. (2006). *Γη, ένας μικρός εύθραυστος πλανήτης*. Gutenberg: Αθήνα.
- Γεωργόπουλος, Α. (2014). *Περιβαλλοντική Εκπαίδευση, Ζητήματα ταυτότητας*. Gutenberg: Αθήνα.
- Δεληκανάκη, Ν., Κοκολάκη, Ρ., & Νοΐδου, Μ. (2000). *Περιβαλλοντική Εκπαίδευση στην Προσχολική Ηλικία*. Ελληνικά γράμματα: Αθήνα.
- Δημητρίου, Α. (2009). *Περιβαλλοντική εκπαίδευση: Περιβάλλον, Αειφορία. Θεωρητικές και παιδαγωγικές προσεγγίσεις*. Επίκεντρο: Θεσσαλονίκη.
- Ιωσηφίδης, Θ. (2008). *Ποιοτικές μέθοδοι έρευνας στις κοινωνικές επιστήμες*. Κριτική: Αθήνα.
- Καλαμπαλίκη, Θ. (2005). *Η παιδική λογοτεχνία στα σχολικά προγράμματα περιβαλλοντικής εκπαίδευσης για παιδιά προσχολικής και πρώτης σχολικής ηλικίας*. Στο Θ. Λέκκας (Επιμ.), 1^ο Συνέδριο Σχολικών Προγραμμάτων Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης, 23-25 Σεπτεμβρίου 2005. Πανεπιστήμιο Αιγαίου: Λέκκας.
- Καλαμπαλίκη, Θ. (2008). «Οικοβιβλιοθήκη»: Πιλοτικό πρόγραμμα περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησης και ανάπτυξης της φιλαναγνωσίας για μαθητές Δημοτικού Σχολείου. Πρακτικά 4^{ου} Συνεδρίου ΠΕΕΚΠΕ. Ναύπλιο.

Κανατσούλη, Μ. (2005). Οικολογία και Παιδική Λογοτεχνία. Στο Α. Γεωργόπουλος (Επιμ.), *Περιβαλλοντική Εκπαίδευση: Ο κόσμος που αναδύεται* (σσ.535-549). Gutenberg: Αθήνα.

Κανατσούλη, Μ. (2007). *Εισαγωγή στη θεωρία και κριτική της παιδικής λογοτεχνίας, σχολικής και προσχολικής ηλικίας*. University studio press: Θεσσαλονίκη.

Κόζα, Χ., Κόζα, Μ., & Ματζάνος, Δ. (2005). *Ανάπτυξη θεματικής ενότητας 'Η θάλασσα και η ρύπανση της', με τη μέθοδο project*. Στο Θ. Λέκκας (Επιμ.), 1^ο Συνέδριο Σχολικών Προγραμμάτων Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης, 23-25 Σεπτεμβρίου 2005. Πανεπιστήμιο Αιγαίου: Λέκκας.

Κορφιάτης, Κ. (2005). *Περιβαλλοντική εκπαίδευση, θεωρίες και μέθοδοι*. Χριστοδουλίδη: Θεσσαλονίκη.

Λιαράκου, Γ., & Φλογαΐτη, Ε. (2011). Το ζήτημα των αξιών στην εκπαίδευση για το περιβάλλον και την αειφορία. Στο Ε. Θεοδωροπούλου, Μ. Καΐλα, Μ. Bonnett, & C. Lagere (Επιμ.), *Περιβαλλοντική ηθική: από την έρευνα και τη θεωρία στην εφαρμογή* (σσ. 241-258). Αθήνα: Διάδραση.

Λουκέρης, Δ. (2004). Περιβαλλοντική διάσταση του αναλυτικού προγράμματος σπουδών: Το μάθημα της μελέτης του περιβάλλοντος. Στο Α. Κοκκονός (Επιμ.), *Η περιβαλλοντική εκπαίδευση στο Δημοτικό Σχολείο και το Νηπιαγωγείο: Προγράμματα-Δραστηριότητες, 17 Ιουνίου 2004* (σσ. 23-38). Σπάρτη: ΛογόΤΥΠΟΣ.

Michael, C., & Sheilar, C. (2011), Η σκέψη στη Νηπιακή Ηλικία: Νησίδες Ικανοτήτων. Στο Ζ. Παπαληγούρα, Π. Βορριά & Ζ. Μπαμπλέκου (Επιμ.), *Η ανάπτυξη των παιδιών, Η αρχή της ζωής: Εγκυμοσύνη, Τοκετός, Βρεφική Ηλικία, Γνωστική και ψυχοκοινωνική ανάπτυξη κατά τη νηπιακή και μέση παιδική ηλικία* (σσ. 117-183). Αθήνα: Τυπωθήτω.

Μαρδίρης, Θ., Αντωνίου, Ν., Μηντζιαρίδης, Κ., Γρηγορίου, Μ., Ατζέμη, Α., Τζερός, Κ., Πισιώτη, Α., & Ευαγγέλου, Α. (2005). *Η βιοποικιλότητα πάει... σχολείο- Το εθνικό θεματικό δίκτυο περιβαλλοντικής εκπαίδευσης: «Βιοποικιλότητα – Το εργαστήρι της ζωής»*. Στο Θ. Λέκκας (Επιμ.), 1^ο Συνέδριο Σχολικών Προγραμμάτων Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης, 23-25 Σεπτεμβρίου 2005. Πανεπιστήμιο Αιγαίου: Λέκκας.

Οικονομίδου, Σ. (2011). *Χίλιες και μία ανατροπές: Η νεωτερικότητα στη λογοτεχνία για μικρές ηλικίες*. Πατάκη: Αθήνα.

Παπαδάτος, Ι. (2003). *Τα περιβαλλοντικά Προβλήματα στην Ελληνική Παιδική Πεζογραφία (1975-1990) – Κοινωνιοπαιδαγωγική-Λογοτεχνική προσέγγιση* (Διδακτορική διατριβή), Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης Πανεπιστημίου Αθηνών.

Παιδαγωγικό Ινστιτούτο. (2003). *Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών*. <http://www.pi-schools.gr>. 08/09/2018.

Παρασκευόπουλος, Σ. (2009). *Περιβαλλοντικός εγγραμματισμός Τυπική και άτυπη περιβαλλοντική εκπαίδευση*. Δίσιγμα: Αθήνα.

Τσαμπούκου-Σκάναβη, Κ. (2004). *Περιβάλλον και Επικοινωνία, Δικαίωμα στην επιλογή*. Καλειδοσκόπιο: Αθήνα.

Τσιλίδου, Ε. (2005). *Περιβαλλοντική Εκπαίδευση και Αγωγή στο Νηπιαγωγείο*. Στο Θ. Λέκκας (Επιμ.), 1^ο Συνέδριο Σχολικών Προγραμμάτων Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης, 23-25 Σεπτεμβρίου 2005. Πανεπιστήμιο Αιγαίου: Λέκκας.

Τσιλιμένη, Τ. (2002). *Οι μικρές ιστορίες κατά την εικοσαετία 1970-1990, Γραμματολογική, παιδαγωγική και γλωσσική εξέταση*. Καστανιώτη: Αθήνα.

Φλογαΐτη, Ε. (1998). *Περιβαλλοντική Εκπαίδευση*. Ελληνικά γράμματα: Αθήνα.

Φλογαΐτη, Ε. (2011). *Εκπαίδευση για το περιβάλλον και την αειφορία*. Πεδίο: Αθήνα.

Φυτιλανου, Κ., & Σαμανίδου, Β. (1988). *Η ρύπανση των θαλασσών*. University studio press: Θεσσαλονίκη.

Χαμαλίδου, Ε. (2010). *Τα περιβαλλοντικά ζητήματα στα σύγχρονα οικολογικά παραμύθια της προσχολικής ηλικίας: Η περίπτωση της ατμοσφαιρικής ρύπανσης και της ρύπανσης του εδάφους από αστικά στέρεα απορρίμματα* (Διπλωματική εργασία), Σχολή Ανθρωπιστικών Σπουδών Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.

Ξενόγλωσση

Bagnall, N. (1981). *Sea sources: Bibliographic and resource material of children's literature of the sea*. Texas A. and M. University.

Boubonari, T., Markos, A., & Kevrekidis, T. (2013). *Greek Pre-Service Teachers' Knowledge, Attitudes, and Environmental Behavior Toward Marine Pollution*. The

Journal of Environmental Education, pp. 232-251. doi:
10.1080/00958964.2013.785381

Esa, N. (2010). *Environmental knowledge, attitudes and practices of student teacher's*. International Research in Geographical and Environmental Education. Vol 19, pp. 39-50.

Kirk, K. A., & Karbon, J. (1986). *Environmental content in award-winning children's Literature: 1960 through 1982*. Journal of Environmental Education, τ. 17,3/1986.

Krippendorff, K. (1980). *Content Analysis: An Introduction to this Methodology*. London: Sage Publications.

Kwiatkowska, B. (2009). *Marine Pollution from land-based sources: Current problems and prospects*. Ocean Development and International Law. Vol 14, pp. 315-335.

McIntyre, A. (1993). *Control of pollution of the sea*. Marine Policy. Vol 17, pp. 426-429.

Pravdic, V. (2006). *The scientific Basis of Marine Pollution Prevention Strategies*. Chemistry and Ecology. Vol 10, pp. 25-31.

Ξενόγλωσση από μετάφραση

Bryman, A. (2017). *Μέθοδοι Κοινωνικής Έρευνας*. Gutenberg: Αθήνα.

Cohen, L., Manion, L. & Morrison, K. (2007). *Μεθοδολογία εκπαιδευτικής έρευνας*. Μεταίχμιο: Αθήνα.

Goehlich, M. (2003). *Παιδοκεντρική διάσταση στη μάθηση, ανοιχτό σχολείο, εναλλακτικό σχολείο, σχολείο της κοινωνίας, σχολείο του REGGIO*. Τυπωθήτω: Αθήνα.

Feldman, R. (2011). Η σωματική και η γνωστική ανάπτυξη στην προσχολική ηλικία. Στο Η. Μπεζεβέγκης (Επιμ.), *Εξελικτική ψυχολογία, Δια βίου ανάπτυξη* (σσ. 266-309). Αθήνα: Gutenberg.

Παράρτημα

Πίνακας 1

Κατάλογος εκδοτικών οίκων αναζήτησης του ερευνητικού υλικού

Εκδοτικοί οίκοι	
1	Διάπλαση
2	Διάπλους
3	Δίπτυχο
4	Ελληνικά Γράμματα
5	Ίκαρος
6	Καλειδοσκόπιο
7	Καλέντης
8	Κέδρος
9	Κόκκινη κλωστή
10	Κ.Π.Ε. Έδεσσας
11	Λιβάνη
12	Μαλλιάρης
13	Μεταίχμιο
14	Μικρή Μίλητος
15	Μίνωας
16	Παπαδόπουλος
17	Πατάκη
18	Ρώσση